

h

Literární turistika

host
literární měsíčník
červen 2021
109 Kč

*6

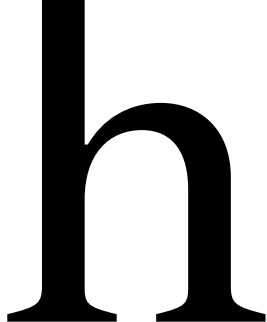

Reportáž
Ivana Motýla
Stále rozstřílené Slezsko

Osobnost: Ladislav Nagy
Nepotřebujeme
spravedlivé umění

Kritická diskuse
Ema Labudová
Lada u ledu

Host, měsíčník pro literaturu a čtenáře
Číslo 6 | 2021, ročník XXXVII
Vyšlo v Brně 10. června 2021

Radlas 5, 602 00 Brno
tel.: 725 606 144
tel./fax: 545 212 747
casopis@hostbrno.cz
www.casopishost.cz

Vydává Spolek přátel vydávání časopisu Host
(ič 48 51 48 53) & Host — vydavatelství, s.r.o.,
s laskavou finanční podporou
Ministerstva kultury ČR
a statutárního města Brna

Miroslav Balaščík | šéfredaktor
Martin Stöhr | zástupce šéfredaktora
Jan Němec | editor
Eva Klíčová | redaktorka
Zdeněk Staszek | redaktor
Radek Štěpánek | redaktor
Barbora Skočíková | tajemnice redakce
Alena Němcová | jazyková redaktorka
Petr M. Dorazil | technický redaktor
Matěj Málek | grafická úprava a sazba

Písma | Kunda & Vegan (Superior Type)
Ilustrace | Nikola Hoření
Papír | Bio Top 3 — 100 a 200 g/m²
Tisk | Tiskárna HRG, s.r.o., Litomyšl

Člen sítě kulturních časopisů Eurozine
(www.eurozine.com) eurozine
Registrováno Ministerstvem kultury ČR
pod číslem MK ČR E 6632 ISSN 1211-9938
Vychází 10× ročně (kromě července a srpna)

Cena 109 Kč, s předplatným 79 Kč
Předplatné na www.casopishost.cz/predplatne
nebo telefonicky na čísle 725 606 144:
tištěné roční 790 Kč, tištěné půlroční 450 Kč,
tištěné ISIC/ITIC 630 Kč, elektronické 500 Kč

Distribuuje Kosmas, s.r.o., Praha
Zasílání předplatného zajišťuje firma
SEND Předplatné spol. s.r.o., Praha

Editorial

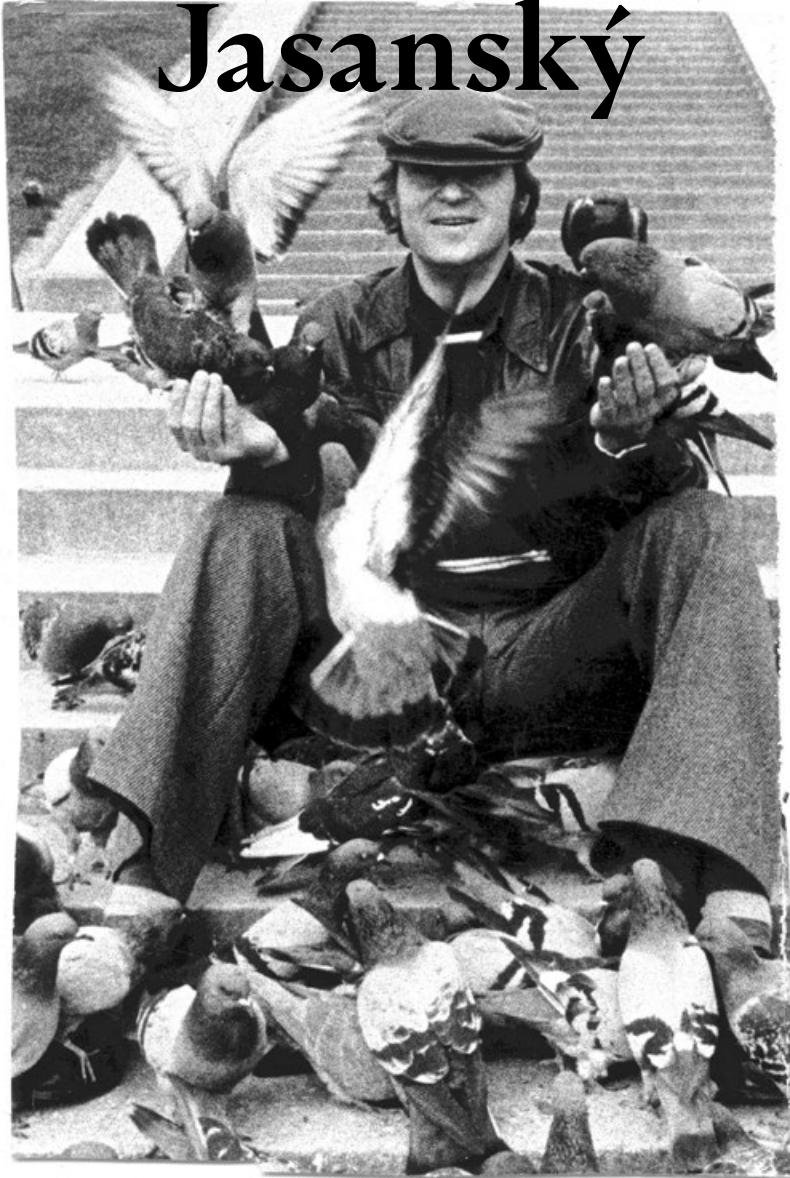
Eva Klíčová

A máme tady letní číslo! A už můžeme ven nejen po setmění a za hranice obcí a okresů, ale za nějakých podmínek snad brzy i ven z Česka. Dlouhé měsíce tlumená touha po toulkách tak konečně dochází naplnění. I v tomto atavismu vám bude červnový *Host* nápomocen, protože když letní číslo, tak také trochu cestovatelské, čili tématem je literární turistika. Pro jistotu vydatně tuzemská, ale nakoukneme i do Evropy. Vedle lehkomyšlného bloumání městy se však nevyhýbáme ani hlubším otázkám, zda je nejkrásnější pohled na literaturu z koňského hřbetu (rozhovor s Ladislavem Nagyem) či zda vůbec mohou být literární texty nevinné (K věci Evžena Gála), abychom k tomu připomněli další smutnou kapitolu našich novodobých kulturních dějin v rubrice Umění a společnost 1989—2019. Snad tedy *Host* přijde k užitku i za deštivých dnů.

Ateliér Pavel Jasanský

Foto Lukáš Jasanský, Paříž, 1978

Vystudovaný geolog Pavel Jasanský (1938—2021) fotografoval od mládí, záhy též pro hudebníky a různá divadla. Upravoval časopisy *Divoké víno* a *Repertoár mladé scény*, navrhoval kulturní plakáty. Ve svobodném povolání působil od roku 1968. V devadesátých letech vedl na FAMU seminář multimediální tvorby. V komuniké výstavy k osmdesátinám označil Pavel Vančát za dovršení předchozího autorova úsilí soubor *Nová krajina, noví obyvatelé* (1985—1990). Vyjadřuje „pocity senzitivního jedince na vrcholu moderní doby,

zahlceného obrazovými informacemi, které se větví a překrývají do takřka halucinogenních spojení. Obrazy obrazů, plakátů, neónů, televizí i atrap všeho druhu vytvářejí paralelní vesmír osmdesátých let, v němž informace a předměty vstupují do nových, absurdních vztahů. Je to uhrančivá vize společnosti na vrcholu i na počátku pádu, civilizace bez lidí, jen s jejich obrazy a otisky, je to svět jako vzpomínka na civilizaci, která ztratila svůj vlastní pevný referenční rámec.“ (Josef Moucha)

h

názor

- 6 Miroslav Balašík:
Literatura (p)o covidu

osobnost

- 9 Nepotřebujeme spravedlivé umění. S Ladislavem Nagyem o tom, že umění není demokratické, o přepisování kánonu a o koních

k věci

- 18 Evžen Gál: Strategie čítanky. O Maďarsku, literárním kánonu a politice

umění a společnost

- 24 Josef Herman: Brněnský zlatý drak

téma

- 36 Martin Stöhr: Ještě že nemusím, například do Brna... Malý letní (literární) místopis
42 Nu, káva vypita?
48 Čtyřikrát do Evropy

Obsah

kritiky

- 52 Ema Labudová: Lada u ledu (Kateřina Čopjaková)
54 **kritika v diskusi** Eva Klíčová (ed.) — Kateřina Čopjaková — Jakub Kára — Táňa Matelová: Skrytá část ledovce
58 Chimamanda Ngozi Adichieová: Purpurový ibišek (Jan Váňa)
60 Rudolf Bahro: Alternativa. Ke kritice reálného socialismu (Matěj Mětelec)

recenze

- 62 František Štorm: Stavitelé. Pocta řemeslníkům, kteří nejsou aneb Spiritos creativos, ilustrovaný stavební deník (Viki Shock)
63 Lukáš Csicsely: Nejkrásnější pohřeb Jana Huga (Jakub Kára)
63 Adam El Chaar: Zeny (Vít Malota)
64 Zdeněk Doskočil: V žaláři a vyhnanství. Ladislav Novomeský v éře stalinismu a poststalinismu (Vladimír Barborík)
65 John Carey: Intelektuálové a masy. Pýcha a předsudky v kruzích literární inteligence 1880—1939 (Zdeněk Staszek)
66 Sigri Sandberg: Tma. O hvězdách, strachu a pěti nocích na hoře — Christiane Ritter: Žena v polární noci. Rok na Špicberkách (Radek Štěpánek)
68 Marek Jan Vilímek: Via purgativa (Zdeněk A. Eminger)
68 Nela Bártová: Na konci chodby je ráno (Libor Staněk II.)

beletrie

- 74 Patrik Linhart: Krajina podél západu. Krátké korona prózy
76 Ján Sedal: Malé Oljušce, i když spí

reportáž

- 82 Ivan Motýl: 2021: Stále rozstřílené Slezsko

nová jména

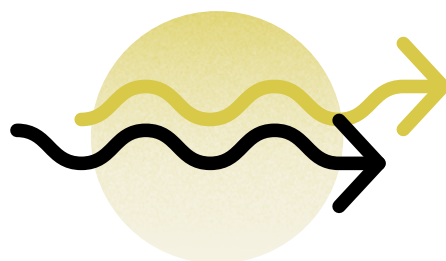
- 92 Vilém Ďoubal: Nic vám neslibuju

historie

- 94 Karel Hvíždala: Michal Mareš a žurnalistika z časů národních správců

sloupky

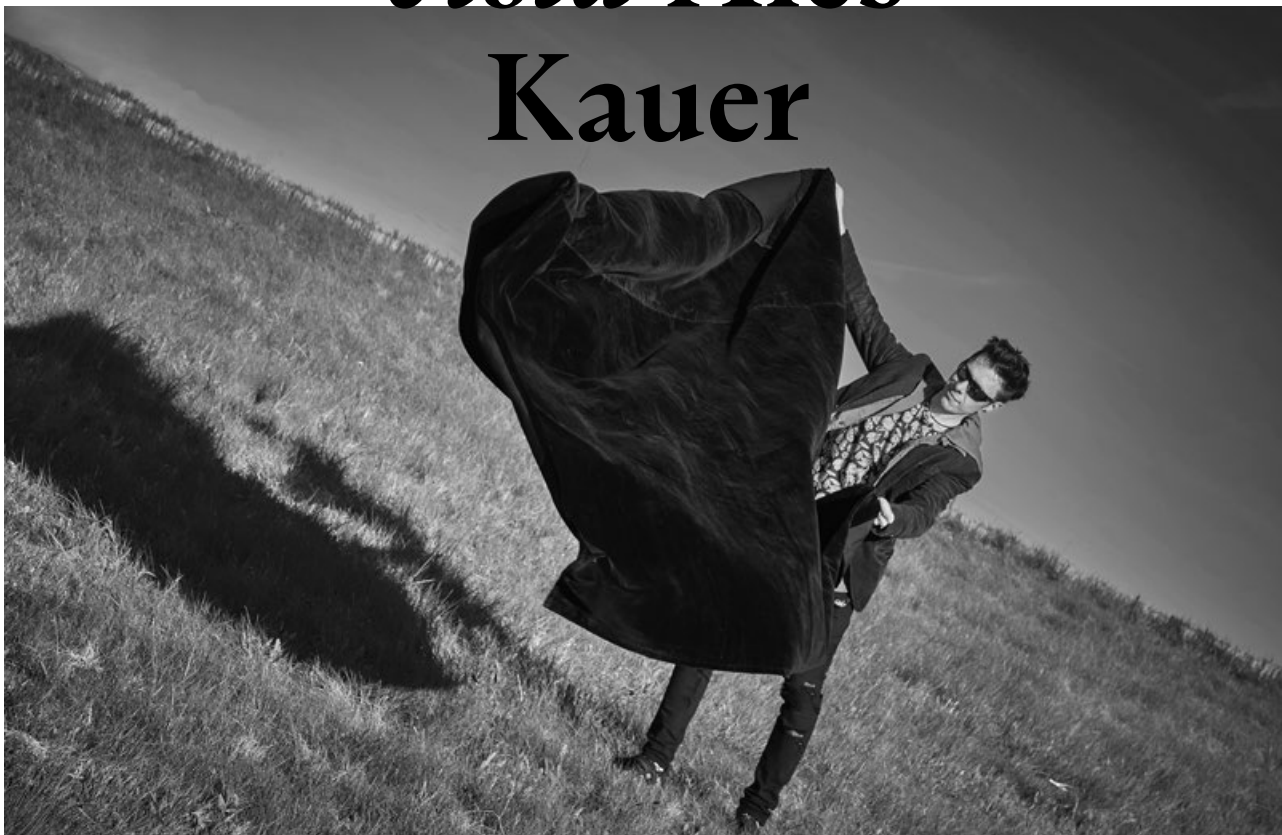
- 22 **švenk** Šimon Šafránek: Podzemní železnice
23 **beat** Martin Kyšperský: Nauzea orchestra: Láska
30 **jazyková glosa** Zdenka Rusínová: K čemu jsou zájmena
78 **masmediář** Karel Hvíždala: Boj o Českou televizi je bojem o monopol na interpretace
91 **volně přeloženo** Libor Dvořák: Pratasevičovo Bělorusko
101 **fejton** Dora Kaprálová: Hladit psa, jako by byl jediným domovem
108 **o čem se mluví v Srbsku** Pavel Pilch: Smutné konce
2 **ateliér** Pavel Jasanský
4 **básník čísla** Aleš Kauer
5 **zprávy**
70 **rozečteno** Tipy redakce
102 **hostinec**

b

Básník čísla Aleš Kauer

Foto Zdeněk Stejskal

Aleš Kauer je výtvarník, básník, performer, zakladatel bibliofilského nakladatelství Adolescent, několika avantgardních hudebních projektů, organizátor kulturních akcí a literárně-hudebního festivalu Kvílení. Graficky a výtvarně doprovodil mnoho knih a časopisů. Básně a texty publikoval například v *A2*, *Hostu*, *Tvaru*, *Welesu*, *Glosolalii*, *Prostoru*, *Artiklu*... Občasnými hudebními recenzemi přispívá na portál *Deník Referendum*. Jeho básně byly přeloženy do angličtiny (Natálie Nera), španělštiny (Emilio Paz), polštiny (Jarosław

Pastuszak), ukrajinštiny (Krystyna Kuznietsová), slovinštiny (Taťjana Jamník), maďarštiny (Csehy Zoltán) a publikovány v zahraničních literárních časopisech a antologiích. Výbor z jeho juvenilních básní vydalo nakladatelství Kniha Zlín v roce 2011. Poslední básnické sbírky vyšly v nakladatelství Adolescent: *VNĚ/MNĚ* (2014) a *HappyEND* (2020). Na Bandcampu jsou ke slyšení cykly zhudebněných básní „Heron“ (Ivan Martin Jirous), „ERTH“ (Olga Stehlíková) a „Imagínists“ (Sergej Jesenin). Žije v Jihlavě.

...

V noci jsem flirtoval s kamenným
andělem na střeše Benátek.
Modiglianiho realistická poloha.
Mléčné světlo prořizlo mlhu. Dotýkal
jsem se jeho lemu a křivek, z toho
usuzuji, že jsem s dávno zapomenutou
lehkostí znovu létal. Kameny, které
uvíznou v paměti, asi netíží.

16. srpna 2016

O vlkodlacích a lidech

Ještě než se z Johna Steinbecka stal přední americký prozaik dvacátého století a později laureát Nobelovy ceny za literaturu, musel se podobně jako spousta jiných začínajících autorů protloukat, jak se dalo. Někaké peníze mu posílal otec, budoucí spisovatel však pracoval i jako dělník a zároveň se snažil prorazit s komerčními romány, které by mu zajistily nějaký ten příjem. Steinbeck takto kolem roku 1930 napsal a nabízel — neúspěšně — pod pseudonymem Peter Pym tři romány. Dva později zničil, třetí se však zachoval. Mysteriózní thriller o vlkodlakovi *Murder at Full Moon* (Vražda za úplňku) nicméně nikdy nevyšel.

To se teď snaží změnit britský literární vědec Gavin Jones ze Stanfordovy univerzity. „Je to román, o kterém nikdo neví. Zároveň je to kompletní román od Steinbecka, je to neuvěřitelné,“ vysvětluje Jones. „Veřejnost bude mít o naprosto neznámý vlkodlačí román od nejznámějšího a nejčtenějšího amerického spisovatele dvacátého století obrovský zájem.“

Přes dvě stě stránek dlouhý rukopis je uložen v literárním archivu Centra Harryho Ransoma při Texaské univerzitě v Austinu. *Vražda za úplňku* vypráví příběh smyšleného kalifornského městečka, které sužují tajemné vraždy — a vyšetřovatelé podezírají vlkodlaka z blízkých bažin. Rukopis dokonce obsahuje i dvě Steinbeckovy ilustrace.

Podle Jonese jde sice o naprosto jiný žánr, než kterým se později Steinbeck proslavil, nicméně v románu lze spatřit témata a motivy, jež Steinbecka fascinovaly: schopnost člověka chovat se násilně, jeho nízké pudy. „Určitě se nejedná o dílo Steinbecka realisty, ale Steinbecka naturalisty, zadržet lidskou přirozenost, už ano. Jde o horor, pročez si myslím, že to bude pro čtenáře zajímavější než typický Steinbeck. Tento dokonce předpovídá kalifornské noir detektivky.“

Podle deníku *The Guardian* se však vydání *Vraždy za úplňku* neplánuje.

Literární agentura McIntosh & Otis deníku sdělila, že „jelikož Steinbeck napsal *Vraždu za úplňku* pod pseudonymem a nechtěl ji vydat během svého života, budou se držet jeho přání“.

Motýl odletěl

Zemřel Eric Carle, autor kultovní dětské knihy *Tuze hladová housenka*. Americkému spisovateli bylo devadesát jedna let. Média i sociální sítě zaplavily vzpomínky na chvíle strávené ve společnosti Carleových knih i slova obdivu.

Eric Carle je autorem a většinou také ilustrátorem více než sedmdesáti knih pro nejmenší. Největší úspěch zaznamenal s leporelem *Tuze hladová housenka* z roku 1969, jehož se celosvětově prodalo přes čtyřicet milionů výtisků a vyšlo ve více než čtyřiceti jazycích.

Jednoduchými a výraznými barvami namalovaná housenka se v knížce prokouše hromadou jídla — a nakonec se z ní stane krásný barevný motýl. Původně se mělo jednat o knihomola, housenku z něj Carle udělal až na návrh redaktora. Úspěch knížky autora nejdříve zarazil. „Ale časem jsem uvěřil tomu, že spousta dětí se identifikuje s bezmocnou, malou, bezvýznamnou housenkou a radují se, když se promění v krásného motýla,“ vysvětloval kdysi Carle. „Myslím, že to je poselství naděje. Říká: taky můžu vyrůst. Taky můžu rozlátnout křídla a rozletět se do světa.“

Carle se narodil roku 1929 v New Yorku do rodiny německých imigrantů. Ještě před válkou se malý Eric s rodiči vrátil do Německa. Jeho otec byl naverbován do armády a osm let strávil jako válečný vězeň v Rusku. Samotný Eric v patnácti kopal příkopy v Siegfriedově linii, obranném pásmu Německa. Ještě během války se díky svému učiteli dostal k reprodukci tehdy zakázaného modernistického umění, které jej uhranulo a nasměrovalo na výtvarnou dráhu. Po absolutoriu umělecké školy v roce 1952 Carle opustil Německo a vrátil se do Spojených států, kde nejdříve působil v propagačním oddělení *The New*

York Times a posléze v reklamním průmyslu.

Jeho knih s rozpoznatelným vizuálním stylem a pozitivním poselstvím se celosvětově prodalo přes sto sedmdesát milionů výtisků. „Neznámé s sebou často nese strach. V mých knihách se snažím tomuto strachu čelit, nahradit jej pozitivním sdělením,“ napsal Carle svůj autorský záměr. „Věřím, že děti jsou přirozeně tvůrčí a hladové po vědění. Chci jim ukázat, že učení je opravdu zároveň fascinující i zábavné.“

Šťastný proces

Izraelská národní knihovna na svém webu zpřístupnila Kafkovy rukopisy, pohlednice, poznámky, skici a zápisky. Knihovna dokumenty musela zčásti restaurovat — a předtím ještě soudně vymáhat.

Franz Kafka před svou smrtí požádal přítele Maxe Broda, aby všechny jeho dokumenty a rukopisy spálil. Brod tak neučinil a jeho péčí se mohl svět seznámit s Kafkovou tvorbou. Potud všeobecně známá historie.

Max Brod s kufrem plným Kafkovy pozůstalosti uprchl z Československa před nacisty do Izraele, kde také v roce 1968 zemřel. Ještě před smrtí pověřil svou sekretářku Esther Hofferovou, aby všechny dokumenty předala Izraelské národní knihovně. Stejně jako Brod, tak i Hofferová naložila s Kafkovými texty po svém: nechala si je. V roce 1988 dokonce prodala rukopis *Procesu*. Po smrti Hofferové se Izraelská národní knihovna obrátila na její dcery s žádostí o materiály — pozůstalé však odmítly a celá věc se musela řešit soudní cestou.

Proces dopadl ve prospěch knihovny, a archiváři si tak mohli v roce 2019 konečně odnést ze švýcarského a telavivského bytu Hofferové cenné literární relikvie. Některé byly ovšem poničené od koček a proces digitalizace se protáhl na téměř dva roky. Dnes si originály Kafkových malůvek nebo jeho pokusy o psaní v hebrejštině může kdokoli prohlédnout na stránkách Izraelské národní knihovny.

-zst-

Literatura (p)o covidu

Miroslav Balašík

Pandemie skončila. Přesněji řečeno: každá nová mutace, která se objeví a vyžene počty nakažených do tisíců, bude napříště součástí našich představ o budoucnosti a nedopadne na nás neočekávaně a s tak drtivou silou. Zkušenost posledního roku se tím uzavírá. Běžný život se vrátí do nevzrušivého plynutí předcovidového stavu a ve vzpomínkách přetrvají jen ty nejsuggestivnější obrazy.

Jako každá dějinná událost, která nečekaně přinutila člověka radikálně změnit jeho život, bude však covidový rok nadále vyvolávat potřebu hlubší reflexe a přitahovat množstvím dramatických příběhů a mezních situací. Pokušení vzít papír a tužku bude velké, stejně jako úskalí, která při tom zejména na začínající spisovatele číhají.

Je přirozené, že zásadní historické události, jako například války, představují pro literaturu věčné téma. Je to společná zkušenost, jíž v základních parametrech rozumíme všichni velmi podobně. A to bez ohledu na to, zda jsme ji prožili na vlastní kůži, nebo ji máme implantovanou skrze filmy, knihy a učebnice dějepisu. Spisovatel má tak po ruce realie, které jsou všeobecně srozumitelné a kus práce vykonají za něj, neboť je na ně navázána řada emocí a asociací. To však současně může být také pastí. Krátké a pevné spojení s historickou realitou a silnými emocemi zužuje totiž jeho manévrovací prostor a vyžaduje značné úsilí, aby se z díla nestalo pouze variování a replikování společné zkušenosti. Jinak řečeno: musí s nimi pracovat na vyšší rovině a tuto předpřipravenou společnou zkušenost

zpochybňovat nebo nasvědčovat z nečekaných úhlů. Jakkoli se může zdát, že všeobecně známé historické realie dodávají vyprávění punc autenticity, v literárním díle je to naopak: dojem autenticity nevyvolává to, co je typické, většinové a obecné, ale právě jedinečné a zvláštní.

I covidový svět má realie, které v sobě koncentrují společnou zkušenost. Emfatické šití roušek, rozvážení nemocných a zemřelých po republice, senioři uvěznění v pokojích a děti žijící v počítačích, absurdní zákazy a jejich nedodržování nebo předvánoční mejdan na titaniku a průmyslové podniky nepřetržitě chrlící ingoty a nakažené. V tom všem je uložena naše zkušenost a každá taková realie použitá v literárním textu k nám promlouvá také hlasem našich vlastních vzpomínek. Jejich dramaticčnost, tragičnost či absurdita pak mohou být natolik uhrančivé, že spisovatel, ve snaze o co nejpřesnější zachycení, se nedostane dál než k reportáži, zprávě nebo analytickému komentáři.

Stejně nebezpečné je, pokud i též výrazné realie začnou přerůstat v symboly celé pandemie. Riziko symboličnosti (a ještě hůře alegoričnosti) spočívá v tom, že se snaží vysvětlit složité jevy jednoduše, což jde proti smyslu umění. Cílem umění není jako v případě vědy vysvětlit svět jedním obrazem nebo jednoduchou rovnicí, aby s ním bylo možné manipulovat. Naopak, jde o to, rozšířit lidskou představivost tak, aby člověku umožnila nahlédnout složitost světa a nebál se v ní žít. Jednoduchost spojená s uměním poznání nepřináší, ale pouze předstírá, a vyvolává-li uspokojení, radost či dojetí, dostává se za hranu kýče.

A pak jsou tu silné příběhy. Postupem času se objeví všude kolem nás a budou lákat právě tím, že v nich poměřování dobra a zla získává také fatální rozměr života nebo smrti. Velké dějiny jsou totiž velké právě proto, že do základů prověřují náš hodnotový systém. Že staví proti sobě životní hodnoty, mezi nimiž za běžných okolností není nutné volit, nebo volba mezi nimi nemá nezvratné fatální důsledky. Podle toho, co všechno je pak za ně člověk ochoten obětovat, prověřuje jejich existenciální

váhu a platnost, jak u každého z nás, tak u společnosti jako celku.

Příběhy, které po sobě covid zanechá, však v tomto směru mohou pro začínající literáty představovat také úskalí. Totiž že bez zkušenosti a odstupu se mohou jevit působivými nikoli proto, že něco objevují, ale že mimoděk připomínají jiné velké příběhy, které jsme dříve četli, viděli nebo slyšeli, jen v jiných kulisách. To je nepochybně dostačující pro literaturu „užitou“, která tyto věčné příběhy hodnotových střetů replikuje znova a znova v jiných realitách (čímž v sekulárním světě udržuje a aktualizuje povědomí o dobru a zlu), nikoli však pro literaturu jakožto umění.

Pro umění není podstatné to, co se stalo, ale naopak to, co se nestalo. Člověk totiž žije dopředu. O hodinu, o den nebo několik let. A to, co způsobuje největší dramata jeho života, paradoxně není to, co se ve skutečnosti právě teď děje, ale když to, co se děje, koliduje s našimi představami o blízké či vzdálenější budoucnosti. Když tyto představy, přání a plány nabourává, převrací, rozmetává. A tady vzniká literatura. Jako drastický, nečekaný vpád přítomnosti. Jako když vám někdo podrazí nohu, ve chvíli, kdy máte nakročeno vpřed. Popisuje-li tedy umění to, co se stalo, tak jediné z toho důvodu, že v tom vidí ruiny budoucnosti a že právě v nich se ukrývá to, kým doopravdy jsme.

Týká se to každého z nás a v úhrnu i společnosti jako celku. Covidový rok tak může znamenat dvojí: přerušení nebo přesměrování. Pokud se vrátíme rychle do původního stavu, budeme vědět, že horizont, v němž jsme žili, nesahal dál než do dalšího dne. Pokud měla společnost nakročeno dál, budeme se jenom těžko mít kam vracet. Nepochybně to v nás zanechá větší frustraci. Ale také větší prostor pro představivost. A pro literaturu.

Autor je šéfredaktor Hosta.

MINISTERSTVO
KULTURY

Creative
Europe
MEDIA

Bílá na bílé – V. Čákanyová, online premiéra: 24. května

Inzerce

dafilms.
CZ

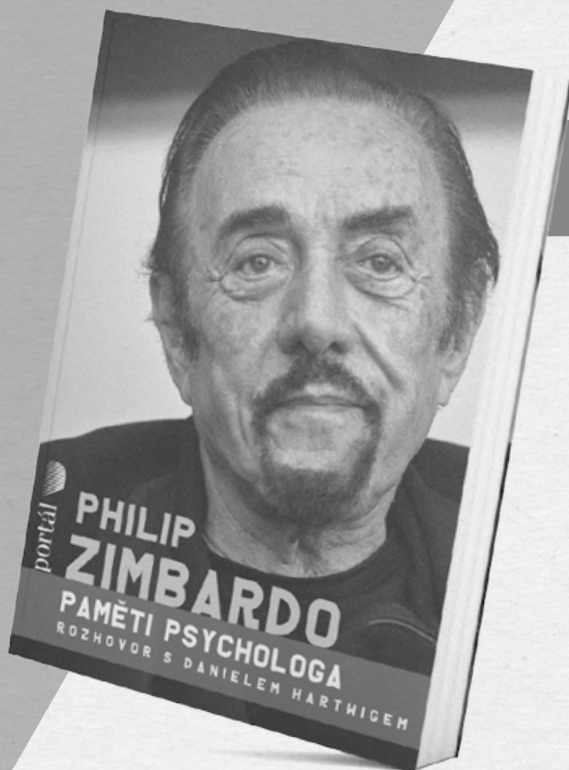
Novinky ve světě autorského filmu

SLEDUJTE ONLINE NA DAFILMS

Jak Bůh hledal Karla – V. Klusák, F. Remunda, online premiéra: 26. května

dafilms.cz
VAŠE ONLINE KINO

ROZHOVOR
S DANIELEM HARTWIGEM

PHILIP ZIMBARDO

Paměti psychologa

Překlad Linda Bartošková

Philip Zimbardo vzpomíná na drsné dětství, svou touhu studovat, začátky psychologické praxe, přátelství se Stanley Milgramem. Popisuje atmosféru na univerzitě v 60. a 70. letech a okolnosti, průběh a důsledky světoznámého Stanfordského experimentu. Vzpomíná také na aféru kolem věznice Abú Ghrajb. Kniha přináší nejen unikátní, živě líčené, a přitom obsahově nabitě paměti výrazné osobnosti světové psychologie, ale podává i široký vhled do dějin celého oboru ve 20. století.

VÁZ., 280 S., 399 Kč

obchod.portal.cz

portál

S Ladislavem Nagyem o tom,
že umění není demokratické,
o přepisování kánonu a o koních

Nepotřebujeme spravedlivé umění

Text a fotografie Jan Němec

Na přelomu dubna a května byly zahrádky kaváren stále zavřené, ale Žižkovo náměstí v Táboře se o víkendovém odpoledni i tak zaplnilo lidmi. Našli jsme si volnou lavičku přímo před Husitským muzeem, abychom měli historii pěkně za zády. Během rozhovoru se nás nějaký cizinec přišel zeptat, jestli se tedy může, nebo nemůže venku pít pivo, když je to zakázané, ale všichni pijí. Povídali jsme si s Ladislavem Nagyem volně a už napůl letně, jak se sluší po tenise. V přepisu se ztratil snad jen vítr, který se točil po náměstí.

Láďo, ty jsi tábořský rodák, bydlíš tady v Táboře, jsi členem místního tenisového klubu a na posledním Tabooku jsi stál u stánku nakladatelství Jihočeské univerzity. Jsi místní patriot?

Jsem. Vlastně jsem mimo Tábor byl nejdéle asi čtrnáct dní. Město mám moc rád, zamilovala si ho i moje žena a myslím, že je příjemné místo k životu, zejména když máš děti. A když si zmínil Tabook, tak bych dodal, že právě kolem Horváthových se vytvořila taková příjemná komunita lidí, která zejména starému městu dost pomohla. Já sice nikam moc nechodím, většinou sedím doma a čtu, píšu nebo překládám, ale když někde chci jít, v Táboře je všechno blízko, navíc v hezkém prostředí. Máme tu tenisové kurty, hezké prostředí v okolí, kde můžu trénovat své koně, a teď tu máme i Tabook, takže mně tu nic nechybí.

Dnes se odborně věnuješ mimo jiné historické próze, k tomu se hned dostaneme. Prožíval jsi někdy i ty husity, nebo to v Táboře nemáte povinně?

Neprožíval jsem je nijak zvlášť, ale hodně jsem se o jejich historii zajímal. Mimo jiné za předchozího režimu právě Husitské muzeum sloužilo jako útočiště řadě vynikajících historiků, kteří jinde pracovat nemohli. Působil tu třeba i profesor Šmahel. Právě jeho knihy o husitech a historii našeho města jsem přečetl snad všechny.

Naposledy jsi vydal knihu *Od romance k románu a zase zpět*. Je ta historická próza hlavně akademický zájem, nebo v tom máš i něco osobního?

Je to obojí. Šel jsem nakonec studovat anglistiku a filozofii, ale historie mě taky vždycky bavila a doteď rád čtu historické knížky. Když jsem se tím tématem začal zabývat, bylo to téma historie a vyprávění velmi silné jak v nonfiction, tak v beletrii. Kolem přelomu tisíciletí v Británii skoro nebyl slavný spisovatel, který by historickou prózu nepsal, aspoň jednu na zkoušku. Teď už to trochu upadlo, ale tehdy se tomu nedalo vyhnout. A mně to přišlo zajímavý nejen profesně, ale i osobně, protože v době,

kdy jsem dospíval, tedy na přelomu osmdesátých a devadesátých let, se tady otevírala historie předchozích čtyřiceti let.

S tím se vlastně dosud nepřestalo, akorát se postupně posouvají důrazy. V devadesátých letech bylo potřeba odvyprávět jeden příběh komunistické minulosti, teď se však ke slovu dostávají další narativy. Jak ses díval třeba na takzvanou kauzu Pullmann?

Předně jsem rád, že v době, jejíž světlé stránky pan děkan Pullmann objevuje, jsem prožil pouze patnáct let svého života, a ne tak velkou část jako moji rodiče nebo někteří kolegové. A jsem rád, že žijeme v době, kdy je možné mít vlastní názor, být například situace z anglosaských univerzit, kde se obdivovatelé sovětského modelu po krátké odmlce z devadesátých let opět silně dostávají ke slovu, vzbuzuje obavy, zda tato pluralita bude možná i do budoucna, jak o tom píše Roger Scruton v knize *Pošetilci, šarlatáni a buřtíci*, kterou jsem právě pro naše univerzitní nakladatelství přeložil. Přepisování historie je pochopitelně hodně atraktivní koncept — tedy intelektuálně. Tebou zmiňovaná kauza ukazuje jeho limity, když narazí na žitou skutečnost. Mám na mysli to, když taková reinterpretace dějin přichází tak brzy, že dosud žijí lidé, kterým ta doba zničila život. Je logické, že se takoví lidé ozvou, jak se stalo v tomto případě. Mluvit o demokratizačních aspektech stalinismu mi nepřijde bůhvíjak přínosné. A v tomto případě i lidsky necitlivé. Jinak bych ještě dodal, že já jsem rozhodně zaujatý. Když jsem v devadesátých letech přišel na filozofickou fakultu, učili na filozofii lidé jako Ladislav Hejdlánek, Miroslav Petříček nebo Pavel Kouba, tedy ti, kteří tam

předtím působit nemohli. A jejich pohled mě přirozeně velmi ovlivnil.

Ptal jsem se proto, že jsi překládal Haydena Whitea, který už v sedmdesátých letech přišel s tezí, že historie není žádná objektivní věda, ale spíš literární žánr.

Nepřekládal jsem přímo *Metahistorii*, která je asi nejznámější, ale *Tropiky diskursu*, které v roce 2010 vydalo Karolinum. I díky tomu mě tahle témata zajímala čím dál víc také odborně. Přepisování historie je dvojí. Totalitní režimy chtějí mít historii položenou na nějakém pevném základě a pokud možno jednodlitou. V momentě, kdy se totalitní výklad zhroutl, vynořují se jiné historie a ty už mohou být vzájemně konkurenční. Souhlasím s Whitem, že historie je stejně jako literatura závislá na jazyce a jeho strukturách, používá řečové figury a vůbec všechny nástroje, které používá i spisovatel. Na té odborné rovině mě zajímalo, jestli existuje nějaké formální hledisko, jak historii od literatury odlišit. White k ničemu takovému nedospívá. To mě provokovalo a řeším to právě v té své poslední knize. Není to literárně-historická práce, spíš esej o konceptech, které jsou za historickou prózou.

Není to s rozlišením historie a literatury stejné jako třeba s odlišením autobiografie a autofikce? Text sám možná něco indikuje, ale nikdy nemůže nabídnout jednoznačná kritéria, protože i to indikování může být součástí autorské strategie...

Ano, to je hodně podobné. O tom má výborný esej Paul de Man, v originálu se to jmenuje „Autobiography as Defacement“, já jsem to kdysi přeložil jako „znetváření“. Man tam říká,

**Zajímalo mě,
jestli existuje
nějaké formální
hledisko, jak historii
od literatury odlišit**

že jediné kritérium poskytuje podpis autora, jeho jméno na obálce, tedy něco, co už se nachází mimo text.

Ale to, že nejde formálně rozlišit mezi historií a literaturou nebo autobiografií a autofikcí, asi neznamená, že mezi nimi neexistují jiné rozdíly, ne? Nebo co si o tom myslíš ty osobně?

Myslím, že to odlišení je naprosto klíčové, pokud nemáme sklouznout k úplné relativizaci všeho. To rozlišení je třeba dělat, ale nelze ho dělat na úrovni textu. Přesněji řečeno, nelze to určitě dělat na základě formální výstavby jednoho textu. Ale když už máš těch textů víc, můžeš je začít porovnávat mezi sebou a usuzovat, že pokud nezávisle na sobě vypovídají podobným způsobem, je za nimi nějaká událost. Nechci zde historikům fušovat do řemesla, těch metod je samozřejmě hodně. Přinejmenším od Nietzscheho víme, že každé zachycení historie je interpretací, to je jasné, ale podle mě z toho nelze vyvozovat, že všechno jsou jen příběhy. Možná trochu paradoxně tu otázku po rozlišení znovu oživily právě i ty britské historické romány.

Jak?

První vlna často byla kritická k věcem, o kterých existoval společenský konsenzus. Typicky romány kritické k dějinám britského impéria, ať šlo o kolonialismus, nebo o obchodování s otroky. Úspěch a popularita těchto románů ovšem vyvolaly další vlnu, která obsahovala díla různé kvality a některá z nich historii prostě dezinterpretovala. Najednou vstoupily do hry romány založené na konspiracích, které se žánrem historického románu spíše zaštiťovaly jako určitou značkou. A právě tehdy se i v rámci literatury ukázalo, jak je potřebné určitá rozlišení držet. Ale já bych řekl, že Whiteovi nešlo o to, aby zrušil rozdíly mezi historií a literaturou, ale aby historiky upozornil, že jazyk, který používají, není neutrální, průhledné médium.

V ostrovní literatuře už ta vlna historických románů trochu opadla, ale u nás se každý rok pravidelně zvedá. Jak si vysvětluješ, že je to pořád taková sázka na jistotu?

Vysvětlení mám, ale je banální, tak se předem omlouvám. Obecně platí, že lidé mají rádi příběhy. Nejen

britská literatura je na nich postavená. Po celou druhou polovinu dvacátého století tu také byla rostoucí poptávka po příbězích ze strany filmového průmyslu. A je to právě historie, která nabízí téměř nekonečný rezervoár příběhů. Pro autora je relativně jednoduché najít si příběh v minulosti a buď ho standardně odvyprávět, anebo ho třeba nějak problematizovat pomocí postmoderních postupů. Navíc tím jeho slovo získává váhu, protože už to nemusíme číst jen jako umělecké vyjádření, ale třeba také jako kritický postoj k dějinám. U nás by to šlo ukázat například na problematice vyhnání sudetských Němců. Pro autora je to tedy literárně docela snadná cesta, jak vyjít vstříc čtenářskému očekávání a současně literaturu přesáhnout.

Velké téma je v posledních letech také mísení umělecké literatury s tou žánrovou, jak to dělají Ishiguro nebo Atwoodová. Přičemž právě historický román fúzoval jako první, ne?

Ano, tu hranici prorazily nejdřív historické romány, poté krimi příběhy a dnes je to fantasy a sci-fi. Podívej se třeba na Iana McEwana — *Černí psi*

Ladislav Nagy (nar. 1974) vystudoval anglistiku a filozofii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Překládá z angličtiny a píše především o současné britské a americké literatuře. Od roku 2010 působí jako ředitel Ústavu anglistiky na Filozofické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Spolu s Martinem Hilským edičně připravil esejistický soubor *Od slavíka k papouškovi* (Host, 2002). Je autorem knih *Londýn stejný a jiný* (Arbor vitae, 2004), *In memoriam* (Academia — Episteme, 2015), *Palimpsesty, heterotopie a krajiny* (Karolinum, 2016) a *Od romance k románu a zase zpět* (Argo, 2019). Za první svazek čtyřdílného románu Edwarda St Aubyna *Patrick Melrose* obdržel v roce 2020 Magnesii Literu za překlad. Je ženatý a má tři dcery.

nebo *Nevinný* zpracovávají historickou látku, teď i česky vyšel jeho novější román *Stroje jako já*, kde jde o milostný trojúhelník s androidem. Nebo Kazuo Ishiguro — nejdřív *Malíř pomíjivého světa* nebo *Soumrak dne*, kde hraje historie klíčovou roli, později *Pohřbený obr* čili trochu fantasy a v úplně posledním románu *Klára a slunce* zase umělá inteligence. Historické látky autorům poskytly příběhy, sci-fi zase otevírá hodně etických otázek, zvlášť pokud jde o umělou inteligenci.

Tato vlna k nám ještě tak úplně nedorazila. Osobně spíš nerozumím tomu, proč každý rok vznikne dalších deset románů o druhé světové válce a jeden nebo žádný třeba o sametové revoluci a devadesátých letech, když ještě zůstaneme u té historické prózy. To mě také zaráží. A dost se pomíjí třeba také doba rozpadu Rakouska-Uherska a vzniku Československa, i když to už je samozřejmě dávno. V historii bychom nějaké kritičtější pohledy na první republiku našli, ale literatuře se to dost vyhnulo. Já si navíc myslím, že při psaní o druhé světové válce a zejména při psaní o holocaustu autoři hodně riskují. Třeba Martin Amis, když se zase vrátím na ostrovy, napsal román *Zóna zájmu*. Když to řeknu hodně zjednodušeně, je to vlastně přepsaný Primo Levi. Člověk tak nějak rozumí, o co Amisovi šlo, ale celé to je zoufale špatné. Co nového se dá napsat o holocaustu? Já osobně literaturu o holocaustu prakticky nečtu — odbornou ano, ale fikci ne. Kromě toho, že je to opakování cizího příběhu, zdá se mi to i morálně pochybné.

Život není demokratický

Mluvíme tu o historii, její interpretaci a přepisování, ale něco podobného se děje i přímo v literární historii. V poslední době se třeba dost mluví o tom, jestli by se některá standardní díla neměla vyřadit z kánonu kvůli tomu, že obsahují rasistické prvky, nebo jestli by se do něj naopak neměla včlenit díla různých menšin. Jak ty se na tyto boje kolem kánonu díváš? Je to mocenská hra?

V utváření literárního kánonu hraje velkou roli třeba také náhoda. To říká Frank Kermode v knize *Rozkoš a změna. Estetika kánonu*. Může se třeba stát, že určitý autor se pro nás po několika desetiletích nebo i staletích stane zajímavý, protože něčím odpovídá tomu, jak se vyvinula naše kultura či literární vkus. A naopak jsou autoři, kteří nás už dnes neoslovují, přestože nepsali nutně horší knihy. Ale přímo ke tvé otázce: Mně osobně nepříjde přesvědčivé vysvětlovat vše mocenskou hrou nebo nějakými partikulárními zájmy. Ono se to občas dostává až na úroveň konspiračních teorií. Kánon nelze utvářet pouze mocensky, přestože mocenské prvky do toho vstupují, třeba tím, jak se ve školách utváří curriculum.

A je přirozené, že se kánon přepisuje podle mimoliterárních kritérií?

Jsem k tomu trochu skeptický. Já už jsem kdysi před lety, než tato témata dospěla k nám, navštívil přednášku jednoho amerického profesora, který mluvil o tom, jak je potřeba reformovat katedry anglistiky s ohledem na to, aby se vyhovělo potřebám menšin. Mluvil o tom, že některé menšiny, ať už pojmáné etnicky, nebo sexuálně či jinak, jsou *underrepresented*, tedy podrepresentované. Zarazila mě ta představa o literatuře, která se za tím skrývá. Že literatura něco reprezentuje a že by například měla reprezentovat konkrétní menšinu na základě barvy pleti, sexuální orientace a podobně. Takové pojetí dnes není výjimečné, spíše se, zejména v anglosaském světě, stává akademickým standardem, ale já osobně se domnívám, že je hluboce mylné. Literatura se stává zajímavou ve chvíli, kdy se dotýká něčeho, co máme společné. Různé identity a jejich reprezentace mohou být skvělé koření, ale literatura podle mě míří za ně. Kdybys tu ideu reprezentace dotáhl do důsledku, mohl bys jako autor vyjadřovat jen vlastní identitu. Co bych si s tím jako čtenář počal? Hodnota literatury naopak spočívá v přesahu. Samozřejmě, že literatura má i dokumentární funkci, ukazuje nám různá prostředí a různé možnosti, jak být člověkem, ale ta dokumentární funkce podle mě není primární.

Je to tedy podle tebe redukce literatury, pokud se na ni čím dál více přenáší požadavky politiky identit? Mají i literární postavy dostávat rovné příležitosti?

Proč byla tak špatná psychologická kritika na přelomu devatenáctého a dvacátého století? Protože vnímala literaturu jako symptom. Četla dílo jen jako výtvar určitého člověka, výtvar, který na něj ukazuje, a určovala buď psychiatrické diagnózy, nebo se rozplývala nad osobností génia. Teď je zase literatura chápána jako sociologický symptom, jako něco, co má co nejvěrněji odrážet naše představy o spravedlivé společnosti. Ale od toho tu literatura není, to je nepochopení její funkce. A proto si také myslím, že ty snahy o přepisování kánonu nebudou dlouhodobě příliš úspěšné. V tomto bych věřil, že literární tradice je dostatečně silná a zařídí se dle svých vlastních kritérií.

Idea reprezentace se však netýká jen kánonu, ale například i toho, jaké postavy mají být v knihách. S tím dřív pracoval spíše seriálový průmysl, který po scenáristech chtěl, aby se každá významnější část publika měla s kým identifikovat. V poslední době však už i nakladatelé požadují pestrost a reprezentativnost postav, explicitně kvůli korektnosti, implicitně možná ze stejných důvodů jako producenti.

Mluvíme teď samozřejmě hlavně o Spojených státech.

Vyžaduje se diverzita identit, ale současně uniformita myšlení. Což je škoda, protože k novým objevům vede spíše polemika, tedy střet myšlenek. I v literární teorii a kritice jsou ty nejzajímavější texty vyhroceně polemické, ale tato polemika je čím dál méně možná. V akademickém prostředí to dospělo do zvláštního stavu, kdy existuje pár slavných osobností, jako byl třeba Harold Bloom,

než zemřel, kterým bylo dovoleno provokovat a skoro se to od nich i očekávalo, ale všichni ostatní se musí držet pevného ideového rámce. To mi přijde nezdravé.

Reprezentace je skvělá myšlenka v zastupitelské demokracii, ale umění přece není demokratické.

A není demokratické proto, že ani život takový není. Demokracie je vynikající společenské zřízení, které nám umožňuje relativně dobře koexistovat. Ale život není demokratický, nikdo nehlasuje o tom, do jaké rodiny se narodíme. A život není ani spravedlivý, protože někdo se do dobré rodiny narodí krásný a talentovaný a někdo ne. Vnášet do sféry umění to, co je politicky žádoucí, je umělecky zhoubné. To zadání je úplně jiné, jde o nezávislé sféry. Nepotřebujeme spravedlivé umění — potřebujeme umění, které nás bude oslovovat na nějaké základní lidské rovině. Třeba tím, že bude netuctově hovořit o nespravedlnosti. Nemluvě už vůbec o tom, že mnozí důležití autoři nebyli zrovna sympatáci, se kterými bys jel na dovolenou. Protože i dnes se dílo posuzuje podle morálních kvalit autora. To je také nesmysl, už proto, že ty morální kvality se často posuzují podle jednoho tweetu nebo vyjádření do médií.

Větší impakt

Když se člověk podívá na seznam toho, co jsi z angličtiny přeložil, zjistíš několik věcí. Za prvé, jsi dost pracovitý, za druhé, překládáš beletrii i odbornou literaturu, a za třetí, jako překladatel jsi taková přelétavá nymfa. Od spousty autorů jsi přeložil třeba jen jednu knihu... To vzniklo spíše náhodou, že jsem na další překlady neměl čas, nebo jsem se k nim nedostal.

V utváření literárního kánonu hraje velkou roli třeba také náhoda

A nemrzí tě to? Co třeba takový Don Delillo? To je skvělý autor, ale přeložil jsi jen *Cosmopolis*.

Zrovna u Delilla mě to trochu mrzí, na druhou stranu v poslední době ho překládají skvělí kolegové jako Petr Onufer nebo Petr Fantys. Jak říkáš, skvělý autor, ale tady v Česku jej trochu pohřbil *Bílý šum*, to je zásadní román, ale vydala to kdysi Votobia a ten překlad je opravdu v podstatě nečitelný. Ale myslím, že Argo to teď chce vydávat znovu v novém překladu. Stejně tak mě trochu mrzí, že jsem přeložil jen jednu knihu od Juliana Barnese, *Pohlédnout do slunce*, ale pak ho začal překládat Petr Fantys a překládá ho výborně, takže jako čtenář doufám, že ho bude překládat dál.

Nejvíc jsi toho přeložil od Edwarda St Aubyna, totiž čtyři díly *Patricka Melrose*. Za ten první svazek jsi loni dostal Magnesii Literu, což je půvabné, protože dřívější St Aubynova kniha *Marně hledám slova* je ostrá satira na literární ceny.

St Aubyn mi snad zůstane, teď má nový román, o který bych docela stál. St Aubyn mě zajímá, právě i ta jeho předchozí dost sžíravá a podle mě pravdivá satira na literární ceny je skvělá. Ta kniha tady prošla spíš bez povšimnutí, ale já jsem se u ní dost bavil. Zajímavé je, že to, co se tam jeví jako nejvíc přitažené za vlasy, odpovídá skutečnosti. Jde o případ z historie Booker Prize, kdy si jedna porotkyně těsně před slavnostním vyhlášením ceny rozmyslela svoje stanovisko. Porota už byla dohodnutá, vcházelo se do sálu, ale dotyčná si uvědomila, že by to vlastně mělo být jinak a že její hlas patří někomu jinému. Takto nakonec dostal svou první Booker Prize J. M. Coetzee za *Život a dobu Michaela K.* a Salman Rushdie toho roku přišel zkrátka.

Seděla by sžíravá St Aubynova satira v něčem i na samotnou Magnesii Literu?

Úplně ne, protože Magnesia se spíše podobá cenám Costa — uděluje se v mnoha kategoriích. Snad na té úplně nejobecnější rovině, jako na každou významnou literární cenu. V současném nezájmu o literaturu ceny potřebujeme, a čím je cena

Hilského veřejné přednášky mají daleko větší „impakt“ než kdejaký impaktovaný časopis

„prestižnější“, tím větší publicitu knihám přináší — což je samozřejmě dobře. Ale na druhé straně zároveň knižní terén svou prestiží trochu deformuje.

Kromě titulů, které už tady padly, máš mezi svými překlady nějakou srdeční záležitost?

Dost se mi líbil *Hermafrodit* Jeffreyho Eugenidese, ten za něj zase dostal Pulitzer, když jsme u těch cen. To je velká sága, která zachycuje dějiny Ameriky ve dvacátém století. Ale i od Eugenidese jsem přeložil jen tuto knihu, pak totiž práva koupil Host a už mě nikdo neoslovil... Hodně mě taky bavil Kazuo Ishiguro, jeho povídky *Nokturna*, které teď vycházejí v reedici a nad jejichž korekturami právě sedím. A mám samozřejmě také své překladatelské sny, jenže do nich bohužel patří příliš rozsáhlá díla. Překládal jsem před pár lety Černou knihu od Lawrence Durrella a v češtině pořád nemáme jeho *Avignonský kvintet*, ten bych jednou přeložit chtěl. Ještě horší to je s cyklem *Tanec na hudbu doby* Anthonyho Powella, to je dvanáctidílný cyklus a každý ten díl má asi dvě stě padesát stran. Takže to bych vlastně reálně překládat nechtěl, on by to ani nikdo nevydal, ale literatura je to skvělá. Podobně jako St Aubyn je to vlastně portrét britské vyšší společnosti, akorát Powell psal o době kolem poloviny dvacátého století. Je to svět, který vlastně moc neznáme. Skoro celá britská literatura té doby se zabývá střední třídou, a jestli je něco *under-represented*, je to právě aristokracie.

Vybíráš si jako překladatel tituly sám a snažíš se je u nakladatele prosadit, nebo ti je naopak spíš nabízí nakladatel?

Sám si vybírám spíš odborné věci, které obvykle vycházejí v Karolinu. Karolinum má skvělou edici Limes, kterou jsem spoluzakládal, dodávám Martinu Janečkovi tipy a řada z nich je akceptována, za což jsem vděčný. A v létě jsem Akademii doporučil Mary Shelleyovou, román *Poslední člověk* — Jiří Padevět na to slyšel, takže na překladu teď dělám a doufám, že do budoucna třeba vyjdou další opomenuté texty z dějin anglické a americké literatury. Jinak je to většinou tak, že mi nakladatelství, hlavně Argo, překlady nabízejí. On se taky v posledních letech ten trh s překlady docela proměnil. Dnes je u lepších titulů běžné, že práva na ně se prodají ještě dřív, než kniha vyjde v originále. Takže než já knihu jako čtenář zaregistruju, práva už má konkrétní nakladatel a někdo už ji možná i překládá. Takže i já spoléhám spíš na to, co mi v Argu takto nabídnou. A dost do toho také vstupuje, kolik mám zrovna další práce, přece jen pouze nepřekládám.

Ano, už přes deset let jsi ředitelem Ústavu anglistiky na Filozofické fakultě Jihočeské univerzity.

Jak moc jsi sžitý s rolí akademika?

Mě moc baví učit a jsem moc rád, že v Budějovicích mám vynikající podmínky, abych mohl učení skloubit s překládáním. Každý semestr učím zhruba šest kurzů, mezi nimi jsou právě i překladatelské semináře, o které je v poslední době čím dál větší zájem, to mě těší. Jsem na filozofické fakultě v Českých Budějovicích opravdu šťastný, asi i proto, že ten Ústav anglistiky jsem spoluzakládal a od začátku jsem se snažil vést ho tak, aby mi to dávalo smysl. Tehdejší děkan Pavel Král tehdy oslovil Martina Hilského a ten zase Petra

Onufera, Tomáše Jajtnera a mě, kteří jsme všichni studovali na pražské anglistice kolem poloviny devadesátých let. Petr Onufer na to neměl čas, protože šel pracovat do Arga, takže jsem tam zůstal já a Tomáš Jajtner. Martin Hilský nám velmi pomohl, protože se uvolil, že v Budějovicích bude učit, a pět let za námi skutečně každý týden dojížděl, takže hlavně díky němu — a díky skutečně velkorysému podpoře a pochopení následujících děkanů Vladimíra Papouška a Ondřeje Peška — se tam ten obor mohl rozvinout.

Jaké bylo tvoje studium anglistiky a filozofie v polovině devadesátých let?

Dnes to působí jako klišé, ale vážně to bylo dost nespoutané, až anarchistické. Nesnáším byrokracii, takže mně to vyhovovalo. Opravdu jsme tehdy měli pocit, že všechno nějak jde. Pro mě to byly určující roky, přišel jsem do Prahy jako kluk z Tábora v roce 1993, dokážeš si to představit. Najednou bylo snadné dostat se ke spoustě knih, o kterých jsem do té doby jen slyšel, nebo ani to ne. Vybavuje se mi, jak jsme pořád chodili do copy center kopírovat si knihy, které jsme chtěli mít doma aspoň takto. A zároveň ta fakulta byla plná zajímavých lidí, se kterými jsem v kontaktu doteď, vedle již zmíněného Petra Onufera mě napadají třeba Martin Pokorný, Petr Fischer, Tomáš Dimter a řada dalších.

Dá se něco z toho nadšení devadesátých let přenést do současných Budějovic?

Zopakovat to samozřejmě nejde, ale něco jsme se snažili zapracovat. Myslím si třeba, že i studenti na humanitních oborech mají zájem dělat věci, které nebudou jen nějakou přípravou na budoucnost, ale které jim umožní se realizovat hned teď. Šárka Šavrdová z dybbuku nám například nabídla, abychom na semináři přeložili jednu knihu esejů, která pak skutečně vyšla. To je samozřejmě pro studenty nejlepší, když vidí, že jejich práce ob stojí i mimo učebnu. Okamžitě ze sebe dostanou něco navíc, když jim dovoluji být tvůrčí. Další věc je, že naše studium je pojato hodně

literárně. Anglistiky ve světě se občas stávají aktivistickými buňkami, jak o tom píše třeba Camille Pagliaová, my jsme v tomto dost tradiční, klademe důraz na jazyk a literaturu.

Je něco, co ti v současném akademickém provozu nevyhovuje?

Já osobně mám trochu problém v tom, že mě baví psát pro české publikum, baví mě psát kritiky, doslovy. Rád píšu do médií, která nejsou vysloveně odborná, ale literaturu spíše zpřístupňují širšímu okruhu čtenářů. Proto teď poměrně pravidelně přispívám do *Aktuálně*, *Deniku N*, rád taky píšu k vám do *Hosta* nebo ty doslovy ke knihám. Nevyhýbám se zkrátka esejistice, ostatně tak to většinu života dělá i můj učitel Martin Hilský, v romanistice zase Jiří Pelán nebo Václav Jámek. Současné ostré oddělení „vědy“ a esejistiky, stejně jako důraz na všelijaké granty a vysoce odborné časopisy, není v oblasti literatury a filozofie šťastné. Jestliže společnost dlouhodobě investuje do vzdělání určité skupiny lidí a do podmínek, které mají k intelektuálnímu rozvoji, je podle mě v pořádku, aby jí to ti lidé vraceli i takto. Osobně si myslím, že třeba veřejné přednášky Martina Hilského mají daleko větší „impakt“ než kdejaký impaktovaný časopis.

Vymyslím to v sedle

Dnes jsi mě vzal do stájí a na tenis. Nejenže jsi anglista, ale máš i takový britský způsob života...

Ale golf nehraju. To jsem si kvůli jednomu překladu, právě toho Juliana Barnese, musel všechno nastudovat.

Jak ses dostal ke koním?

Praděda byl žokej, ale toho já nepamatuju. Jen jsem od útlého dětství chodil s tátou na dostihy. Chtěl jsem se naučit jezdit, ale do roku 1989 to moc nešlo nebo alespoň já jsem nevěděl, kam jít a kde začít. Základy jsem se naučil až na začátku devadesátých let v jedné veřejné jízdárně, později během studia jsem začal intenzivně jezdit přímo ve Velké Chuchli. Střídal jsem přednášky na anglistice a filozofii s ježděním na koni, chodil jsem tehdy k trenéru Šatrovi, to byl jeden z nejvýznamnějších trenérů naší

historie, a sám jsem si tehdy udělal roční rekvalifikační kurz trenérství dostihových koní. Zkoušky jsem dělal den po státnicích na anglistice. Po škole jsem si pak svého koně převezl sem do Tábora a posledních patnáct let koně trénuju tady.

Jak se vlastně takový kůň trénuje?

V podstatě jako atlet. Je to postavené na opakování určitého stereotypu a zvyšování zátěže. A hlavně ho musíš neustále sledovat a vnímat, protože ti neřekne, jak se zrovna cítí. Je důležité najít tu správnou mez, kdy ještě můžeš nějak tu intenzitu zvyšovat a kdy už by to bylo za hranou a projevilo se nějakým zraněním nebo psychickými problémy v podobě přehnané nervozity. Hlavně musíš ale trefit na dobrého koně. Jak říkají Irové, z osla dostihového koně neuděláš. Já jsem měl v tomto ohledu neobyčejné štěstí. Před lety jsme s dalšími dvěma kamarády založili stáj, měli jsme několik koní a ten nejúspěšnější, Mikes, běhal opravdu na vrcholové úrovni. Třikrát za sebou byl vyhlášený nejlepším sprinterem v Česku, občas běhal i evropské dostihy. Jezdili jsme s ním do Německa, Maďarska, Itálie, všude se dobře umísťoval. Bylo to krásné období, ale třeba cestu do Milána s přívěsem za autem už bych asi opakovat nechtěl, to už bylo fakt daleko. Na druhou stranu ještě jednou bych hrozně rád měl koně, který by mohl běhat velké dostihy.

Jak často na koni jezdíš ty?

Jezdím na koni každé ráno, mám teď čtyřletou klisnu Meannah. Když mám něco psát, obvykle to vymyslím v sedle. Brzy ráno je všude klid, jsi sám s koněm uprostřed polí a luk, pro mě je tohle hrozně inspirativní. ●

Palette Color

Viděl jsem miliony natupírovaných hlav
tvé generace, mami!
Zničené systémem.
Oči podlité alkoholem.
Pod sušáky, s elektřinou ve vlasech,
nabíjeny k procitnutí
chodily za tebou s hlavou v prdeli,
aby byly schopny ještě tuto noc,
nebo i druhý den,
popsat chemické složení rumělký,
antimonové běloby a suříku.

Zatímco muži bojovali se slovy,
dívali se na staré fotografie,
snažili se mluvit,
ale protířečili si
každým druhým slovem.

Viděl jsem miliony hlav tvé generace,
jejichž představy jsi den co den krásnila.
Intimní, křehké, plné zatmavených proláklín,
mlčenlivých pauz a bolestných menopauz.
Dny plesů, svateb, kulatin a smutečních závojů.
Flakóny laků, sponky a pinetky.
Každá z hlav odcházela odhodlaně —
nikdy nikoho neopouštět.

Zatímco muži se pokoušeli odpovídat,
mluvili k jiným ženám,
hledali vtip, efekt, gag...
Utíkali, ale jejich osud je vždycky doběhl,
končil pokaždé smrtí.

Viděl jsem miliony hlav tvé generace,
zhojené vodovou foukanou,
lehkou vzdušnou obratností maelströmu.
Nikdy jsi neviděla moře,
a přece jsi byla jako bohyně
nad rozbouřenými vlnami vlasů v síťce.
V růžovém pláštíku,
usměvavá s utajenou migrénou,
neboť jsme byli kluci,
kteří nesnesou pohled na bolest.

Zatímco muži
plešatěli hrůzou zodpovědnosti
za zvěrstva, která napáchali.
Desítky milostných příběhů,
citací z periodik, manifestů
a vnitřních hlasů,
které neříkaly vůbec nic.

Miliony hlav tvé generace
mi vězí v hlavě jasněji
než reklama na Palette Color.
Všechna ta dávná zrcadla,
obrovské výlohy budoucnosti,
jsou dnes miniaturní momentkou,
shlukem pixelů
zamrzlých v pohybu.
A mizí stejně rychle, jako se objevily.

Vaši muži,
muži bez múz,
sípaví opilstvím:
*„Počkej na mě, má milá,
zastřelím ti jelena...“*
jsou svědectvím
o myslivosti tohoto národa,
o patriarchálních hodnotách,
o žravosti a usměvavé krutosti,
v níž se milostný cit spojuje
s mrtvou trofejí.

Hlava a její člověk,
jablko nasycené jedovatými barvami.
Červ špajzu plného mrtvol
a kulinářského nacionalismu se nažral
a duch zůstal o hladu.

Kdybych si mohl znovu vybrat,
vyberu si dvě matky,
život v pozlacené Praze
a studium milostné poezie.
Nebo převezmu řemeslo
a stanu se kadeřníkem.

Pavel Jasanský, z cyklu *Nová krajina, noví obyvatelé*, 1985—1990

O Maďarsku, literárním
kánonu a politice

Strategie čítanky

Evžen Gál

Nedávno vypukl skandál kolem maďarské spisovatelky Krisztiny Tóthové. Autorka v rozhovoru na otázku, „která díla by vyřadila z povinné četby“, označila dva romány klasických maďarských autorů (Móra Jókaiho i Magdy Szabóové). Nepochopení, dezinterpretace jejího vyjádření i hulvátské ataky proti její osobě ze strany některých „čtenářů“ a následně pak dokonce i nevybíravé slovní útoky vládě nakloněných médií na její adresu jsou jistě neomluvitelné a není k tomu co dodat. Nicméně oprávněně vyvolávají otázky, jak se dnes v Maďarsku pracuje s kánonem, veřejným obrazem spisovatele a co je ve veřejném diskursu o literatuře přípustné.

„Nevinnost textů“ — takto nazval jednu ze svých znamenitých studií maďarský literární vědec Ernő Kulcsár Szabó, jenž z pozice reprezentanta tvořivého a dialogického napětí mezi (*moderní*) *hermeneutikou* a *dekonstrukcí* formuluje své premisy a teoretické otázky, s nimiž se současná tvorba maďarského literárního kánonu musí vyrovnat, respektive se potýká. Konstatuje v ní, že „[k]lánony konečkonců nezakládá činnost zprostředkovatelů literatury nejrozumnějších hodnot a ranků, nýbrž sám sebeobnovující proces literatury“. Tento proces vidí autor jako proces komplexní, v němž nakonec

[...] o samotném procesu rozhodují jedině působící dějiny, mezi jehož rozhodujícími faktory najdeme jak odborné výsledky literární vědy, aktivity žurnalistické kritiky i rozličných literárních uskupení, tak i různé nástroje kulturních médií, která utvářejí veřejná mínění.

Pozoruhodné je, že se Kulcsár ve své studii z roku 1999 ani slůvkem nezmiňuje o možnostech tehdy aktuální politické moci, která by tvorbu kánonu „mohla“ ovlivňovat, protože „disponuje“ přinejmenším institucemi (například akademickými, s médii a jinými), v nichž se rodí jak zmiňované vědecké výstupy, tak i žurnalistické kritiky a podobně. Jen proti nim má jisté jemně vyslovené námitky: „Obávám se, že ani smrt literárního kánonu nedonutí ke stydlivému ústupu instituce útlaku a politické intolerance.“

Bez dluhů

Přibližně v tomto duchu a těmito metodami (rozšířenými postupy nového historismu, strukturalismu a jinými) vznikly i nové „polistopadové“ třídilné *Dějiny maďarské literatury* (*A magyar irodalom története I.—III.*, ed. Szegedy-Maszák, Mihály, Budapest, 2007), které sice — stručně řečeno — v chronologickém sledu popisují dějiny maďarského písemnictví, ale tato chronologie se ne vždy váže k dějinným událostem, nýbrž k dílům a tvůrcům, již výše zmiňovaný sebeobnovující proces utvářejí. Tak se před námi nakonec objeví obraz, který odráží jak kontinuitu, tak

i diskontinuitu literárního procesu: literatury jako tradice i literatury coby umění vládnout slovy, která daný jazyk — v nejširším slova smyslu — v heideggerovské temporalitě nabízí.

Samozřejmě z odborného hlediska mají jak Kulcsár, tak i autoři jednotlivých kapitol *Dějin maďarské literatury* pravdu: v zavedené demokratické společnosti nemají politické struktury žádná oprávnění do takto odborných záležitostí zasahovat. Na druhé straně však bylo v Maďarsku i dost důvodů, proč se něčeho takového obávat: v hlavách Maďarů, v běžném společenském životě, jsou politika a literatura těsně propojeny, literatura je mimořádně důležitým identitotvorným faktorem. Děti se od základní školy naučí nepřeborné množství maďarských básní (tzv. *memoriter*) a básníků, Mikulášem Zrínským (Miklós Zrínyi), básníkem, vojevůdcem — obráncem Szigetváru proti Turkům — a politikem, počínaje, přes Valentína Balaši (Bálint Balassi), básníka a vojáka četných protitureckých bojů, či Sándora Petőfiho, básníka a účastníka bojů za svobodu v letech 1848—1849, kde zahynul, až po autory socialistické éry, kdy spisovatel byl svými čtenáři ctěn a vážen coby „bard“ či „svědomí“ národa, jenž ochraňuje i jeho lidskou a morální integritu... Už vynikající maďarský prozaik László Németh (1901—1975), který nejenže vládl češtinou, ale též překládal českou literaturu a znal a ctil českou kulturu, formuloval v eseji „Moje česká cesta“ pozoruhodnou paralelu:

Na první pohled je patrný rozdíl mezi strukturou maďarských a českých spisovatelů: to, co u nás dělali básníci, u nich udělali vědci. Jejich národním buditelem je zakladatel slovanšské linguistiky, jejich romantika se rozvíjí prací učených folkloristů a historiků. Jejich Apáczai vyrostl v Komenského, naproti tomu jejich Petőfim je Máchas. Zatímco naši vynikající politikové — Széchenyi, Kossuth — jsou velkými básníky i herci, největší postavy Čechů, uvádějící dějiny do pohybu, jsou magistři a profesori...

Maďarská literatura neměla po roce 1989 rozhodně tolik vnitřních dluhů jako ta česká, ani co se týče

primárních, nevydaných literárních děl a ani sekundární, odborné literatury o ní. Šestisvazkové akademické *Dějiny maďarské literatury* a *Dějiny maďarské literatury po roce 1945* (a nejen ty) předlistopadové proveniencí sice jistě nesly stopy doby, v níž vznikaly, nicméně základní informace o maďarských spisovatelích i adekvátní hodnocení jejich děl byly v nich fakticky i z axiologického hlediska relativně spolehlivě uvedeny. I primární krásná literatura byla v Maďarsku vydávána nesrovnatelně svobodněji než v Československu. Tvůrci „se naučili“ s vlastní, vysoce nastavenou estetickou laťkou „pohybovat“ v daných mezích a pomalu je rozšiřovat. A v osmdesátých letech už dokonce i maďarští autoři, kteří žili v západní emigraci, měli možnost některá svá díla vydat v rodné zemi. Někteří spisovatelé (například nejznámější postava maďarského disentu György Konrád) sice čas od času byli odsouzeni k *silentiu* — jak se maďarsky totalitním státem vynucenému zákazu říkalo. Nicméně i Konrádův nejslavnější román *Kurátor* byl v roce 1988 opět oficiálně vydán — aniž bych tím chtěl jakkoli omluvit jeho desetileté umlčení, během něhož mu vycházela díla jen v zahraničních maďarských nakladatelstvích či v domácím samizdatu.

Dokladem těchto skutečností je fakt, že po roce 1989 mnozí čtenáři s překvapením zjistili, že na dně předpokládaných pečlivě strážných šuplíků téměř žádný rukopis neležel, a tudíž se nedostal do knihkupectví. A v podstatě ani základní kameny kánonu se markantně nezměnily: základní linie či, jak se říká, *páteř* maďarského literárního kánonu, trojice Petőfi—Ady—József, střeží svá místa. Přirozeným rysem vývoje maďarské literatury byla i skutečnost, že posun v estetické (i jiné) kvalitě děl znamenal vždy — přinejmenším od dvacátého století — nástup nové generace *autorů*, kteří své literární (i jiné) ambice formulovali zpravidla proti literárnímu (a někdy i politickému) mainstreamu. Další nastupující generace *politiků* se pak už obvykle přihlásily k těmto novým směrům literatury, nebo se aspoň snažily je mít „ve svém táboře“.

Nevyhovující klasikové

Největším přínosem společenských změn pro maďarský kánon je literární návrat Sándora Máraiho (1900—1989), poválečného emigranta, jenž už v meziválečném období patřil ke špičce maďarské literatury. Márai před nástupem komunistů k moci s vytříbeným instinktem, jemu vlastním, utekl ze země, a spolu s dalšími se tak ocitl v Maďarsku v nemilosti. Ve svobodnějších osmdesátých letech se sice už měl možnost se svými díly k maďarským čtenářům vrátit, on však byl svým antikomunismem neústupný, a tak se jeho triumfální návrat odehrál až v prvních letech nové demokratické maďarské společnosti, tedy až po smrti samotného autora.

První svobodná maďarská vláda se hlásila k liberálně-konzervativním maďarským tradicím, Máraiho díla tak přijala s nadšením nejen široká čtenářská obec, ale i tato vláda a její příznivci se k němu hlásili vehementně. Byly dokonce patrné i jisté snahy udělat z něj jakéhosi „krále konzervativní literatury“. Jeho postupné vydání celoživotního díla, včetně mohutného opusu, sedmnáct svazků čítajících *Deníků* (i dalších textů), však ukázalo, že to s jeho pravičáctvím tak jednoduché není. Dnešní konzervativní „národně-křesťanská“ síla maďarské společnosti, k níž se vláda hlásí a která v leccems — alespoň na domácí politické scéně — oživuje některé tradice meziválečného Maďarska, jistě nelibě nese nelichotivé výroky Máraiho, které v jeho *Denících* (i jinde) proti „pravičáctví“ určitého druhu na mnoha místech čteme. Nejostřeji snad z roku 1944:

K tomu, aby Maďarsko bylo opět národem, rodinou, již si svět váží, bude nutno vymýtit v duších jistého druhu lidí něco zvláštního, co je známo pod nálepkou „pravičáctví“. Vědomí, že on, pravičák a „křesťanský Maďar“ může v tomto světě požívat výsad; [...] má právo i bez nadání a vědomostí dobře žít, nosit nos vzhůru, pohrdat každým, kdo není „křesťanský Maďar“. [...] Neboť toto bylo pravým smyslem „pravičáctví“. A tato sorta lidí se neučí.

Tyto věty dnes čteme či slyšíme pochopitelně spíše z opačné strany politického spektra, nicméně úhrnem se dá říct, že návrat textů Sándora Máraiho na velmi exkluzivní místo maďarského literárního kánonu se odehrál celkem hladce a právem zaslouženě.

Poněkud komplikovanější je situace kolem jediného maďarského nositele Nobelovy ceny za literaturu (v roce 2002) Imreho Kertésze. V průběhu dvacátého století se ocitla dlouhá řada maďarských tvůrců blízko tohoto výjimečného ocenění, protože maďarská literatura se skutečně může pyšnit v tomto období četnými jedinečnými tvůrčími činy. I na začátku jednadvacátého století se mluvilo hned o několika maďarských autorech, kteří měli šanci tuto cenu získat, hlavně o Péteru Nádasovi, Péteru Esterházym a později i László Krasznahorkaim. Jen málo literárních historiků, kritiků a spisovatelů vidělo v Kertészovi budoucího laureáta prestižního ocenění (výjimkou byl spisovatel György Spiró, ale i pražský hungarista Petr Rákos, kteří význam Kertészových děl vysoce hodnotili). Naopak, na jiné — s Máraim řečeno, pravičácké — maďarské tradice navázal jinak znamenitý „předlistopadový“ dramatik a prozaik a „polistopadový“ nechvalně proslulý politik krajně pravicového štychu István Csúrka, jenž na Kertészovo ocenění zareagoval hrubě antisemitskými slovy, „že na Nobelovu cenu pro maďarského spisovatele ještě musíme počkat“. Kertész i se svou ženou zůstali žít po roce 2002 v Berlíně a sám oceněný v jednom rozhovoru pro německý tisk uvedl v němčině větu, kterou maďarské veřejnosti prezentovali jako ukázkou toho, že autor se necítí být Maďarem, a tak se proti němu obrátil hněv jisté části maďarské společnosti.

Rodina se nakonec z Berlína do Maďarska vrátila až ve chvíli, kdy už byl Imre Kertész těžce nemocen. V roce 2014 mu současný maďarský premiér — k nemalému překvapení mnohých — předal nejvyšší státní vyznamenání, Maďarský řád Svatého Štěpána, které předtím, v roce 2011, založil on sám. Ještě v témže roce, kdy maďarský spisovatel zesnul (2016), přijímá maďarská vláda usnesení o zřízení Institutu Imreho Kertésze, který funguje od roku 2017. Imre Kertész tedy zcela jistě patří do maďarského literárního kánonu. Nicméně v nových školních osnovách, v nichž jsou v seznamu povinné četby konkrétně vyjmenována literární díla, jeho romány chybí a můžeme jen doufat, že je to spíše z důvodu náročnosti tématu i literární formy zpracování holokaustu.

Špatně formulované věty se staly osudovými pro Ákose Kertésze, jenž v roce 2011 v Americe vydávaném maďarském týdeníku mimo jiné napsal, že „Maďari jsou geneticky poddani“, čímž vyvolal neobvyklý hněv nejen části maďarských občanů, ale též politiků. Tehdy ještě krajně pravicový Jobbik proti němu podal trestní oznámení za skutek „pobuřování“ (prokuratura žalobu odmítla) a Fideszem ovládané Zastupitelstvo hlavního města Budapešť ho zbavilo čestného občanství maďarské metropole. Kertészova nešťastná věta nebyla míněna rasově: sám svou chybu v týdeníku i s omluvou vzápětí napravil také s odkazem na podobná slova (třebaže jemněji vyslovená) Attily Józsefa a s vysvětlením významu jeho věty, kterou měl připomenout mnohasetleté zkušenosti a utrpení poddaného Maďara ve feudální společnosti. V důsledku štvance veřejnosti nakonec po několika měsících (v roce 2012) a ve svých necelých osmdesáti letech

**Přínosem
společenských změn
pro maďarský kánon
je literární návrat
Sándora Máraiho**

emigroval do Kanady, kde v roce 2013 obdržel politický azyl. Ákos Kertész rozhodně nepatří do první linie literárního kánonu, ale jeho romány a povídky ze sedmdesátých a osmdesátých let podávají velmi zajímavý a působivý obraz maďarského dělníka i svým specifickým jazykem a myšlením v Kádárově éře.

Import z minulosti

Pokud k dosud řečenému dodáme, že v současné maďarské literatuře (na tožpak v kánonu) nenajdeme jediného konzervativně smýšlejícího autora, který by se kvalitou a významem svých děl vyrovnal výše zmíněným či četným dalším autorům, jejichž díla v relativně velkém počtu získávají ohlasy i v zahraničí a kteří jsou přitom ideologicky mnohem méně vyhranění (namátkou: Szilárd Borbély, Tamás Jónás, György Dragomán, Ferenc Barnás a další), je ihned pochopitelnější, proč se vedou nesčetné neomalené propagandistické mediální útoky na takové maďarské autory, jakými jsou György Spiró, Péter Nádas, Lajos Parti Nagy, Gergely Péterfy a mnoho dalších, kteří se ve své literární tvorbě či publicistice aktuální politikou přímo či nepřímo zabývají. Ze starší generace byla jistou dobu takovou „vyvolenou“ pravice smýšlející spisovatelkou jinak i do češtiny právem hojně překládaná Anna Jókaiová, dnes se však už na literární scéně objevuje velmi sporadicky.

A tak je snaha více národně orientovaných (neřkuli nacionalistických) sil pochopitelnější: prosadit do kánonu alespoň starší, už dávno nežijící autory, kteří kdysi měli úctyhodné spisovatelské nadání. Nicméně všichni tři, kteří byli nejen do kánonu, ale i do povinné školní četby zahrnuti, měli velmi problematickou biografii. Cécile Tormayová (kdysi nominovaná dokonce na Nobelovu cenu!) se otevřeně hlásila k fašismu, József Nyíró byl zastáncem nacismu i poslancem maďarského parlamentu Šípových křížů a Albert Wass pak byl za dosud neuspokojivě vysvětlených okolností po druhé světové válce odsouzen v nepřítomnosti za válečné zločiny dokonce k trestu smrti. Paralelně s větším podílem jejich

tvorby v seznamu povinné četby se naopak snížil význam jedinečného básníka, oběti druhé světové války, Miklóse Radnótiho. Zmiňovaný laureát Nobelovy ceny Imre Kertész se vytratil z povinné četby úplně a úchvatný román Gézy Ottlika *Škola na hranici*, který je jedním z vrcholů moderního maďarského románu a jenž ovlivnil celou řadu postmoderních autorů současnosti či nedávné minulosti, v seznamu povinné četby studentů chybí rovněž.

V uplynulých letech se též v akademické sféře maďarské společnosti odehrály významné změny: vláda rozbila a reorganizovala nejen dosud fungující systém Maďarské akademie věd, ale právě v čase současné pandemie restrukturalizovala i skoro všechny univerzity Maďarska, které se dostanou pod finanční řízení vládou ustanovených kuratorií, jejichž členové jsou vládou nominováni na doživotí... Přirozeně jsou složeny z vládních loajálních občanů, či přímo členů současného kabinetu. I na stránkách *Hosta* jsme již dříve informovali o činnosti maďarského Literárního muzea Sándora Petőfiho („Poetická existence“, *Host*, 3/2019), jež na podporu literární tvorby disponuje skutečně významnými finančními zdroji a má v plánu je použít na hledání a podporu nových talentů. Jeho ředitelem je premiérovi maximálně oddaný muž, jenž před nedávnem označil Györgye Sorose za liberálního *führera*, jehož plynovou komorou je Evropa.

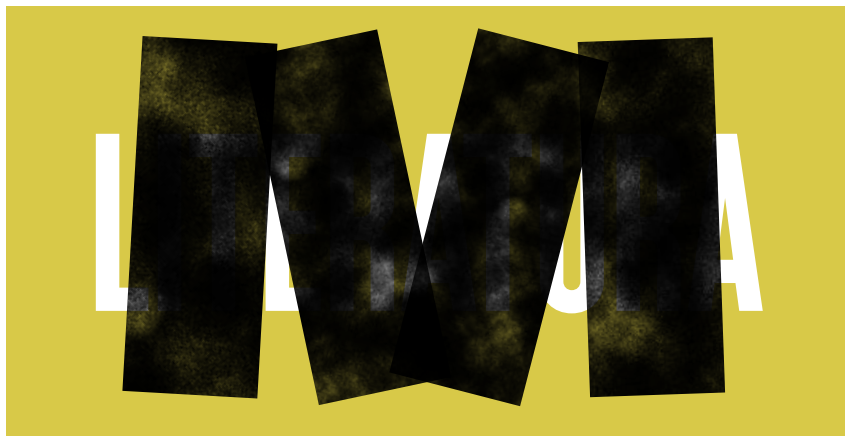
Samozřejmě i v maďarském literárním muzeu pracuje v současnosti velké množství velmi kvalitních odborníků a instituce obhospodařuje

mimo jiné už dříve zřízenou Digitální akademii, která je veřejnosti otevřenou platformou pro (celoživotní) díla takových autorů, jako jsou Márai, Nádas, Kukorelly a celá řada dalších. Autoři, jejichž díla se ocitnou na těchto stránkách Muzea, dostávají každý měsíc úctyhodné honoráře a tento počín lze maďarským spisovatelům i čtenářům jen přát. Na webových stránkách této akademie ovšem najdeme i celoživotní dílo Pétera Esterházyho, jehož pozůstalost však rodina Muzeu nesvěřila, ačkoli za normálních okolností by do tohoto institutu nepochybně patřila (svěřili ji Berlínu...). Právě Esterházyho před nedávnem označil jeden z autorů současné maďarské literární osnovy Mihály Takaró před maďarskými pedagogy v Bratislavě za „ničitele kultury“, který „by neměl být čten“.

V posledních několika letech tak vidíme mohutné politické tažení vlády, která od obsazení kulturních institucí patrně očekává jakousi změnu, neřkuli přímo střídání kulturních elit společnosti, aniž by taková nová elita existovala. Když před nedávnem parlamentní poslankyně a místopředsdkyně hnutí Naše vlast Dóra Dúróová teatrálně, nerušeně a doslova ničila (drtila) před zraky kolemjdoucích dětskou knihu *Svět pohádek patří všem*, protože ta obsahuje pohádky o jinakosti lidí, tedy něco takového, co zavání nenáviděným „genderismem“, vládní politika to přešla mlčením. Zato útoky na Krisztinu Tóthovou jí tolik nevadily.

Texty, zdá se, nejsou nevinné.

**Autor je hungarista
a překladatel.**

Podzemní železnice

Šimon Šafránek

Strhující zpracování stejnojmenného románu Colsona Whiteheada o strastiplné pouti černošské otrokyně za svobodou v rasismem uštknutých Spojených státech.

Polovina devatenáctého století, kdesi v Georgii na americkém Jihu. Vlhký, horký kraj vysokých stromů a hlubokých bažin, kde se zasekl čas i civilizace. Cora (Thuso Mbedu) otročí na zdejší bavlníkové plantáži. Mladé děvče působí od prvního momentu sverpě. A jak by také ne, nemá klid ani po práci, protože její matka kdysi z plantáže utekla. Teď ji k útěku přemlouvá nový otrok Caesar (Aaron Pierre). Mluví o tajemné podzemní železnici, díky níž se dostanou do svobodných severních států. Skutečná podzemní železnice fungovala jako síť tajných cest a úkrytů, ta v seriálu má však — stejně jak románová předloha — podobu skutečných vlaků, které projíždějí v tunelech hluboko pod zemí. Pod tíhou zhoršujících se podmínek na plantáži se Cora k útěku odhodlá a nasedá na podzemní vlak, aby se nejen dostala do bezpečí, ale také aby viděla, jak vypadá skutečná Amerika.

První zastávka hrdinku zavádí do civilizované Jižní Karolíny. Od státu dostane práci a poprvé v životě může chodit zpřímá po ulici. Její nadšení pro nový život zchladí až zjištění, že stát osvobozené otroky podrobuje speciálnímu

zdravotnímu programu, v němž ženy sterilizuje a na mužích zkoumá syfilis. Na scéně se navíc objeví lovec otroků Ridgeway (Joel Edgerton), kterého nežene jenom prostá odměna. Cořina matka Mabel byla jedinou uprchlou otrokyní, již nikdy nevypátral.

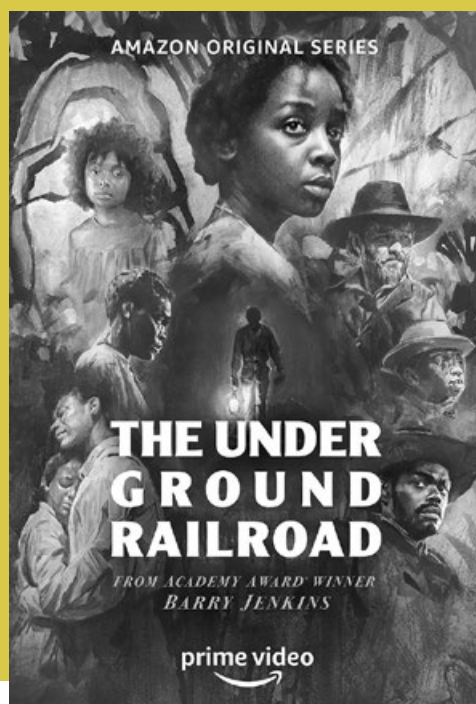
A tak Cora opět nasedá na tajný vlak a posouvá se do Severní Karolíny. Tady nachází útočiště na půdě obytného domu, zatímco na ulicích probíhá hon na všechny uprchlé otroky. Obecenstvu v těchto pasážích naskočí osud Anny Frankové, ozvuky nacismu pak protékají i dalšími kapitolami *Podzemní železnice*, která se ze všech stran věnuje tepání otevřeně rasistické společnosti. Kostýmy a prostředí sice navozují dojem historického seriálu, ale jeho tematická aktuálnost je od prvního dílu více než patrná.

Seriál natočil oscarový režisér Barry Jenkins který zaujal především citlivými dramaty *Moonlight* (2016) a *Kdyby ulice Beale mohla mluvit* (2018). Režiroval všech deset epizod *Podzemní železnice*, která vznikla v produkci studia Amazon. Od prvního záběru série zaujme propracovaným estetickým cítěním. Jenkinsův oblíbený kameraman James Laxton má rád mělkou hloubku ostrosti, průsvity slunečního světla skrze listí i další

struktury, miluje autentickou tmou nočních scén, kdy vám přijde vhod velká obrazovka, abyste vůbec byli schopni vnímat, co se na ní děje. Jenkins pracuje koncepčně i se zvukem, kde přicházejí ke slovu zvuky přírody i valivé tlučení železničních kol o koleje.

Podzemní železnice je adaptací stejnojmenného románu Colsona Whiteheada, který vyšel před pěti lety a způsobil poprask na literární scéně — získal množství ocenění včetně Pulitzerovy ceny. Jenkins se poměrně přesně drží Whiteheadova příběhu, odlišuje se však v celkovém dojmu. Román na mě působil jako svižná četba, kde Whitehead v krátkých kapitolách poměrně reportážně skicuje srdceryvné výjevy. Jenkins má raději romantický patos, což je důsledek dlouhého kochání po krajině a exteriérech vůbec. Tato jistá baroknost má však za důsledek i jednu kromobyčejnou věc — nutí diváka, aby si po každém dílu vydechtl, a tak možná prožil hlouběji, co právě viděl. Oproti většině současných seriálů není *Podzemní železnice* určena ke zhltnutí během jednoho večera. A jestli za takové pomalé nakoukání stojí? Rozhodně ano.

Autor je filmový režisér a kritik.

Nauzea orchestra: *Láska*

Martin Kyšperský

Před pár lety jsem jel do Ústí nad Labem hrát sólo koncert v maličkém sále artového kina. Když bylo po něm, vzali mě pořadatelé do podobně útulné hospody a tam jsem se jich ptal, jestli mají obzvlášť rádi nějakou místní kapelu. Rozpoutala se bitva mezi dvěma tábory fanoušků. Polovina jich velebila Houpací koně a ta druhá skupinu, o níž jsem nikdy neslyšel — Nauzea orchestra. Ta debata mi přišla neuvěřitelná. Totiž fakt, že ještě někdo tolik prožívá, proč jedna kapela jo, nebo ne. Beatles, nebo Stouni? Olympic, nebo Matadors? Párplové, nebo Cepelíni? V paměti zůstal výjev jako takový, ale už ne argumenty, které v něm padaly. Často si nejsem schopen zapamatovat datum narozenin svých příbuzných a občas ani heslo, skrze které se přihlašuju k mailu, ale názvy kapel mi v hlavě zůstávají, takže když vyšlo album *Šťěstí*, koupil jsem si ho a sedl na zadek. Což je taková strýcovská metafora, ve skutečnosti se mi chtělo tančit.

Co vlastně chlapa, kterému táhne na čtyřicet, donutí napsat všem kamarádům, že tohle je super věc, a jestli ji neznají, měli by si ji sehnat? Chlapa, co většinou spíš vzdychá, že už všechno slyšel a v lepší verzi. Že starej pekař není doma a mladej to neumí! Daň intenzivního zájmu o konkrétní věc je v tom, že po nějaké době začnete zívat. Ono těch akordů a tónů moc není, každá kapela má bubny, kytary a vzory. Co ještě může vaše uši vytáhnout ven z toho kola se zadýchaným křečkem české rockové scény? Charisma, které se těžko popisuje. A často i absence

únavného plevle. Mark Hollis z Talk Talk říkal: „Měl bys hrát místo tří tónů jen jeden a vědět, proč ho hraješ.“ Je to tak. Nauzea orchestra existuje téměř dvacet let a na nové desce *Láska* ubylo meziher, vyhrávek, ornamentů. Většinou se jde na věc přímo, linky nástrojů jsou čitelné a úsporné. Basa drží často jen pár tónů, přitom ale hraje figuru, která by vytáhla kamion z příkopu u dálnice. Když se do toho zapojí housle, opletou vánoční stromek písničky jedním jasně zářícím drátem světýlek. A také je tu velké lákadlo staře znějících syntezátorů, co buď kysele bzučí, nebo zvukem připomínají něco, co už jsem kdysi slyšel. Co to ale bylo? Možná nějaká stará videohra. Ale pozor, taková ta, co se používala z audiokazety, blikala z televizoru a ovládala se obřím joystickem. Hodně skladeb je ve středním tempu. Víím, jak většina hudebníků nemá ráda, když je někdo přirovnává k jiným. Tak jen řekněme, že Nick Cave, Einstürzende Neubauten a David Bowie decentně procházejí chodbou studia, v němž se Nauzea zrovna chystá nahrávat. Plaše pozdraví a jdou.

Je problém, když textaři lomeno zpěváci fňukají. U autorů okolo dvaceti je to ještě pochopitelné. Když je jim dvakrát tolik, je to často už neúnosné. Bigbítových kapel s přijatelnou textovou výpovědí je asi tolik jako bělošských kapel hrajících kvalitní afro-funk. Texty Ondřeje Švandrlíka, zpěváka skupiny, jsou ovšem perfektně vyváženým mixem smutku a radosti, asi jako zvuku klarinetu v židovské hudbě. Cením si upřímnosti. A také odvahy dát vedle sebe tak rozdílné kusy, jako je živočišné „Maso“, veselá

hitovka „Ministryně“ nebo roztoužené citace z biblické Písně písní. Kdo by si dnes ještě vzpomněl na ruského papaláše Černěnka, jehož pohřeb musí nebohý dětský hrdina písně zhlédnout v kině místo *Tarzana*?! Nepůjdeme tedy k „světským na labutě“? A taky, že jestli má někdo něco hlásit, je to rozhodně Alexander Hemala. Kulisy dětství. V těch se tu pohybujeme hodně. Což znamená například i to, že když nám klepe na dveře krize středního věku, je čas upustit páru a „udělat všechno, co jsi ještě nestih“. Není důležité, jestli posluchač přesně ví, o čem se zpívá, ovšem samotný zpěvák to vědět musí. Ten rozdíl poznáte. Věřte mu. Když gangster Vincent Vega v *Pulp Fiction* říkal, že by opravdu rád chytil toho, kdo mu poškrábal auto, taky jste mu víc než věřili.

Něco filmového je totiž i v této desce. Možná je to kytara, jejíž rezavé akordy se rozlévají v různých okamžicích. A možná také obrazy, které se seskládají z kombinace textu a hudby. Asi není náhoda, že členy kapely jsou i autor divadelní hudby a malíř. Obrazotvornost je něco, nač se tu klade důraz. Z jedné z nejhezčích písní „Mezi psem a vlkem“ se imaginace doslova valí. Spící těla šplhají po střechách, na okna škrábou nehty, mezi množicemi se roztočí se míjejí řidiči kamionů, jež láká zhrzená nevěsta. Jsou tam i ti, kteří odlétají vlakem přímo do Slunce. Tam někde mezi psem a vlkem... Možná i proto si tuto desku pouštím rád potmě před spaním.

**Autor je frontman
skupiny Květy.**

Brněnský zlatý drak

Josef Herman

Proti představení *Tajemství zlatého draka* Daniela Landy, Zdenka Plachého a Jiřího Šimáčka, uvedenému v roce 2008 v brněnském Národním divadle, protestovali mnozí. Někteří kvůli skinheadské minulosti Landy a jeho „špinavému“ muzikálu *Krysař*, další varovali před znesvěcením divadla bulvárem. Diváci se však na představení jen hrnuli. Ochrannou ruku nad projektem držel novopečený primátor Roman Onderka a mluvilo a psalo se o něm po celé republice. Co se stalo ve skutečnosti?

Foto Zbyněk Hrbata, archiv NdB

Za důvody ostrých polemik týkajících se uvedení inscenace Daniela Landy *Tajemství zlatého draka* v Mahenově činohře (premiéra 21. listopadu 2008) se musíme ohlédnout ještě do předlistopadové doby. Činohru brněnského Státního divadla v sedmdesátých a osmdesátých letech vedly nesporné osobnosti, které se pokoušely nepodléhat normalizačním tlakům a vedle lidovější tvorby Divadla bratří Mrštíků a výbojů Divadla na provázku národnědivadelní činohru etablovaly v podobě vytríbeného tradičního činoherního divadla. Na tom se v zásadě nic nezměnilo ani po listopadu 1989, nebyl důvod měnit ani většinu uměleckých sil. Symbolicky do roku 1997 vedení činohry převzal František Derfler, po něm režisér Zbyněk Srba, podpoření stabilní dramaturgií Václava Cejpka a Miroslava Plešáka zaměřenou na klasická česká a světová díla. Už v průběhu devadesátých let však bylo zřejmé, že vývoj činoherního divadla jde jinudy a brněnská činohra zůstala stranou. Zdvořilé recenze, prakticky žádné úspěchy v anketách a soutěžích, s výjimkou hereckých Cen Thálie. Další soubory Národního divadla v Brně na tom od roku 1992

nebyly jinak, divadlo obecně kamenělo v řadě kvalitních, nicméně málo aktuálních a stylově už zaostávajících inscenací. Až po roce 2000 nesměle započaly potřebné personální změny odchodem jmenovaných dramaturgů (s koncem sezony 2002/2003), pohnout činohrou se v rámci daných mezí ne moc úspěšně pokoušeli Miloslav Mejzlík s dramaturgy Martinem Dohnalem a Markem Pivovarem, posléze s Petrem Štědrněm a Dorou Vicenikovou, a rovněž nový šéf činohry Jakub Korčák.

Nové pořádky

Roman Onderka, v listopadu 2006 poprvé zvolený primátorem Brna, si potřebné změny sliboval od scénografa a manažera Daniela Dvořáka, jehož do funkce ředitele Národního divadla v Brně jmenovala Rada města na jeho popud hned v roce 2007. Radnice spěchala vyměnit ho za Zdeňka Prokeše a nevalilo jí, že Dvořák byl rok předtím odvolán z téhož postu pražského Národního divadla — což samo o sobě vyvolalo polemiky. Leč nový primátor hodlal vymést staré pořádky i v jiných oblastech života města!

Daniel Dvořák jmenoval šéfem činohry hned od své první sezony 2007/2008 hudebního skladatele, televizního a divadelního režiséra známého především z působení v brněnském experimentálním centru Skleněná louka Zdenka Plachého (9. 12. 1961 Kroměříž — 17. 4. 2018 Brno). Od začátku století tvořili s Jiřím Šimáčkem ve sdružení Sřežený Parnass, podle Plachého „absurdní zločineckou organizaci, která ochraňuje ideály vysokého umění prostřednictvím vražd, mučení a terorismu“.

Jednoznačné zadání proměnit soubor a jeho tvorbu začal Plachý plnit velmi energicky, svými názory a činy vynucovanými silou z moci šéfa vyvolával ostré polemiky. Proměnil soubor potlačením dosavadních hvězd, přivedl nové herce, změnil dramaturgii a vyvolával konflikty jako režisér i na zkouškách. Ostatně spolu s ředitelem Danielem Dvořákem, Jiřím Šimáčkem a skladatelem Petrem Kofroněm vzbudili protesty i v operním souboru původní operou *Mai 68*, zprvu určenou do pražského Stavovského divadla, kterou po náhlém odvolání přenesl Dvořák z Prahy do Brna.

Nemá smysl diskutovat o uměleckých hodnotách či záměrech autorů. Ale jako protagonisté a interpreti vyjadřujeme hluboký nesouhlas s uvedením tohoto kulturního počínu, a to především kvůli samotné jeho hudební stránce,

napsalo v protestu poskytnutém tisku více než třicet brněnských pěvců a hudebníků, kteří se bránili stejným razantním proměnám v operě jako ve stejné době protestující proti ohlášenému projektu *Tajemství zlatého draka* a dalším v činohře.

Konstatujme rovnou, že Plachému se nepodařilo brněnskou činohru proměnit k obrazu svému, ostatně ani v operě se novým pořádkům nedařilo. V činohře Plachého úsilí mimo jiné vstupovalo do hájemství Divadla Husa na provázku a Městského divadla. Konflikty přerůstaly z divadla do brněnských kulturních a politických kuloárů, postupně se Plachý dostal do izolace, své sehrála i jeho labilní psychika. Pro ztrátu kredibility a soudnosti musel být měsíc před koncem sezony v červnu 2012 provizorně nahrazen hercem Petrem Halberstadtem, v té době jedním z Plachého herců a opor souboru, který v *Tajemství*

zlatého draka hrál hlavní činoherní roli kriminalisty Marka (partnerkou mu byla Klára Apolenářová v roli Stelly). Dle kritiky výborně, sám o své postavě prohlásil: „Může jít až o filmové herectví na jevišti. To mně přijde fantastické, hrát takto v historické budově Mahenova divadla.“

Obecně byly konflikty vyvolány jistě potřebnou uměleckou proměnou přinejmenším činohry a opery (opereta byla jako málo umělecká převedena ke Stanislavu Mošovi do Městského divadla v Brně ještě za ředitele Mojžíra Weimanna), nicméně prosazovanou necitlivě jak vůči souborům, tak vůči většinové brněnské kulturní veřejnosti.

Daniel Landa

Pozvání zpěváka a autora úspěšných pražských muzikálů Daniela Landy do Mahenovy činohry bylo jedním z nejkřiklavějších pokusů Zdenka Plachého proměnit směřování činohry Národního divadla Brno hned v několika ohledech. Především šlo o okázalé znevážení dosavadního „vysokého“ estetického směřování kamenné činohry, o šrapnel hozený mezi dosavadní tvůrce a soupeřníky

divadla. Právě postižení se také ozvali hned po zveřejnění Plachého úmyslu a snahy zabránit realizaci drze vyhlášeného projektu byly hlasitější a nenávislivější než recepce vlastní inscenace. Daniel Landa provokoval brněnské kruhy zejména svou minulostí v punk-rockové skupině Orlík (1988—1991), která stavěla na stylu Oi! a nepokrytě se profilovala jako skinheadská. Nedala se přehlédnout deklarovaná nacionalistická xenofobie hraničící s rasismem, dovolávání se husitských tradic (příznivci skupiny se označovali za kališníky) a národní hrdosti. Z těchto premis vzešel muzikál *Krysař*, patrně dodnes nejúspěšnější Landovo dílo, které napsal po odchodu z Orlíku. Jak tvorba Orlíku, tak *Krysař* získaly značnou popularitu výraznou originální hudbou (dvě ceněná alba, za jejichž prodej skupina získala zlatou desku!) a provokativními tématy, která většinová společnost kolem roku 1990 spíš jen ignorovala.

Nejvíce se protestovalo od dubna do června 2008. Landu v červnu přijal v té souvislosti primátor Roman Onderka (schůzka nebyla veřejně ohlášená, aktéři ji přiznali až *ex post*), aby projekt politicky podpořil, podle něho by nebylo „vhodné zavrhnout

hru před jejím uvedením“. Stejně nařčení Landy odmítali Plachý se Šimáčkem. „V současné tvorbě Daniela Landy nenacházíme nic, co by mohlo směřovat k vyvolávání pocitů nenávisti či nesnášenlivosti,“ napsali ve společném prohlášení. Ovšem také mezi brněnskými zastupiteli se našli kritikové Landy v Mahenově činohře, nejostřeji vystoupila Zuzana Brázdová z hnutí Brno 2006 kvůli Landovu údajnému nacionalismu a pravicovému extremismu.

Landova přítomnost v brněnské národnědivadelní činohře vyvolala však především velmi ostré protesty části brněnské intelektuální elity. Už v dubnu 2008 jako první, a neviditelněji, Landu v činohře brněnského Národního divadla odsoudil hudebník a literát Petr Váša na internetové stránce *Nevítám*, kterou zřídil k tomuto účelu (v současnosti není dostupná):

Protestuji proti tomu, co pan Landa představuje, vadí mi atmosféra jeho veřejného vystupování, to, co vnímám jako komerční nacionalismus, předstírání hloubky, parazitování na symbolech...

Bude to emotivní, bude to velké, bude to to největší, co jsem kdy přichystal

Protesty obsahovaly i odmítnutí polokomerčního projektu ve veřejnoprávním divadle v koprodukcii se soukromou agenturou 2LANDA, s. r. o., cena vstupenek převyšovala běžné vstupné té doby a pohybovala se v přízemí kolem pěti set korun. Vášův protest se spontánně změnil v neoficiální petici, na níž se sešlo přes tisíc podpisů. Protestovali mimo jiné někteří studenti a pedagogové Janáčkovy akademie múzických umění. V den premiéry 21. listopadu 2008, a poté na mnohých reprízách, hlásal před divadlem mladý divadelní režisér Robin Kvapil se dvěma kolegy nápisem na transparentu: „Na hysterického nacionalistu a rasistu Daniela Landu se do Národního divadla mohou přijít podívat jen prasata. Já jsem se přišel podívat na vás. Robin Kvapil.“

Tajemství zlatého draka

Landovo, Plachého a Šimáčkovo dílo neslo podtitul *Hudební drama s detektivním příběhem protkané odkazy na tajemství starověkých i novověkých mystických legend a příběhů*. Nešlo v pravém slova smyslu o muzikál, i když inscenace jistě zasahovala do sféry zájmu brněnského Městského divadla. Směšovalo prvky kriminálního příběhu s oblíbeným žánrem fantasy a prvky Landova mesiášství, které měly kořeny v jeho dřívější tvorbě a značně přispívaly k Landově popularitě; ostatně Landa dodnes posiluje image guru těch, kteří věří jeho pravdám. Pro sebe Landa napsal postavu Merkuria (alternoval ji Tomáš Trapl), doprovázeného Merkurii (Monika Maláčová),

Foto Zbyněk Hrbata, archiv NdB

mimo příběh, čas a prostor dvojice vyvolených hlásala životní poučky a ezoterické úvahy, představovala významové centrum Landova „učení“ spolu s obřadnými muzikálovými obrazy. Landa jako Merkurio zvolna kráčil jevištěm, vlastně provázel jako Mefisto Fausta kriminalistu Marka, kterého dovedl k poznání pravé víry, vysílal do publika velká obřadná gesta a zpíval oblíbené i letité písně ze svého repertoáru. Druhou rovinu inscenace režíroval Zdenek Plachý v podobě činoherně pojatého soudobého kriminálního příběhu podle vzoru televizních kriminálků a seriálů, včetně naivních hereckých prostředků — šlo o vyšetřování vraždy mladého podnikatele, jehož mrtvola má na těle runová znamení a jež vede až k tajemné sektě. Obě roviny odlišil efektní a na brněnské poměry nákladnou scénou Daniel Dvořák, často ovšem hororově temnou, tvůrci své dílo považovali za krutý thriller, ve skutečnosti šlo o naivistickou pohádku pro dospělé provedenou místy až triviálními jevištními prostředky.

Tiskovou konferenci k inscenaci svolal Plachý šest neděl před premiérou, aby na ní mohl očekávané

dílo představit, respektive novináře o kvalitách díla přesvědčit. „Bude to odpověď na to, co tu celá léta děláme, a naším jazykem bude především kultura. Bude to emotivní, bude to velké, bude to to největší, co jsem kdy přichystal,“ prohlásil o dokončované inscenaci i Daniel Landa.

Těmata, která ve hře odkrýváme, jsou nezvyklá pro svůj kontext, ať už divadelní, nebo kontext české kultury. Hlavní myšlenkou hry bude obrácení člověka k vyšším duchovním hodnotám, tedy něco jako konverze,

vedl spoluautor scénáře a režisér Zdenek Plachý. Dodal, že podobný námět se už na brněnské scéně objevil v dramatu *Deník krále*, které o rok dříve uvedlo Městské divadlo. „Představení nebude žádnou ‚selankou‘, ale spíše velmi temným hororem, kde reflektujeme základní věci ze současného světa,“ dodal Plachý.

Myslíme si, že právě teď je dobré ptát se na národní témata v národním divadle. Ptát se na to, co je to národ, je bohužel v současném klimatu skoro

↑ Daniel Landa

trestné. Přesto bychom rádi tuto debatu odstartovali, protože jenom základní pilíře jsou schopny tuto loď-národ udržet, a proto je dobré se na to ptát. A to nejen ve chvíli, kdy někdo tuto otázku vznese. Je to velká škoda, protože naše aktivity by měly směřovat k vyvolání diskuse, a ne k popravě těch, kteří se táží,

dodal Landa. A tisku si o několik dnů dříve postěžoval:

Emoce vzbuzoval už nápad hry napsat a uvést. Jeden brněnský radní dokonce hru nazval svinstvím! A v hysterické náladě mě kamenovali. My konflikty nevyhledáváme, naopak chceme lidi spojovat. Nelze však zaměňovat vlastenectví a nacismus.

Image národního hrdiny, který neuhne před svou pravdou, je samozřejmě součástí postavy Merkuria, Landův postoj je v tomto ohledu logický a konzistentní. „Je to prostě o tom, že se

člověk obrátí k vyšším duchovním hodnotám," lakonicky shrnul Plachý.

Výmluvná jsou prohlášení tvůrců směřující právě ke zlidovění dříve výlučné činohry. „V první řadě jde o to, diváka pobavit a přimět jej k tomu, aby si kladl otázky jako hlavní postava a sám si na ně hledal i odpověď," řekl Landa. A Zdenek Plachý deklaroval obecný cíl své mise šéfa Mahenovy činohry:

Smyslem je komunikovat o tom, o čem to představení je. Myslíme si, že představení přiláká i takové diváky, kteří by jinak do divadla nepřišli. Uvidí hrát naše herce fascinujícím způsobem a doufám, že přijdou pak i na jiné inscenace našeho divadla.

Kritika

Kritické přijetí vesměs až trochu pobaveně komentovalo naivitu příběhu i jevištního tvaru, který by patřil do jiného uměleckého kontextu a prostoru než do Mahenova divadla v rámci brněnského Národního divadla. David Kroča pro Český rozhlas Vltava (27. listopadu 2008) napsal:

Co však zmůže několik dobrých herců a nápaditý scénograf, když jako celek vyznívá inscenace chaoticky. Tajemství Zlatého draka v Mahenově činohře tak zdaleka nemůže být ani oním očekávaným kontroverzním dílem, jehož se někteří obávali. Přestože při finální písni Obsidián se Daniel Landa tváří, jako by právě předal publiku nové náboženství, jeho autobiografické vyprávění se zpěvy je myšlenkově natolik chudé, že těžko někoho v jeho světonázoru ovlivní. V publiku si to užijí snad pouze dvě skupiny diváků: ti, kteří berou Landovu kreaci v brněnském Národním divadle jako netradiční koncert, a příznivci thajského boxu, kteří se okatější propagace na českých jevištích hned tak nedočkají.

I Vladimír Just, obhájce Střeženého Parnassu, ale kritik Landovy minulosti, psal o místech kýčovitých, o neobratnostech, respektoval však návaznost příběhu na Goetha, což

berme jako dílu většinou upíranou intelektuální rovinu, jenže:

Tyto momenty se žel ztratily ve výsledném tvaru, jenž — poprvé u Střeženého Parnassu — jaksi zka-meněl, opustil dřívější ambivalenci a upadl do nechtěné karikatury sebe sama. Kdybychom zaměnili náboženské slogany a rituály za slovník a rituály bolševické, mohli jsme mít chvílemi až pocit, že sledujeme variaci nikoli na duchovní obrácení, ale na Jak se kalila ocel; i tam jde ostatně o obrácení svého druhu, nebo ne?

Fanoušci a jejich guru

Ve svém odhadu obliby se však Kroča mýlil. Představení byla několik měsíců před premiérou vyprodaná, v den premiéry podle sdělení Plachého bylo vyprodáno do února. Zájem diváků prakticky neochabl po celou dobu, kdy byla inscenace na repertoáru. Stala se kultovní záležitostí, na niž se pořádaly organizované zájezdy z celé republiky. Dodnes lze na internetu shledat nadšené reakce diváků, pozoruhodné svědectví zanechal například Jakub Malovaný nadšenou reflexí představení 25. června 2009 nazvanou „Tajemství Zlatého draka? Nepopsatelné!“. Divadelní inspicient a kulturní žurnalista, autor dvou knih, několika úspěšných rozhovorů, reportáží a projektů, jak se na stránkách představil, patřil k obdivovatelům Landy a v Mahenově divadle byl prý poprvé:

Dan zpíval krásně a z jeho projevu mě mrazilo po těle. Během představení zazněly písně Když..., Obsidián, Smrtihlav, Třetí oko, Vrána, Tajemství, Jezdci v oblacích, Táta, Vltava, Forbes a také nová Malá

díra v hlavě z alba Nigredo. Všechny písně byly zahaleny do tajemného roucha, jako celý děj. Zpěv Daniela Landy (Merkurius) doplňovala vynikající Monika Maláčová (Merkuria). [...] Tajemství Zlatého draka ve mně zanechalo obrovský dojem a určitě doporučuji všem tohle dílo s bohatým dějem navštívit. Bez ohledu na to, zda jste příznivci Daniela Landy. Určitě si z něj něco odnesete, zanechá to ve vás stopy, ani chvíli se nebudete nudit a poznáte nepopsatelné chvíle. Kvalitu zaručuje i fakt, že celé divadlo tleskalo 10 minut ve stoje a herci se několikrát vraceli zpět na pódium!

Ohlas i dosah inscenace během necelého roku vyhržel z Brna a z divadelních prken do širší společnosti, což bylo přinejmenším dvacet let něco nebývalého. Že nejde jen o jevištní kreaci a její kvality, ale že se produkce stává prostředkem prosazování Landových idejí, ozřejmila především režisérka Erika Hníková v televizním dokumentu *Landův lektvar lásky* (premiéra 10. prosince 2009) natočeném v brněnském studiu. Reportážně zachytila atmosféru v divadle, především však vyzpovídala okouzlené diváky, sebestředné tvůrce a také primátora Onderku, který se pochlubil, že i on nosí v kapse obsidiánový kamínek příslušníka sekty zlatého draka. Hníková až škodolibě zachytila velmi obecné fráze, jimiž o svém díle mluvili Plachý se Šimáčkem, a ti si nakonec na výslednou podobu dokumentu stěžovali.

Landa s Plachým a Šimáčkem hodlali úspěch inscenace převést do dalších aktivit. Především do založení Legie Zlatého Draka, kterou Landa označoval za „příťažlivější formu Sokola“. V plánu

**Zájem diváků
prakticky neochabl
po celou dobu, kdy
byla inscenace
na repertoáru**

bylo vybudovat nákladné centrum příznivců v Moravském krasu na ekologicky citlivém místě ve starém lomu poblíž Křtin, což neprošlo přes ekology. Na místo mezitím Plachý pozval televizní štáb, neboť část nákladů měla pokrýt sbírka. Landa se stal jedním z patronů Letního dětského tábora Pardubice s tématem Zlatého draka.

Úmysly s Tajemstvím zlatého draka Landa propagoval při nejedné příležitosti, například v politické diskusi *Nedělní partie*, na serveru Stream v internetové reality show *Peklo s Landou*, údajně vyjednával rovněž s TV Nova o uvedení reality show *Tajemství Zlatého draka*. Mnohá prohlášení Landy a Plachého je ovšem třeba brát s rezervou, nebylo vždy jasné, kdy mystifikují.

Značná část brněnské veřejnosti produkci takového stylu a zaměření přivítala jako lidovou zábavu, jaká v brněnském divadle dosud nebyla k mání, tedy jako zvláštní případ bulvární muzikálové pražské produkce. Ani muzikály Městského divadla takový charakter neměly. Právě kontroverzní osobnost Daniela Landy a zřejmě i ohlas pražského bulváru přivedly do hlediště Mahenova divadla spíše nové diváky, s nimiž Plachý zřejmě počítal. Jeho reformu je třeba vnímat i jako otevření akademického umění lidovějším vrstvám zcela v duchu jeho často provokativního mísení vysokého a nízkého umění.

To nejpodstatnější na spojení Střeženého Parnassu s Landou nejspíš vystihl Vladimír Just konstatováním, že úspěšný podnikatel Landa

pozváním získal umělecké uznání, které mu chybělo, kdežto Plachý se Šimáčkem ho měli, jakkoli kontroverzní, ale chyběla jim Landova popularita.

Kultovní inscenaci mnozí diváci navštěvovali opakovaně, ochrannou ruku nad ní drželo Onderkovo vedení města, kritické ohlasy se vesměs odmítaly jako nepodstatné názory neúspěšných. Posledních pět repríz Plachý ohlásil v prosinci 2010 na března až květen 2011, slavnostní derniéra s Landovou účastí proběhla 18. května, rok poté byl Plachý odvolán z funkce. *Tajemství zlatého draka* tedy tvoří osu Plachého pokusu o proměnu činohry brněnského Národního divadla.

Autor je divadelní kritik.

Jazyková glosa

K čemu jsou zájmena

Zdenka Rusínová

Jejich funkce v jazyce jsou různé, stejně tak jako jejich významy. Odpověď na otázku v nadpisu by měla vycházet z názvu zájmen. Ona opravdu slouží za jména, a to i za jiná zájmena. Je tomu tak u zájmen přivlastňovacích (můj, tvůj, svůj...). Všimněme si toho

posledně jmenovaného. Říká se mu zvrtné zájmeno přivlastňovací. Slyšíme ho často, například *Sbal si své švestky a vypadni. Byl z toho celý nesvůj*. Toto zájmeno má své záhady. Tváří se univerzálně, což naznačuje, že se jím může přivlastňovat kterékoli osobě, tedy může stát místo můj, tvůj, jeho, náš, váš a tak dále, jenže ne vždy. Při jeho používání nejspíš neutvoříme nesprávný tvar, ale dopustit se můžeme jeho užití na místech, kde se mu máme obloukem vyhnout. Je to kvůli logice výpovědi (věty). Ta se v češtině vyvinula tak, že zájmeno zvrtné přivlastňuje nositeli děje nebo stavu, který je v podmětu věty. Například: *Dav se domníval, že má svou pravdu* (dav). *Dejme svým dětem to nejlepší* (my). Nemůžeme tedy tímto zájmenem přivlastňovat někomu jinému

než podmětu: *Shořel mu svůj dům* (dům). Aby se větě rozumělo, musíme říct *jeho dům*. Často se setkáváme s výzvami typu: *Ukládejte košíky na své místo*. Protože vy, to jest my ve funkci podmětu tam žádné místo nemáme, musíme správně vytvořit výzvu: *Ukládejte košíky na jejich místa*. Pravidlo někdy povolí ve své striktnosti, když cítíme, že podmět a vlastník nejsou úplně totožní, například: *Držíme palce našim/svým závodníkům*. Vlastnictví není jednoduchá záležitost a navíc, jak je vidět, i zájmena mají své dny...

Autorka je lingvistka.

Máte nějaký lingvistický dotaz nebo námět na glosu? Posílejte na adresu casopis@hostbrno.cz.

h

Soutěž pro předplatitele revue *Host*: Který román Jeffreyho Eugenidese překládal anglista Ladislav Nagy?

Odpovědi zasílejte na e-mail casopis@hostbrno.cz, do předmětu napište „soutěž“.
Soutěž končí 30. června. Ze správných odpovědí vylosujeme pět výherců,
kteří od nás dostanou knihu z produkce nakladatelství Host.

h

Na co se můžete těšit v zářijovém čísle?

7

Rozhovor s básníkem
Danielem Hradeckým

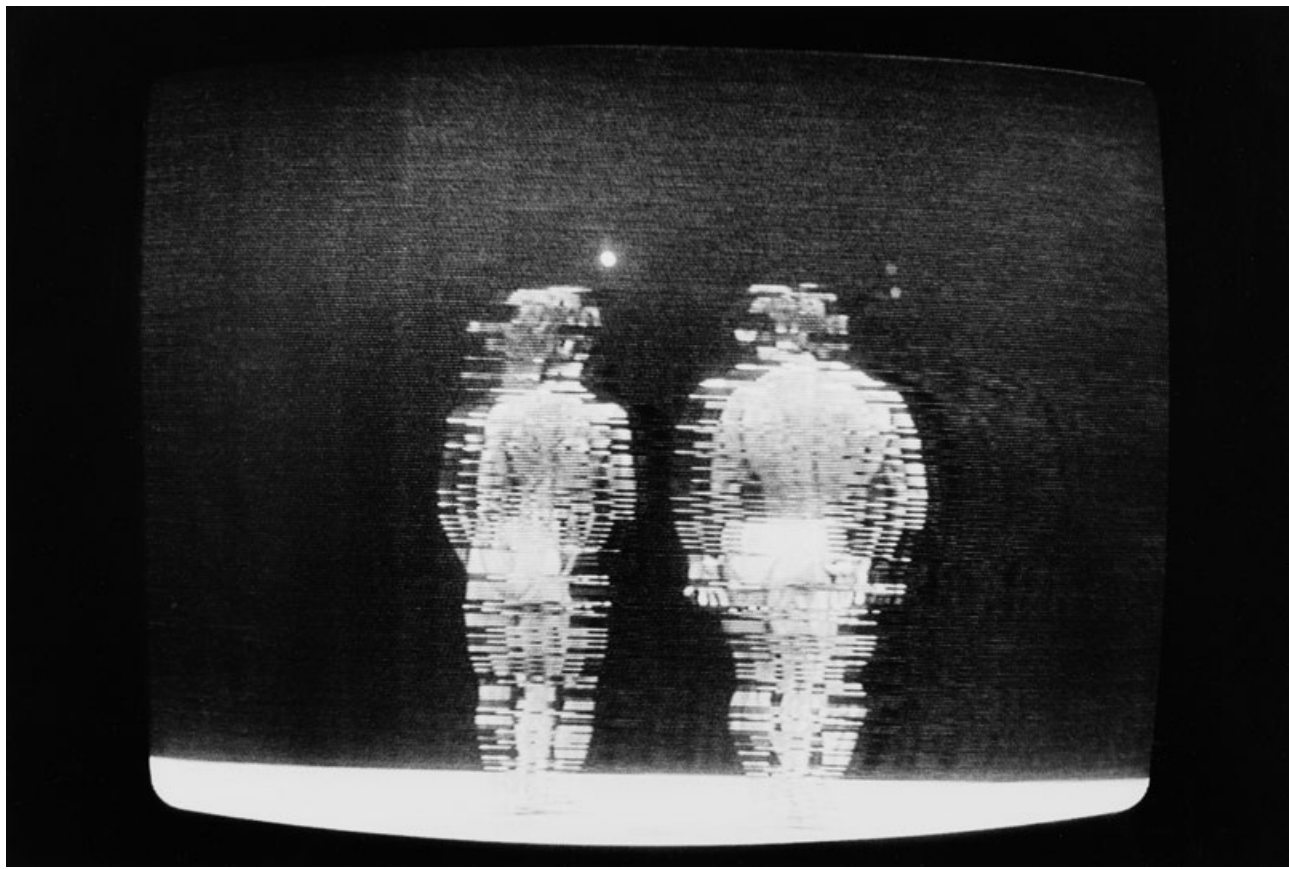
V rubrice Umění
a společnost se vrátíme
ke Kaplického knihovně

Téma o francouzské
literatuře, která se
představí na Světu knihy

Článek Michala Sýkory
o Kate Atkinsonové

Novou povídku
Petra Borkovce

• • •

Nedojímá mě kýč ve filmu. Směji se jak bestie o to víc, oč vlhčí jsou závěrečné titulky. V jedné takové „veselé“ chvilce se ke mně Zdeněk naklonil a řekl: až spolu umřeme, necháme se zpopelnit a sesypat do jedné urny a potom požádáme své přátele, aby nás divoce protřepali...

7. července 2016

• • •

Dnes například jsem měl v hlavě absolutní díru. Každé téma se propadlo do zapomnění. Jenom úsměv z rohu Benešovy ulice — jako by vůbec nekončily prázdniny... Ale to platí obecně. Kluci mají jednu úchvatnou vlastnost. Dovedou se zachytit hrazdy kdesi v mojí hlavě. Viset, dělat přemety, salta, a zatímco se všechno kolem nich řítí do nenávratna, oni tančí a ručkují směrem k srdci.

28. srpna 2016

• • •

Tak okázalou nudu, jakou jsem pozoroval u zhruba třináctileté dívky, nepřinesl ani Felliniho Sladký život. Všechny pohledy, každá křivda, touha a zmatek křičely skrze ztopořené bradavky a vyšpulený kostnatý zadeček, jež zakrýval jemný pléd. Sladké naděje střídaly kyselé výrazy v obličejích. Červený hadr rodičů tlumil modře prosvícený bazének s ovocem. Milostná hra s vlastním tělem a takto na veřejnosti. Jedinečná chvíle.

19. srpna 2016

• • •

Představil jsem si, kolik skvělých, svěžích mladých lidí zase odjede do Prahy a Brna, opustí Jihlavu a budou se vracet už jen na nedělní obědy k maminkám. Věřím, že ti duchem velcí se vrátí, že nechají krásu v Praze, ale duchem se vrátí a zkusí to tady v Jihlavě, kde je potřeba každého nového ducha doby vítat hrudí na hrud' a polibkem na polibek.

29. srpna 2016

• • •

V Albertu se objevil nový brigádník. Patrik. Opožděných osmnáct? Lišák, zrzek s neodolatelně plachým výrazem. Pokaždé když dojde na kuře, vejce, popřípadě placení, zahlédnu v něm šelmu!

23. srpna 2016

Téma Literární turistika

Ilustrace Nikola Hoření

Za socialismu jsme obraz některých měst a míst znali hlavně z literatury. Byl tu Řím Alberta Moravii, Paříží se dalo procházet třeba v románu Jeana Dutourda *Hrůzy lásky*. V posledním roce turistiku komplikuje koronavirus, ale snad už se i v tomto ohledu blíží lepší časy. Přinášíme zasvěcené tipy na letní literární výlety po Evropě i po Česku. A po Brně.

Malý letní místopis

Ještě že nemusím, například do Brna...

Martin Stöhr

Spisovatel Jiří Kratochvil kdysi napsal, že Brno je „hlavní město obskurnosti“. Pravda je, že v posledních letech se moravská metropole proměňuje, leč příkladů ilustrujících prozaikův bonmot by se i tak našlo dost. Průvodce a Pisatel tohoto textu velmi toužil zaspřimovat si v barvách tohoto oblíbeného ironického žánru také po zdejších literárních trasách, ale opravdu vzrušujících zastavení a zábavné ulítlosti našel pomálu.

Obraz Brna literárního je vcelku nevzrušivý, asi jako náměstí Svobody kteroukoli neděli odpoledne. Nikde nikdo, jen Skácelova kašna šplouchá v takzvaném klidovém režimu. Jeho verše o vodě jsou zde rozsekané na fašírku a odlité do bronzu: „Jak je to dávno co jsme odešli / a kolik žízně / kolik krásné žízně / jsme zanechali doma.“ Život byl jinde, pojďme se projít.

Oko popeli vašemu

Potíž je v tom, že reálné stopy po literátech, i těch nejvýznamnějších, jsou nezřetelné, uchovávané především na žlutnoucích stránkách knih a časopisů nebo v řádnoucích vzpomínkách souputníků. Pokusme se tedy (bez nároku na úplnost) upozornit především na místa, kde je pro literárně lačné publikum skutečně něco k zahlédnutí.

Průvodce navrhuje začít od pomyslného konce, na brněnském Ústředním hřbitově, takzvané „centrálce“ při ulici Vídeňská. Webové stránky nabízejí interaktivní mapu procházky po význačných hrobech, doporučujeme neminout takzvaný „čestný kruh“, kde jsou reprezentativní a zajímavé náhrobky největších básníků spojených s Moravou. Jiří Mahen, Oldřich Mikulášek, Jan Skácel, Ivan Blatný. Sousedí zde s jinými osobnostmi vědy a kultury, například s Karlem Absolonem,

Leošem Janáčkem nebo Gustavem Bromem. (A už je to tady!)

V jiných částech této rozsáhlé nekropole lze postát u hrobů sklada-
telky Vítězslavy Kaprálové, Rudolfa Těsnohlídka či „prvního světového Čecha nové doby“, zakladatele bohemistiky a slavistiky Josefa Dobrovského. Geniální i šílený *der Blaue Abbé* se tady v podstatě jen zastavil na cestě z Vídně, dostal zápal plic, zemřel... A zůstal tak, chudák, v Brně navěky. Průvodce zde s láskou vzpomíná na spirituálního básníka, vzácného člověka Karla Křepelku, dobrého patrona začátku *Hosta* i Pisatelova

brněnského mladí, který zde v rodinné hrobce čeká na zvuk polnice. Bohužel zemřel zbytečně brzy. Jak netrnout s těmito jeho pozdními verši:

„I cesta ke hřbitovu / je cestou na hřbitov... / Od dětství jsem míjel / ten poněkud chátrající pomník / s nápisem *Pokoj popeli vašemu* / A jak nápisu ubývalo / četl jsem tam / s tím dětským úsměskem / zbytečně přelhávajícím smrt / *Oko popeli vašemu* / Oko za oko / zub za zub / Ale já pravím vám... / A dnes cestou / od hrobu matky / čtu jen to, co zbylo — / *k popeli* / K popeli vašemu / i popel můj...“

Brno poetické

Na rohu budovy stojící v širokém ústí Starobrněnské a Šilingrova náměstí je osazena bronzová pamětní deska, která připomíná, že „v roce 1946 až 1948 zde sídlila redakce revue pro křesťanskou kulturu *Akord*, v níž působil básník Jan Zahradníček“. Bylo to asi poslední snesitelné dějství jeho tragického osudu, ale nechejme to nyní stranou. Právě v *Akordu* kdysi otiskli sarkastickou recenzi Blatného *Melancholických procházek* od Miloše Dvořáka:

„Napsal-li Jaroslav Seifert *Prahu světlem oděnou*, pokládal patrně Blatný za svou povinnost oslatvit po svém Brno a také tak učinil. Jenže chybí lávka je zde poněkud mnoho a ty největší spočívají asi v tom, že Blatný není Seifert a Brno není Praha. Brno je totiž město, které nikdy nemůže vydat na dobrou a vydatnou básnickou sbírku, a kdyby byl Blatný skutečným básníkem, tedy by to také věděl a od podobných záměrů by upustil.“

Průvodce nehodlá s kritikem polemizovat, Brno není Praha, to je zkrátka fakt, ale nelze se nepodívat, jak se kdysi měnilo a jak v čase měnilo. Vydavatel monumentálního *Díla Jaroslava Seiferta*, umělec vskutku národního, si nedávno posteskl nad milionovou ztrátou a prodejem některých svazků, sotva v desítkách kusů. „Neskutečný básník“ Ivan Blatný, v podstatě celoživotní exulant a chránělec ústavů pro mentálně

nezpůsobitelné, je nakonec prokazatelně miláčkem čtenářů veršů. Čert ví, v čem to vězí. Snad je to nejen věc talentu, který kritik zjevně úplně neodhadl, ale i jakési zvláštní opravdovosti, která se dnes cení nade vše.

Přínejmenším od poslední války je Brno městem lyriky. O slušné básníky a jejich díla zde opravdu není nouze, což až vyčerpávajícím způsobem dokazuje primárně internetový projekt *Brno poetické*, spojující místní lokality, desítky osobností živých i neživých a poezii. Pod záštitou několika zdejších institucí a pod taktovkou pracovníků Ústavu pro českou literaturu Akademie věd ČR Jiřího Trávnicka a Michala Fránka v hojně míře postupně přibývají také nevirtuální tabule s básněmi nainstalované ve veřejném prostoru. Tu nápadně, tu neokázale. Modří už vědí, kde všude jsou, pokud ne, zadejte si „brpo“ do hledáčku svých elektronických zařízení.

Průvodce někdy chodívá po svítavském nábřeží kolem „pultu“ s básni, který má zvláště rád, protože se tady v plné palbě demonstruje prorocká a sebenaplňující moc poezie. Jde o verše Františka Schildbergera: „Věže a zdi Zbrojovky se tyčí / přes řeku / proti Husovicům / jak hradby / Jericha // Divoký houser zatroubí / surově do ticha / a jeho vojáci // nohama trojhrannými šípy / zboří ty hradby / a voda odnese / trosky až do Přízřenic.“ Akorát to nebyl houser, ale nějaký kejhající developer,

který jednoho dne skutečně hrábl bagrem do zdí a na místě zaniklé továrny začal budovat nový svět. Básník to jen ví a vidí, ale i tak je to dost!

Pomníky a pod pomníky

Zmíněný už Obilní trh, dům číslo 4 s okny do parku, stojící naproti věkovité Zemské porodnici. Také tady jsou verše vyvedené v bronzu rozsekané na fašírku: „Strašný stesk míjení, život, klíče, osudy, yes, there are many, vesmír je, miloval jsem, zpřeházeli mně papíry, vydám to tak.“ Jenže zde se autor pamětní desky svým levitujícím mixem slov bezvadně trefil do figury. Básník Ivan Blatný, který v tomto domě žil v letech 1919 až 1948, se v takových nekonečných chaluhách jazyka (či spíše několika jazyků) nejspíš opravdu vznášel.

Průvodce teď navrhuje posunout se o kus dále a z ulice Údolní vejít do líbezných i stylových Otevřených zahrad. Tady je relativně čerstvě instalován celým světem obdivovaný pražský vynález Poetryjobox vulgo Poeziomat. Je tu vhodně naládovaný autorskou četbou osobností s místem provázaných. Také svatý Ivan B. z lyrického přístroje křehce a jímavě vydechuje své verše: „Když člověk zapálí po práci cigaretu, úlevný, lehký smích se vkrádá do údů...“

Nikotinová relaxace je už passé. Využijme toho, že „mluvící roura“ stojí přímo u branky vedoucí do zeleně pod

Špilberkem. Pokud svižně vystoupáme až k dominantě města, někdejšímu „žaláři národů“, a spadneme zase dolů, na jižní stráni hradního parku nalezneme docela *cool* monument, obrovskou hlavu Jana Skácela složenou z tisíců (průhledných) nerezových trubiček. Sochař Jiří Sobotka básníkovu stoickou i dynamickou tvář obrátil k historickému reliéfu Starého Brna, odkud se kdysi město rozrostlo po okolních stráních. Pomník je to vtipný, odlehčený, moderní a důstojný.

K širšímu centru patří také ulice Kotlářská, kde Jan Skácel bydlel s paní Boženou Skácelovou, dříve Mikuláškovou. Jeho významu odpovídá, že básníka zde připomíná cosi víc než jen tabulka na fasádě. Na travnatém pruhu před činžovním domem stojí kamenná stěla na podstavci, teprve na ní je bronzová dvojdílná deska, reliéf s podobou básníka a text. Jenže básník si stejně nejkrásnější pomník pořídil sám ve známé básni „Kotlářská 35a“: „A náhle jsme tu navěky / a tady je náš svět / otázka okna do dvora / a okna do ulice odpověď // Posléze je tu ještě něco / a povědět to nesmíme / potichu jsme to zapomněli / hlasitě o tom mlčíme.“

Není to sem z Kotlářské daleko, a nebýt městské zástavby, mohli na sebe oba velekněží moravské poezie mávat skrz větve Tyršova sadu. Na ulici Mášova číslo 4 připomíná pamětní deska s reliéfem někdejší bydlíště básníka Oldřicha Mikuláška. Možná by nějaká ta jeho „cedulka“ mohla být také v centru, v místě bývalé Bzenecké vinárny na ulici Solniční, ale podnik dávno zanikl. Dva titáni tady sedávali u jednoho stolu (tedy pokud nebyli zrovna ve při) a říkalo se,

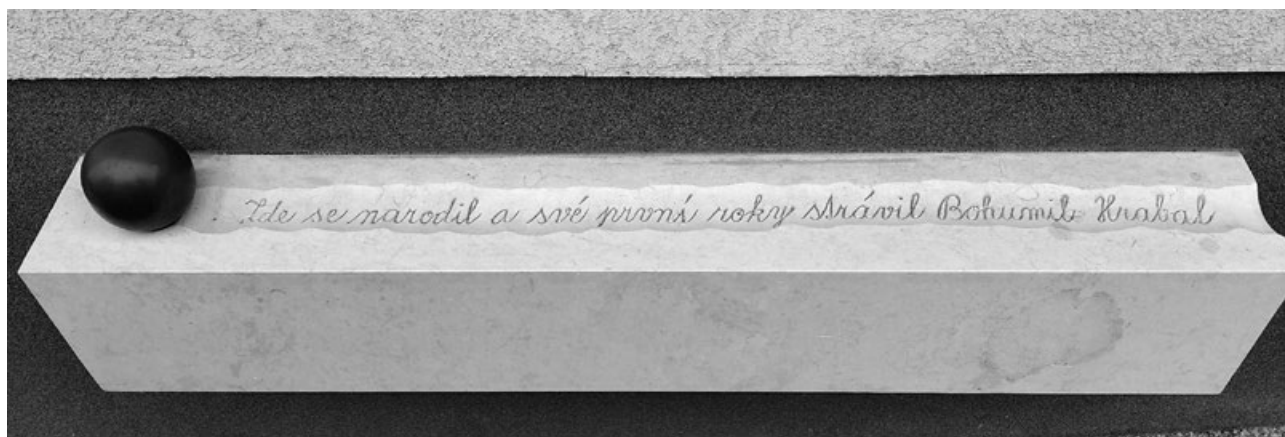
že spolu umí „krásně mlčet“. Podle některých byli prostě namol. Jan Skácel na každý pád svému staršímu příteli vystavil věčnou a nádhernou vizitku v závěru „Sonetu o starých brněnských básnících“: „V jedenáct zavírají Sníh / padá a Mikulášek kráčí / ze široka a o holích // přes park a rovná času lem / A odpichuje dálku k hvězdám / berlami jako kružítkem.“

A dodnes ve zdech Brna

Desítky let v Brně prožil autor *Slezských písní* Petr Bezruč alias Vladimír Vašek. Není to věc neznámá, ale svým erbovním dílem (jedinečným a v podstatě i jediným), spojeným s úplně jiným regionem, se mezi básníky jižní metropole téměř nikdy nepřipomíná. Na barda, a na konec i vrchního poštovního ředitele, ale místní nezapomněli. Má solidní desku na fasádě funkcionalistické pošty poblíž Hlavního nádraží, kde dotyčný v letech 1893 až 1928 pracoval. Asi nejen Pisatel si v poštovní budově oblibuje „vertikální dopravní zařízení pracující na plynulém oběžném principu“, takzvaný „páternoster“. Můžeme se v něm projet a v pohybu spoluprožít bardův pozdní stesk: „Brno, / moje krásné Brno, / pozdě už, abych člun vrátil, / když jsem musel odejít, / sic bych nit života zkrátil. / Šedesát let s tebou žil jsem, / Na tvou krásu révu pil jsem, / a když tebe opustil jsem, / duhu života jsem ztratil.“ Jeden nechce být zlomyslný, ale řádky této podezřelé veršovanky opravdu vzbuzují neklid. Kdo vlastně byl tento bývalý, náhle zmlklý génius Vašek-Bezruč? To ví snad jen děšť a vítr jménem Jaromír.

Vítězslav Nezval býval zjev robustní, až monstrózní, jak talentem, tak svým tělesným ustrojením. Prstenec vnitřního města mu byl možná příliš těsný, takže z moci Harmonie je maestro propojen s periferií múzicky zvanou Žabovřesky. Jeho rodiče si zde postavili malou vilku a on je zde často navštěvoval, ledasco tu sepsal, fúzoval s místními literáty a odpočívat docházel do dodnes pěkné a fungující výletní restaurace Rosnička. K řece Svatce odtud není daleko, ale napřed trpělivě postůjme u domu na ulici Šmejkalově číslo 112. Deska je velká, výstavní: „V letech 1932 až 1958 pobýval a tvořil u svých rodičů národní umělec...“ a tak dále. A teď už ráz a dva: „Na břehu řeky Svatky kvete rozrazil / a v létě tyčí se tu kukuřičná zrna. / Ó kéž bych, matko, s tebou dodneška tu žil, / na břehu řeky Svatky kvete rozrazil, / kéž žil bych s tebou, matko, dodnes ve zdech Brna.“ Ó kéž bych... No, raději už nic.

A na závěr si Pisatel a Průvodce nechává dvě jména českého literárního parnasu. Epizodně je s Brnem spojen také Karel Čapek. Jeho mladistvou sochařskou podobiznu najdeme na domě v ulici Jaselská číslo 5. (Ideálně je možno zastavit se zde na pěší trase mezi „starými bydlíšti“ Blatného a Mikuláška.) Pamětní deska hlásá: „Zde žil v letech 1905 až 1907 za svých gymnazijních studií Karel Čapek. Byl to čas jeho prvních kroků v literatuře.“ Na brněnské První české gymnázium byl potichu uklizen z Hradce Králové, jelikož se tam coby student oddával rakouskými úřady zapovězenému debatnímu a publikačnímu kutilství.

Spisovatel Bohumil Hrabal, v ne-
jednom ohledu ikona české metropole,
se svým moravským původem nijak
netajil a ve vhodných chvílích nasa-
zoval krajevou intonaci, mnohými
vyznávanou a mnohým pěkně pro-
tivnou. Hrabal se narodil a své první
roky prožil v malém domku na ulici
Balbínova číslo 47 v Židenicích, kde
ho dnes připomíná nevelká, ale velmi
rafinovaná sochařská realizace. Prostý,
až „dětský“ nápis, kulička (snad ta
pověstná „perlička na dně“), která se
měkce „prošla“ po mramoru a zane-
chala stopu v něm, v čem to podle
všech zákonů vlastně ani nejde, to vše
je osazeno velmi nízko, u paty domu,
protože sám slovnatý Bogan si prý
přál mít pomníček leda tak vysoko,
co zvládnou dočurat psi, čímž chtěl
možná veškerou pietu znemožnit, ale
tady se to přesto všechno vydařilo a my
se tou krásou můžeme opájet.

Období jitřního zraku, krátký,
ale intenzivní židenický čas prožitý
s maminkou a prarodiči spisovatel
zachytil v drobné próze nazvané *Já si
vzpomínám jen a jen na slunečné dny*.
Průvodce tady nedaleko přebývá, často
po Balbínově mašuruje a zkouší si
zpřítomnit onen dramatický okamžik.
Je horké poledne, úpatí léta roku
1913, a mladá Marie Kilianová skrz
stažené hrdlo konečně vysouká, že je
těhotná s jistým důstojníkem, který
se k činu navíc nezná. Otec se rozčílí,
donese pušku, máchá s ní a vyhrožuje,
že dceru sprovodí ze světa. Ona klečí
a lomí rukama. Matka to ukončí,

rázně a pragmaticky: „Tato, nech
ju prosimtě byt, poď radši, dáme si
polívku!“ V březnu je dítě v postýlce.
A tak je to tady se vším...

Tajemn  intermezzo

Komín je  tvrt , kde už m sto slábne,
je to m sto p ta liv e organick m pro-
l n n m přírody a zástavby. Vesnick ,
p  m stsk , nov , star , mysliteln 
i nevymysliteln . Soused  tu m kk 
linie řeky Svratky a stroh  linky
tramvajov  trati směřující do Bystřce.
A taky tady žije básník, kter  „potmě
 v k  svoje srdce“. Jeho domek je
zasut  v b val  d lnick  kolonii, v la-
byrintu několika ul cek p lepen ch
na vyt  enou skálu. Tuhle sestavu
uzavírá par  k, pietn  m sto nazvan 
Rusk  vrch. Ofici ln  je zde pohřbeno
sto čtyřicet  tyř  p slu n k  Rud 
armády, ale pros ch  se, že se po válce
do jedné jámy sneslo vše, co v bojích
dod chalo, takže tam Rusové le i
v objetí spolu s Němců z wehrmachtu.
Našeho básníka tato poh ebn 
lokalita kdysi ponoukla k vytvoření
osobitého pseudonymu. Jako dítě zde
jezdíval k prarodičům, coby dosp l 
tady (st řidav )  ije. Svůj domek
pod vr skem miluje, Brno nenávidí.
Je totiž „legendou vzešlou z pražského
undergroundu“. Tolik prav  zau iv n 
charakteristika. To jsou paradoxy!

Průvodce teď za t m vším tiše
zavírá a  p nliv e prosí: Sem nikdo
nejezd te, tohle není   dn  destinace!
Na  básník ve svém tr zniv m exilu

nechce být rušen, žije v noci, ve dne
sp . A vůbec, je velmi, velmi světlo-
plach : „A  dávno nejsem tramp a ani
sebevrah / čtu si rád před spaním
J zdn  řád  esk ch drah / hroziv 
jména snad fiktivních divnech m st /
d siv  údaje — třeba 6:36! // P epravn 
podmínky, pokyny k  emus ... /   as-
ten, kdo může jet, a přitom nemusí! /
krouc m se, jako by skl la m  obrna / —
je  e že nemusím, například do Brna.“

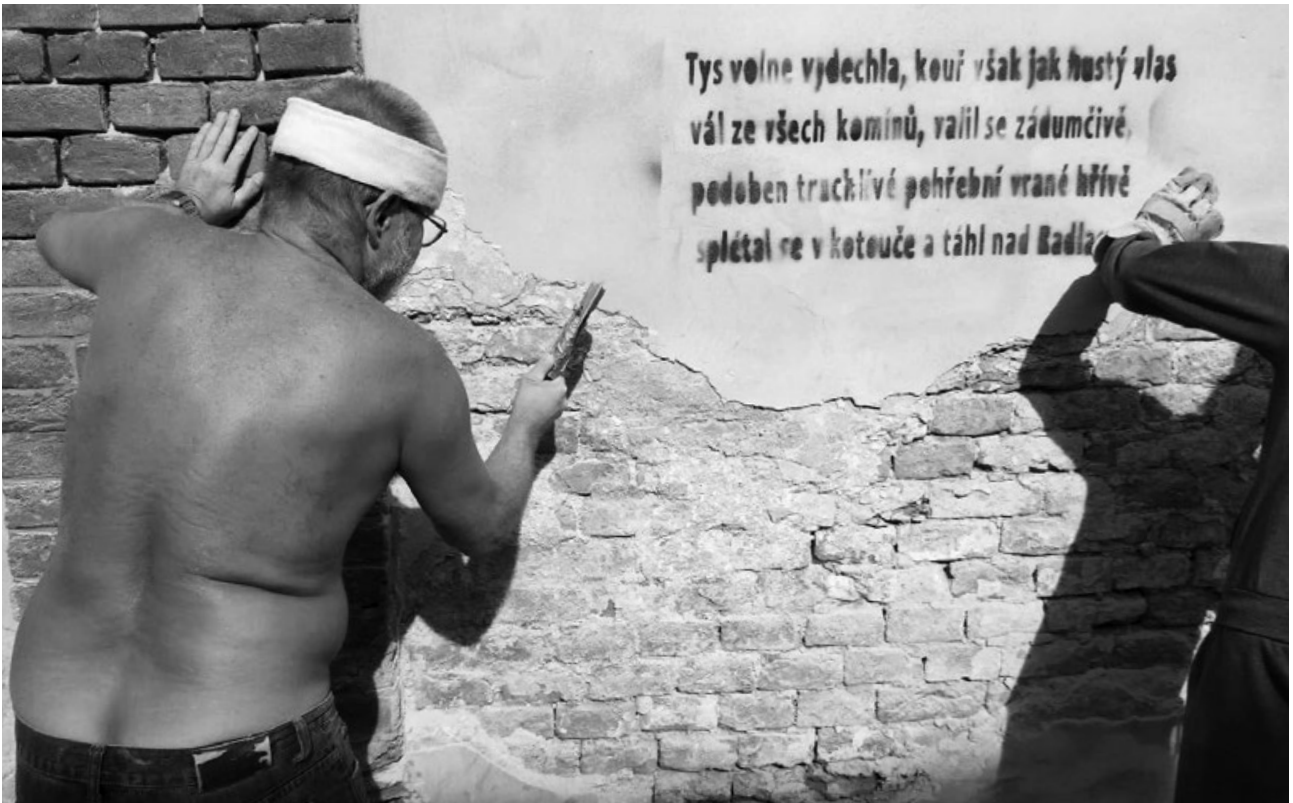
S m stem za zády

A protože i dnes p  slapujeme na úpatí
léta,  ikne se pár tipů k výletům
do okolí. Slavnou liter rn  v spou
je starob l  Kunštát, m ste ko le-
Šicí v kr sn  krajině severn  od Brna.
Kunštát je spojen s básníky Klementem
Bochoř kem, Janem M. Tome em,
především však s rodinou Františka
Halase. Ten zde nav  dy tichne se svou
 enou Libuší, Buňkou, v hrob  po-
rostl m b ř tanem. („Zarostl jsem cel 
do ml en , a budeme se muset  c t v  -
jemnému vyslovování našich tich.“)
Halasovo je tady málem všechno,
takže *Halas v Kunštát*, liter rn  střet-
nutí s soutěž, s historií nepřerušenou
od roku 1969. V domě na Náměstí
  slo 124  il je  e relativn  nedávno
básník, dramatik a překladatel Ludvík
Kundera,  lov k laskav  a k hovoru
o umění kdykoli ochotn . Dosáhl po-
 ehnan ho věku, ale i tak je ka d y ta-
kov  odchod ztrátou, po ní m sta
dříve sálající smutn  strnou a oslepnou.
Snad aspoň v opraven  obecn   atlav 
do tmy sv t , a plameny Slova  iv , ma-
li  a spisovatel V t Ondr  ek.

P esn  v opa n m, to jest j  -
n m, směru stojí za úvahu výjezd
do Rajhradu. Krajina je tam nevzru-
 iv , ale nep  zn  dějin p e iv  i bene-
diktinsk  klášter fantastick  a co je
d le it , v jeho areálu sídlí Pam tn k
písemnictví na Moravě. Je institucí
výstavní, sbírkotvornou, edukativn 
a kromě své stále expozice občas nabízí
také v te n  tematick  výstavy.

A kone n , v tomto punktu je
vyloučeno minout p  m stsk  Bílovce
nad Svitavou, obec od dob c. a k. mo-
narchie spojenou s rekreací i literatu-
rou. Brat ř   pkov  sem často zavítali
odpočívat ke své na Moravu provdan 
sestr  Heleně Ko eluhov . Svého času
zde  il také anarchista, satanista,

socialista a notorický potíživista, básník Stanislav Kostka Neumann, který z panenského okolí vytěžil, však víme jakou, *Knihu*. I jeho sochařská oslava je zde monumentální, nesouměřitelná s ničím dosud zmíněným a navštěveným, neboť tento „Bouřlivák“ a bez pochyb mimořádný autor kdysi patřil k protežovaným vítězům.

Nenápadné, s místem splývající jsou naopak bílovické stopy jiného zdejšího obyvatele a spisovatele tragického osudu Rudolfa Těsnohlídka. Obligátní pamětní deska na obecním úřadě, Myslivna Lišky Bystroušky, o kus dál ve stráni ukrytý Liduščin památník. Právě zde 22. prosince 1919 Těsnohlídek s přáteli našel odložené, promrzlé dítě. Tato událost nakonec vyústila v dnes už zase udržovanou tradici, charitativní Vánoční stromy republiky.

Také Pisatel nesčetněkrát a bez pohnutí kráčet těch pár minut od bílovické sokolovny k myslivně, rybníčku a pak zase zpátky, ale teprve nedávno se šťastnou náhodou ponořil do knih tohoto nešťastného básníka, prozaika a žurnalisty a překvapilo ho, jak silné je to čtení:

„Našli jsme ji loni v předvečer Štědrého dne pod osamělým smrskem v bílovských lesích. Šli jsme hledat vánoční stromek, maličkou drobnou

jedličku pro dvě velké stárnoucí děti, jichž duše nestárnou svou láskou. Bylo pozdě. V dědině se již rozžihala světla, protože se všady pilně uklízelo před svátky, soumrak hluboký, teskný, rozléval se údolím, svahy strání, lesy, vše černalo se tmou, řeka temná, černá tlumeně hučela, jak by hovořila s mrazivým větrem. Zapadli jsme do úvalu, jímž za letních nedělí procházejí tisíce výletníků. Nikdo tudy dnes nešel. Nikdo nepřicházel. Vracel se pouze hajný, jenž se pozdržel opatruje chvoj k betlému do kostela. Pustili jsme se, abychom v lese docela nezatměli, do nejbližší seče, po příkřím úbočí. Země byla umrzlá, slabý poprašek sněhu ji pokrýval, nikde nebylo stopy života. Hovor náš umkl, neboť les v těchto navečerních hodinách je přísný, zamklý a svatý jako hrob, ježto počíná bdít otcovsky nad domovem plaché zvěře; poskytuje útulku i pro lidský žal, ale jsi-li vše- tečný a vtíravý, zakřikuje netrpělivě tvůj smích a zbytečná slova káravým hlaholem větví nejstarších sosen.“

Proč tam tedy

Ale teď už má Průvodce právě tak dost a cítí se, jako by všechna ta místa skutečně prošel. Loudá se do redakce

a naprosto pitomý si v duchu opakuje, kdo všechno psal o Radlase. Blatný, Skácel, Halas, Pitínský, Kundera... teda Ludvík; těžko říct proč, když tu zjevně nic není. Kundera, bože! Úplně vytěsnil ulici Purkyňova v Králově Poli, kde je dům Milana Kundery. Tak tohle už nikam nenapíše. Mahen... To ne! Vždyť jako na smrt zapomněl i na Mahenův památník a na trám, kde se spisovatel... Dyť je to fuk, řekne si Průvodce, stejně všechno jednou vezme čert. Timo tady na zeď u chodníku skrz šablonu nastříkal Blatného verše, a kde jsou dnes? Ovšem jak to má uzavřít on? Sáhne do kapsy a nahmatá papírek s přepsanou básničkou Jiříny Haukové. Naštěstí, tak aspoň tak...

Brno

Ten dům u Obilního trhu s výhledem na Špilberk, co jsme se ponejprv milovali, srovnala válka se zemí. Proč tam tedy ještě jezdit, Brno?

Pisatel si umíní, že až si uvaří kávu a sedne k monitoru, přepíše ji a tím by to mohlo skončit.

**Autor je básník a redaktor
brněnského časopisu *Host*.**

Nu, káva vypita?

**Pokud ano, vydejme se na cestu
po krajích České republiky. Od zvučného
Mahlera přes unikavého Švejka
až po titěrné Karafiátovy Broučky.
Jiný kraj, jiný mrav a hlavně jiná
místa, která v létě stojí za zastávku.
Doporučují výhradně místní znalci.**

Olomouc, město, kde si Freud dal kávu

Michal Sýkora

Olomouc nabízí spoustu architektonických památek a připomínek velikánů, u nichž je zajímavé, že nemají důvod na město vzpomínat v dobrém. Pokud se vůbec vzpomínání dožili: Václav III. tu byl zavražděn. Generál Lafayette čtyři roky vězněn. Jedenáctiletý Mozart tu prodělal černé neštovice. Průběh onemocnění byl vážný, mladý skladatel na devět dní téměř oslepl.

Další ze světoznámých umělců, kteří si zdejší pobyt protrpěli, ale Olomouc se k nim hrdě hlásí, byl Gustav Mahler. Působil zde tři měsíce v roce 1883 jako dirigent v divadle a město opouštěl s radostí. Členové orchestru pro něj byli lidé „s nevýslovnou necitlivostí“. K nespokojenosti přispěla i strava; Mahler byl vegetarián a místní hostince nabízely toliko masitá jídla.

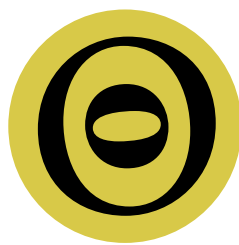
Tři roky po Mahlerovi musel třicetiletý Sigmund Freud přerušit vědeckou práci, aby se zde zúčastnil vojenského cvičení. V Olomouci ho těšily pouze návštěvy kavárny Hirsch, dnešní Opery na Horním náměstí, což se ukázalo jako ideální příležitost k odhalení pamětní desky. V roce 2016 tak učinil Antonín Staněk. Anekdota praví, že když pak začínal své působení na ministerstvu kultury, na dotaz, jaké má pro funkci kompetence, bezelstně uvedl, že odhalení Freudovy busty.

Ale k Olomouci literární: Do města i kraje se lze vydat za autory i reáliemi oblíbených knih. V Muzeu umění působí Roman Ludva a David Hrbek. Tvůrcem mnoha žánrů je nepřehlédnutelný Martin Šinkovský. S Olomoucí je spjata básnířka Klára Goldstein. Autorka dětských knížek Tereza Pařízková provozuje na Dolním náměstí krásné knihkupectví Zlatá velryba. Na Svatém Kopečku dosud stojí vila, kam Jiří Wolker jezdil k prarodičům. Architektonicky zajímavá není, ale je opatřena básnickovou bustou a nabízí půvabnou vyhlídku.

Zámek ve Velkých Losinách proslul čarodějnickými procesy popsány Václavem Kaplickým. Jeseník je spjat s knihami Vladimíra Körnera, z největší tvorby jeho ducha zdařile evokuje Alois Nebel Jaromíra 99 a Jaroslava Rudiše. A do Priessnitzových léčebných lázní dvakrát zavítal Gogol.

Poslední odstavec bude samozřejmě: Olomoučané jsou rádi, když se zde odehrává kniha nebo natáčí film. Ale jsou na svůj mediální obraz hákliví: Když Jan Hřebejk před lety natáčel na Horním náměstí *Případ pro exorcistu*, konala se na radnici svatba, které se účastnila dvojice na koních. Hřebejkovi se to líbilo, tak se domluvilo, že se dvojice projede v záběru. Po odvysílání se mezi lokálními patrioty strhl poprask: Nejsme zaostalý východ, nejezdíme tu na koních! U nás Mozart prodělal neštovice, Mahler trpěl a Freud chodil na kávu.

**Autor je spisovatel
a anglista, učí na Univerzitě
Palackého v Olomouci.**

Literární krajina Ostravy a Beskyd

Roman Polách

V současné době s kolegy na fakultě připravujeme literární mapu Ostravy, která by měla vyjít příští rok, takže se milý čtenář může těšit na nový literárně-turistický bedekr. Návštěvou Ostravy se pak drahý literární turista na vlastní oči přesvědčí, že Ostrava je jedno z nejzelenějších měst v republice, a přepíše tak ostravský zážitek Aloise Mrštíka na přelomu devatenáctého a dvacátého století:

Ostrava je příšerná obluda, peklo 19. století. Den jak den do sebe hltá všechny ty spousty černého masa a den jak den to dvakrát ze sebe vrhne. [...] Chtěl bych do jejího břicha deportovat všechny české Oblomovy a sebe za trest aspoň jednou ročně na měsíc.

Všeobecně jedním z nejnavštěvovanějších míst Ostravy je halda Ema. Uzmout zemi několik milionů tun a navrší je na sebe, aby pak ještě dalších padesát let v jejich jádru vznikala žár až 1 500 °C, je velmi symbolické; nesnaží se literatura o to samé? Vyrvat cosi z našich hlubin, navrší to před nás, aby to i nadále uprostřed nás čtenářů plálo? Už ve třicátých letech dvacátého století psal o těchto haldách velmi zajímavý autor Jan O. Bor v knize *Ocúny hald*, v níž tematizoval svérázné obyvatele „svobodné obce Truska“, tedy společenstvo utvořené na těchto haldách, které mělo svého starostu Ferdu, své radní, a dokonce svou hymnu: „My jsme ti ostravští chachaři, / nám se vše na světě podaří, / napijem se, kouknem ke dnu, / pak si dáme ještě jednu, / že jsme ti ostravští chachaři!“ Zůstaneme u Jana Bora, neboť při návštěvě Ostravy vám kdekdo jistě nabídne zajít do Dolní oblasti Vítkovic, kterou Bor rovněž zpracoval v neméně zajímavé knize *Oběti strojů*, která je jakousi mozaikou mravoličného románu, angažovaného levicového textu, čapkovské antiutopické sci-fi s příměsí podivných frenologických popisů.

Moc a moc času by vyžadovalo, abychom zmínili všechna literární zajímavá místa našeho kraje, ale v létě byste měli jít na hory, je to podceňovaná záležitost. Beskydy se mi zdají také jaksi podceňované a vůbec tvorba Jarmily Glazarové mi přijde rovněž odstrčená kvůli její aktivitě po roce 1948 a z trvalého nátlaku povinné četby na základních školách. Přitom její kniha *Advent* je jedním z drahokamů české literatury. Vidí kraj na pomezí Těšínska a Valašska skrze přírodu a archetypálnost, ale zároveň prostřednictvím krásného vidění malého rozpustilého Metoda, který pozoruje obraz svatého Eliáše a bezelstně vykřikne: „Ten tam sedí a vůz hoří. Nebojí sa, že sa mu chytí

řit?“ Abychom pak uprostřed Beskyd otočili stránkou a viděli tam vlastně jaksi čepovsky nejisté dítě, které se omlouvá své mamince: „Nehněvaj sa, maminko, já už to neudělám. Já by to ani, nedělal, ale dyž on ten kurva-svět ňa kazí.“ Z Ostravy zdravím a přeji krásné literární léto!

**Autor je básník, učí
na Ostravské univerzitě.**

Literární Budějce

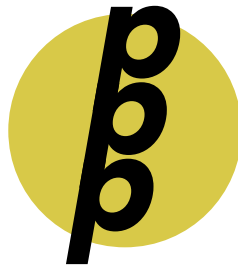
Jan Cempírek

Literární toulka po jihočeské metropoli? Na skutečně vyčerpávající procházku by den nestačil. Ale vezměte zavděk aspoň kouskem centra a vzhůru na výlet! Začněte Mariánskými kasárnami. Sloužil v nich císaři pánu Jaroslav Hašek a sem maširoval za regimentem i jeho dobrý voják Švejk. O pár dekad později zde dokazoval věrnost vlasti také zrzavý voják Václav Havel. Dnes pak kolem kasárenských zdí chodívá denně Jiří Hájiček, nejocetovanější českobudějovický literát současnosti. Jako milovník dobré kávy bude Jiří nejspíše mířit do některé z blízkých stylových kaváren, vám doporučuji podnik Měsíc ve dne, který je mezi budějovickými literáty nejoblíbenější. Chodí sem z branže kdekdo a kavárna patří k životu zdejší literární komunity již dvě desetiletí. Tak si zde dejte lattéčko a podívejte se skrz kavárenská okna do ulice na blok protilehlých budov. V dobách secese zde stával Ženský učitelský ústav a právě v něm začala ctnostná studentka jménem Marie Černá sprádat plány na román o všetečném a úspěšném chlapci. Knihy se nakonec dočkaly vydání pod názvem *Školák Kája Mařík*, ona studentka se přejmenovala na Felixe Háje a výsledkem byl prvorepublikový bestseller jako hrom.

Nu, káva vypita? Je čas prohlédnout si náměstí! Hned vedle radnice fungovalo koncem šedesátých let dvacátého století jedno z tehdy

nejprogresivnějších českých nakladatelství. Jmenovalo se Růže a ucházel se zde o vydání své prvotiny například tehdejší student Jan Bauer. Byl vypočítán, ovšem nevzdal se a dnes je titulován jako nejpłodnější český žijící autor — letos mu vychází už dvoustý titul převážně historických detektivek! Výkon, že? Ale to už nás cesta odvádí z centra pryč, k soutoku Vltavy a Malše. Může nás těšit, že právě tudy prošel již v srpnu 1834 Karel Hynek Mácha — který přes Budějovice vyrazil pěšky až k Jaderskému moři. Za šest týdnů došel do italských Benátek. Kam letošní prázdninová cesta dovede vás?

**Autor je spisovatel, žije
v Českých Budějovicích.**

Nevěř semaforům

Filip Koryta

Nechci ti vůbec nic vnucovat, jasný? Jsou to jen nápady. Někdo by možná řekl tipy. Asi to vnímej jako tipy, jo? A když to vezmu kolem a kolem, jsou vlastně jen dva a oba se týkají poezie. Čteš poezii? Píšeš poezii? Výborně.

Jde o to, jestli chceš spíš město, anebo venkov. Jestli tě víc lákají/inspirují tramvajové dráty, galerie vizuálního smogu a symfonie klaksonů aut, anebo stromy, kopce... a stromy. Jestli máš čas a chuť na obojí, tím líp pro tebe.

Josef Hrubý. Ivo Hucl. Znáš? Od jednoho k druhému povede cesta.

Začneme ve městě, nevádí? Nech se (s)vést tramvají číslo dva. Směr Světovar. Na Koterovskou. Na jednu z tepen města, kde shodou kdovíčeho Josef Hrubý, snad jediný plzeňský laureát Magnesie Litery, pokud vím,

když tak mě oprav, strávil většinu života. (Možná na tebe cákne trochu chlorované vody z bazénu, pozor!) Jen tak stůj. Nech si svůj čas a nevěř semaforům.

Až bude výfukových plynů v plících moc, směr centrum. Bartoloměj, synagoga... hezký, ne že ne. A hlavně Tour de Plzeňské Antikvariáty. V Pražské. V Sedláčkově. V Divadelní. Etc. Všude totiž najdeš literární skvosty, a především otisky prstů Josefa Hrubého. Zeptej se. Zjistíš, že nelžu.

A jakmile budeš mít města plné dásně (pokud ses samozřejmě rovnou nerozhodl pro venkov), dojdi na nádraží (ochutnej secesi) a dej se do Štáhlav (věděl jsi, že tam v posledních letech Josef Hrubý jezdil za přítelkyní?). Čtrnáct minut cesty, z okna vidět Radyně. Až vystoupíš, rovně alejí a nech se dovést do Bezejmenné čajovny. Když budeš mít štěstí, potkáš na verandě Ivoše. Když budeš mít štěstí o trochu míň, sedni si tak, abys viděl na Kozel. Zámek, víš? Klasicismus. Taký hezký, ne že ne. Neuvěříš, že něco takového lze. A dej si bábovku. Ta je tam nejlepší.

Bude to Návrat ke kruhu. ANO i NE.

**Autor je básník a slamer
Dr. Filipitch, žije v Plzni.**

Piliňáky značky Satan hučí jako symfonie

Miloš Doležal

Procházím-li po paměti Vysočinou, kterou potulný romanopisec Zdeněk Matěj Kuděj umanutě nazýval křabatinou, narážím na místa, která vstoupila do literárních dějin jako jistá neakademická ohniska, jako novodobá skriptoria, sídla tvořivých duchů a družin. Přírodovědec by mohl mluvit o jedinečném výskytu vysočinských endemitů. Tady a nikde jinde. A je zřetelné, že tato místa jak magnety přitahovala další spřízněné autory, podporovatele, čtenáře,

ctitele. Tam, kde Vysočina nabírá dech — Kunštát (Halas, Bochořák, J. M. Tomeš, L. Kundera, Ondráček); horácký Tasov (Deml, Vodička, Švestka, vydavatelství M. R. Junové); v Petrkově rodina Reynkova; ve Staré Říši floriantovský okruh včetně Juliany Jirousové a I. M. Jirouse; Třebíč s gymnáziem básníků (Deml, Nezval, Zahradníček, Dokulil, B. Fučík, M. Dvořák, Bartušek, L. Novák a jiní); anebo nenápadný Humpolec (rodina Zábranova, I. M. Jirous, jeho sestra Zorka, Jan Ságla a další). Ale to už jsme jen kousek od zapadlé vsi Kaliště (prosím nezaměňovat s Kalištěm u Jihlavy), ve které se narodil (léto roku 1860) Gustav Mahler a s ním osm symfonií (devátá zůstala bohužel na cestě mezi vesmírem a notovým sešitem). Přestože v rodném domě pobyl jen pár měsíců (zájezdni hospoda v zatáčce cesty mezi Humpolcem a Ledčí), zůstalo v místě jisté ožehnutí z dopadu onoho „hořícího meteoritu“ jménem GM. Od sedmdesátých let dvacátého století do Kaliště putují hudební poutníci z celého světa, slovní dirigenti, muzikanti, zpěváci, celé orchestry a sbory. Nesmíme však zapomenout na Mahlera-básníka, Mahlera-textaře. Řadu textů, posléze zhudebněných, si sám napsal nebo využil jako východisko básnické texty, které následně dotvořil. Tak například Klopstockovo „Vzkříšení“ se známými slovy „Jsem sémě, jež má vydat květ! / Pán — Žnec jde, sklízí svět, / jak snopy snáší / pozemskost naši“ doplnil o verše: „Ó srdce mé, věř, nic z toho nemizí, / co tvé, po čem jsi toužilo, / vše, co zašlo, z mrtvých vstane! / Ó věř: nepřišlo marně na svět cizí, / ne marně žilos v utrpení.“

Pravidelně sedám v Mahlerově knajpě v rohu výčepu u kamen (v dětství jsme sem chodili pro tatranku a limonádu k paní Kratochvílové, která tu neokázale strážila mahlerovský plamen), v kuchyni dnes kouzlí šéfkuchař Lukáš Novák, mistr svého řemesla, který odtud odešel na zkušenou do Rakous, aby se sem vrátil; na stěnách visí fotografie tváře Gustava Mahlera, ostře řezané a zarputilé. A zastavuji se tu přátelé básníci a spisovatelé, žijí i mrtví, přichází Sergej Machonin, Karel Kraus, Andrej Stankovič, Zbyněk Hejda,

Przemysław Dakowicz, Eda Kriseová, grafik Luboš Drtina, sochař Jakub Grec a historik Tomáš Petráček. Josef Kroutvor, který tohle hnízdo objevil v osmdesátých letech, ještě za vlády paní hostinské Kratochvílové, o něm v básni napsal: „Piliňáky značky Satan hučí jako symfonie.“

Autor je básník, od narození žije na Vysočině.

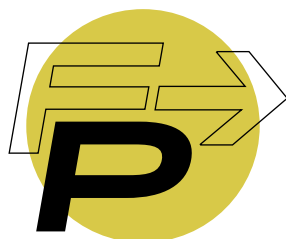
Nechte promluvit vlastní fikci

Přemysl Krejčík

Ač tu žiju už nějaký ten rok, přiznám se, že počet míst spjatých s literaturou mě překvapuje. V blízké Litomyšli prakticky dožívala Božena Němcová, nedalekou vísku Trstěnice zase (slovy mocné *Wikipedie*) proslavila Jiráskova hra *Vojnarka*, Sloupnici pak drama *Otec* a hrad Svojanov, skrytý v zalesněném údolí nedaleko Svitav (svižnou procházkou to od nich zvládnete za tři a půl hodinky), se stal ústředním dějištěm Březovského pohádkově-humorného dobrodružství *Tajemný hrad Svojanov*. Pověsti o Čertově dubu, památném stromu nedaleko vesnice Sruby, se chytil leckdo, nejznámější bude čtenářům nejspíš „Až opadá listí z dubu“ ve Werichově *Fimfáru*. A tak bych mohl pokračovat.

Avšak co samotné Pardubice?

Jistě, narodili se zde Jiří Gruša či Jiří Pištora, o Smilu Flašce z Pardubic ani nemluvě, a všechny básně, pověsti a pohádky o Kunětické hoře nedaleko města by nějaké místo na policii zabraly. Jenže takových rodáků a „poutníků“ míst najdete všude...

Kde stojí kašna, kostel, náměstí či dům nerozlučně spjatý s jedním velkým příběhem, s jednou zásadní knihou? Nestojí. Pardubický archiv, kam často chodí hrdinka *Žitkovských bohyní* Kateřiny Tučkové, to asi nezachrání.

Avšak města, která sama o sobě stojí za povšimnutí a zároveň ještě nejsou překonzervovaná na stránkách knih a z každého jejich zákoutí nevytékají litry inkoustu, stávají se vzácností. Projdete-li dostatek beletrie, najdete záznam snad o každém domě a nároží v historické části Prahy nebo Brna. A k tomu náдавem místa magická, jejich „druhá města“ a možná i ta třetí. Projdete-li se však po setmělém centru goticko-barokně-empírově-funkcionalistických Pardubic, kde osoby jdoucí pod prampouchy děsí zlověstné úškleby na tvářích kovových patníků, možná té magii města na konec podlehnete.

A co teprve mdlým světlem lampy ozářený reliéf zubra na městské knihovně nebo oko na špici protějšního Domu U Jonáše, nad nímž zaplesá srdce každého konspiračního teoretika s trochou představivosti? Kolik je v tom všem nezapsaných a nevyprávěných fikcí? Kolik tu čeká na objevení druhých a třetích Pardubic? A kolik těch prvních? Kdo sepíše životní příběh letos zesnulého bezmála mytologického Krychliče? Říká se, že Dábel je v detailech. Pokud ano, tak na cestě od jednoho kostela ke druhému nebudete vědět, či jablko ochutnat dřív.

Nejezděte do Pardubic objevovat místa, o nichž psali před vámi. Nechte v nich promluvit vlastní fikci.

Autor je spisovatel, žije v Pardubicích.

Známý hostinec a neznámé světlušky

Lidmila Kábrtová

Řekne-li se Polabí, okamžitě se každému milovníkovi české literatury vybaví Bohumil Hrabal. Filmy *Slavnosti*

sněženek či *Postřižiny* natočené podle jeho děl navíc přivádějí na Nymbursko i ty, kteří žádnou z jeho knih nikdy neotevřeli, ale chtějí si ověřit, jestli se v hospodě Hájenka v Kersku dá opravdu objednat divočák se šípkovou, nebo se zelím. A pokud je víc času, je tu možnost dojít až k hotelu Modrá hvězda do Sadské a odtud pokračovat do Nymburka, kde lze na spisovatele doslova narazit i fyzicky. Sice jen v podobě dřevěné sochy zpodobňující, jak sedí na lavičce i se svými kočkami, ale zato přímo na náměstí, aby hledající turista dlouho nebloudil. Po slavném spisovateli se tu od roku 2013 jmenuje i místní gymnázium. Pikantérií je přitom skutečnost, že proti jeho přejmenování protestovali jak někteří tehdejší studenti školy, tak jejich rodiče s odůvodněním, že Hrabal se špatně učil a nežil příkladně.

Jet do Polabí na literární výlet jen za návštěvou Kerska by však byla škoda. Zhruba tři kilometry od Nymburka totiž leží vesnička se zvláštním jménem Hořátev a výjimečně zachovanou toleranční evangelickou modlitebnou z roku 1792, která až dodneska zůstala v autentické podobě včetně vnitřního vybavení.

A právě zde krátce působil autor jedné z nejznámějších dětských knih. O pobytu Jana Karafiáta v Hořátku však není na *Wikipedii* pod jeho jménem ani zmínka. Až v dalších zdrojích se lze dočíst, že v letech 1870—1871 prošel jako vikář řadou venkovských evangelických sborů, mezi nimi právě i tím hořátevským. Mohla by to být přitom jen nevýznamná epizoda v jeho životě, kdyby ho ovšem podle místní legendy nenapadlo právě tady při procházkách kolem říčky Výrovky zvolit pro zamýšlený příběh jako hlavní hrdiny brouky — konkrétně světlušky. V obci v té době stálo zhruba sedmdesát domů, bydlelo tu na pět stovek obyvatel, a pokud se autor *Broučků* opravdu vydával podél potoka, mohl se tak pohybovat nejen v blízkosti vsi, ale dostat se třeba i na pět kilometrů vzdálený písečný přesyp u Píst pocházející z období čtvrtohor, který je dodnes považován za nejzachovalejší dunu na území České republiky.

Došel Karafiát až sem a viděl tu na příklad nálevkovité pastičky, na jejichž dně larvy mravkolvů číhají na svou kořist, povětšinou mravence, prohlížel si vzácné pískomilné rostliny? Kdoví...

↑ Hrad Pecka

V každém případě stojí Polabí za zhlédnutí, ať už vás v Kersku zajímá naučná stezka Bohumila Hrabala, nebo divočák se šípkovou (mají i se zelím), či si chcete ověřit, zda jsou kolem Výrovky opravdu vidět světlušky, nebo si rádi prohlédnete protestantsky strohou modlitebnu s odkazem na typickou evangelickou tradici polabských sedláků.

Autorka je spisovatelka, žije ve Středočeském kraji ve Zvěřínku.

Pecka

Jaromír Typlt

Pecka přesně splňuje, co očekáváme od hradu: přitahuje už zdaleka. Řečeno s básnickým vzletem, který si mohl dovolit ještě Jan Opolský: „[...] na lysém, bezlesém vrchu vladaří monumentálně rozložitý hrad Pecka.“ Vlastně to není zas tak

úplně hrad, ve svých nejslavnějších dobách býval renesančním zámek, ale velká část pak během dalších staletí skončila v rozvalinách, nebo lehla popelem. Když Pecku roku 1833 při své slavné pěší pouti z Prahy na Sněžku navštívil Karel Hynek Mácha, bylo to nedlouho po jednom velkém požáru, takže viděl a do deníku si zapsal zase to, co dělá hrad hradem: „Kamenný most, ve bráně zdvihací, nalevo okno, velmi silné mříže, u vrat těžký řetěz; kamenný portál polou spadlý, balkonová okna, ve dvoře kryté pavlače.“

Ani dnes už ten pocit není výrazně jiný. Jistě, nacházíme tu i zařízené sály s prohlídkou, která se po právu soustředí hlavně na osobnost zdejšího spisovatele a hudebního skladatele Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdruzic. To nejpodmanivější jsou však nakonec hradby, kameny,

rozvalené zdi, pohledy do „vybitého, větrného okna zříceniny“, abychom ještě jednou přivolali slova básníka Opolského. Ale přivolat můžeme i slova mnohem nedávnější, od našeho současníka, básníka Jiřího Červenky: „Prodírám se temnými chodbami. Prostupuji zdí. Kámen se usazuje uvnitř. Kořeny mnou prorůstají. Skrývám se v dutinách času.“ Takové pocity si ovšem Červenka neodvezl z Pecky jen jako zvědavý výletník, ale měl dost času si je tady odžít v dlouhých desetiletích, kdy tu pracoval jako hradní kastelán.

Pokud si ovšem literární poutník kromě útržků z básní žádá i knihy, bude jistě potěšen tím, že během letních měsíců bývá o sobotách a nedělích přímo pod hradem otevřena „osvěžovna maringotka“ zdejšího „příležitostného nakladatelství“ Venkovské dílo. Věra Kociánová

v něm vydává překlady z litevštiny, ale ještě mnohem častěji českou poezii — jako čerstvá novinka letos přibylo *Haraburdí* tajně slavného českého básníka Tadeáše Birona. S knihami se dají pořídit ještě další místní podivuhodnosti, zvláště pivo Kumraus, pojmenované podle záhadné „varovné bytosti“, která opravdu nestrašila děti nikde jinde než v městečku pod hradem. Svět se o ní dozvěděl díky výzkumům folkloristy Pavla Kracíka až před několika lety, ale už před sto lety se zřejmě na Pecce říkávalo: „Tak a koukejte chrápat, nebo na vás přijde Kumraus a sežere vás!“

**Autor je básník, žije v Nové Pace
v Královéhradeckém kraji.**

**Po uzávěrce textu jsme se dozvěděli,
že básník Jiří Červenka zemřel.**

Pavel Jasanský, z cyklu *Nová krajina, noví obyvatelé*, 1985—1990

Čtyřikrát do Evropy

Doporučovat literární Paříž, Berlín
nebo Řím, to jistě není třeba. Přinášíme
čtyři méně zjevné tipy na místa, kde
zůstaly staré tiskařské štočky.

Córdoba

Anna Tkáčová

Dnes je sláva Córdoba skoro zapomenutá, kdysi byla kulturním středem Evropy. Dnes proudí uličkami davy turistů vedené místním průvodcem, který chrlí data a jména a zase data a jména, v mešitě a katedrále v jednom přidá ještě několik rozměrů postupných přístaveb této unikátní stavby. Většina návštěvníků ve městě stráví necelý den, protože sem přijíždějí na výlet z pobřežních přímořských resortů. A tak jsou ochuzeni o mysteriózní atmosféru tohoto čarovného města, zbaveného na chvíli všeho toho mumraje, než následující den před polednem vypukne nanovo. Pojďme na procházku poněkud netradiční.

Do nitra města pronikneme nikoli od římského mostu, ale Almodóvarskou bránou. Přímo před ní stojí na podstavci Lucius Annaeus Seneca Mladší (4—65), v mírném předklonu, oděn do typické římské tuniky. Rodák z Córdoba, jenž vpravdě stoicky shlíží na kolemjdoucí, občas s holubem na hlavě či na rameni. „Dal Španělsku trvalou filozofii, která se ukrývá v nitru španělské duše [...], bezpochyby nejzřejměji v Cervantesově *Donu Quijotovi*,“ napsal kdysi Carlos Fuentes.

Pojdeme bránou a vnoříme se do uliček *juderie*, židovské čtvrti. Cestou mineme synagogu, jednu ze šesti, které se ve Španělsku dochovaly z dob koexistence tří kultur. V této části města pozdravíme další dva slavné córdobské rodáky. Oba sedí na podstavci nedaleko od sebe, oba drží v ruce knihu. Jeden je muslim, druhý žid: hispanoarabský filozof a lékař Averroes (1126—1198), jenž se zabýval Aristotelovým učením a odvážil se přemýšlet o dvojí pravdě, a hispanohebrejský učenec Maimonides (1135—1204), vykladač Talmudu a obdivovatel helénistické filozofie.

Naši krátkou procházku zakončíme v mešitě, z jejichž útrobní masiv křesťanské katedrály. Stavba však v sobě obsahuje i prvky

římské, vizigótské a byzantské. V tom prostoru plném kamenných palem je obsažen snad celý svět. A v jedné kapli zde spočívá španělský básník z největších, Luis de Góngora y Argote (1561—1627), jenž se v Córdobě narodil a vrátil se sem i zemřít. Kus Córdoba uchovával ve svém srdci po celý život a město oslavil v nejedné básni. To už však bylo v době, kdy ze Španělska byli vyhnáni židé i muslimové a Španělsko se tak zbavilo trojího kulturního bohatství, které činilo tuto zemi v Evropě jedinečnou. Zde psal svou kroniku také potomek španělského dobyvatele a incké princezny Garcilaso de la Vega el Inca (1539—1616). Jeho ostatky spočívají v kapli při východu z mešity/katedrály. Přicestoval z Peru a v Córdobě, která měla období největší slávy již za sebou, si uvědomil, že i sláva impéria jeho předků mizí v nenávratnu. I sedl a sepsal *Pravdivé komentáře a Obecné dějiny Peru*. Jeho zvolání „svět je jen jeden“ jako by dolehlo až k nám, k lidem dnešního veskrze propojeného světa. Měl by být světem začleňování, nikoli vylučování. Španělsko má zkušenosti s obojím. Období exkluze vždycky byla k jeho škodě. Ve městě tří kultur si to člověk uvědomí naléhavěji než kdekoli jinde.

Amsterdam

Magda de Bruin Hübllová

Nejpřekládanější nizozemskou knihou je *Zadní dům*, deník dospívající židovské dívky Anne Frankové z doby, kdy se za druhé světové války s rodinou ukrývala v budově otcova podniku v srdci Amsterdamu. Své zážitky zaznamenala i v knížce *Povídky a příhody ze zadního domu*.

„Dům Anne Frankové“ na kanále Prinsengracht proto patří k nejnavštěvovanějším nizozemským muzeím. Přestože na mě deník svého času v Praze udělal dojem, sáhodlouhá fronta před vchodem v každém ročním období způsobila, že do „zadního domu“ jsem se poprvé podívala až po mnoha letech života v Amsterdamu. Před odchodem do úkrytu Frankovi bydleli na jižním, pro mě opačném konci města. Snad proto se stalo, že také do těchto míst jsem se vypravila teprve loni v lednu, pár týdnů před vypuknutím pandemie. Stačí nechat centrum za zády a držet se nábřeží řeky Amstel. Na levém břehu, hned za budovou divadla Carré, odbočuje z nábřeží průjezd pro kola a pěši, který ústí ve zvláštní prostor: Je to ulice? Dlážděný dvorek? Ani po-uliční tabule s názvem Voormalige Stadstimmertuin (Bývalé městské tesařství) nám příliš nenapoví. Ale pozorný čtenář *Zadního domu* si možná vzpomene, že to byla adresa Židovského lycea, kam museli od září 1941 z veřejných škol přejít všichni amsterodamští židovští středoškoláci. A uvědomí si, že tu vlastně stojí na školním dvoře: „Ale dorazily jsme do školy ještě krásně včas, a když jsme ustály kola, šly jsme si zase popovídat do brány vedoucí k Amstel“, jak Anne popisuje v textu *Můj první den na lyceu*. Lyceum fungovalo jen do roku 1943, protože židovští studenti i profesori byli tou dobou buď deportováni do koncentračních táborů, nebo se stáhli do úkrytu. Po protějším břehu Amstel dojdeme do Říční čtvrti (Rivierenbuurt) s náměstím Merwedeplein. Sem se v roce 1933 přestěhovali Frankovi z Annina rodného Frankfurtu nad Mohanem. Ve druhém patře domu číslo 37 bydleli až do července 1942, kdy odešli do úkrytu.

Novou zástavbu na jižním okraji města navrhl známý architekt Henrik Petrus Berlage, trojhrannému náměstí vévodí „mrakodrap“, ve své době nejvyšší obytná budova v zemi. Byty na náměstí, vybavené ústředním topením a koupelnou s vanou, byly poměrně drahé. Kromě Frankových se tu postupně usadilo mnoho dalších židovských

přistěhovalců z Německa, ale z Annina textu *Penzionovi hosté a nájemníci* vyplývá, že náklady na byt začaly být časem i pro ně neúnosné. Frankovi začali pronajímat půdní pokoj. Nicméně Anne tu prožila bezstarostné dětství s partou židovských i nežidovských kamarádek a v sousedské družnosti. Soška na náměstí ji zachycuje v okamžiku odchodu do zadního domu. V blízké Niersstraat stojí budova její obecné školy Montessori, která teď nese Annino jméno a v průčelí má faksimile jednoho z jejích deníkových záznamů. Byt Frankových s dobovým zařízením se pro veřejnost otvírá jen výjimečně, ale tiché náměstí ve zcela neturistické části města i tak rozhodně stojí za návštěvu, i když jeho válečná historie je pochmurná: téměř dvě stě židovských obyvatel náměstí zahynulo v koncentráku.

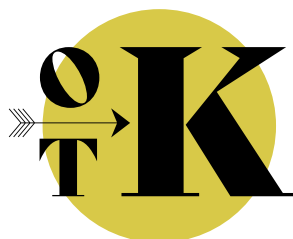
Krajanów

Lucie Zakopalová

Zatímco Broumovsko na české straně hranice proslavily už před lety dientzenhoferovské kostely, polská vesnička Krajanów, vzdálená zhruba pět kilometrů vzdušnou čarou od šonovské svaté Markéty, i její okolí zůstávaly nepovšimnuté. To se začalo postupně měnit spolu

s rostoucí slávou nejznámější krajanówské obyvatelky, spisovatelky Olgy Tokarczukové. V devadesátých letech se nastěhovala do jednoho ze starých domů, kde od té doby pobývá. Samozřejmě ne celý rok — množství autorských čtení po celém světě stoupá spolu s počty ocenění a poté, co prozaička v roce 2019 získala Nobelovu cenu za literaturu, je musela začít i odmítat. Už předtím však věrní čtenáři začali s jejími knihami v ruce navštěvovat okolní kopce, vesničky a městečka. Někteří hledali její dům a doufali, že jeho majitelku — mezi sousedy známou jako „Olu“ — potkají. Jiní zkrátka hledali reálné předobrazy románových míst, chtěli zažít pocit, že kráčí stejnou krajinou jako hrdinové jejích románů.

U některých ostatně prozaička nezastírá, že jsou autobiografické

a inspirovaly se právě Kladským výběžkem. Zcela konkrétní místa existující v Dolním Slezsku najdou čtenáři především v knihách *Denní dům, noční dům* (polsky 1998, česky 2002) a *Svůj vůz i pluh veď přes kosti mrtvých* (polsky 2009, česky 2010). Na internetu, ať už na různých lokálních webech, nebo na sociálních sítích, se objevují fotografie s citáty ze spisovatelčiných děl popisujících Nowou Rudu, zámek v Božkově, cisterciáckou Różanku, vystupující jako Rosenthal, nebo hornický Wałbrzych. Řada míst je ovšem pouze přibližná, jako to, kde ve Stolových horách přebývala poustevnice Kummernis. Pro literární poutníky se tak otevírají nekonečné možnosti bloudění v Sovích horách nebo v polsko-českém pohraničí, protože i Česko hraje v tvorbě Olgy Tokarczukové svou roli, stává se idylickým prostorem v detektivce *Svůj vůz i pluh veď přes kosti mrtvých*.

Olga Tokarczuková se v Krajanówě nijak neskryvá, naopak se snaží své jméno využít i pro popularizaci regionu. Proto zde začala organizovat festival Góry Literatury (Hory literatury) a spolu s městem Nowa Ruda a druhým známým místním spisovatelem, básníkem Karolem Maliszewským, vytyčili tři literární turistické stezky, aby čtenářům pátrajícím po románových scénériích pomohli. Trasa „Z domu denního do domu nočního“ vede z Krajanówa po polsko-české hranici na Třípanský vrch a po cestě najdete cedule s citáty z děl Tokarczukové i Maliszewského. Popis uvádí, že je to zároveň spisovatelčin oblíbený výlet. Trasa „Po stopách Teresy Chmury“ následuje kroky hrdinek dvou výše zmíněných románů a vede přes vyhlídky Włodzických vrchů. A pokud byste se chtěli připojit k polským hledačům literárních stop s českým překladem autorčina díla v ruce, vydejte se „Chlebovou cestou“, která spojuje český Šonov s festivalovými Włodowicemi — navazuje na dávnou stezku, po níž se přes měnící se hranici (nezapomínejme, že zde bývalo také německé území) staletí pašovalo, co bylo potřeba. Teď si můžeme s Poláky vyměňovat ty nejlepší knihy.

Ystad

Daniela Mrázová

Ještě před pěti sty lety patřilo toto území Dánsku. Nečekané a nepříliš dlouhé velmocenské období, za nějž se švédská koruna zmocnila nemalé části Evropy, však Dány o Skåne, a nejen o ně, připravila a z někdejších dánských držav na východ od Kodaně dodneška zbyl jen ostrůvek Bornholm.

Na jižním pobřeží kraje Skåne se nachází otevřený záliv a uprostřed něj město Ystad, o jehož existenci mimo Švédsko až do devadesátých let minulého století nikdo nevěděl. Pro osud tohoto půvabného historického městečka, založeného patrně ve třináctém století díky kvetoucímu obchodu v Baltském moři, se stal klíčovým rok 1991, kdy vyšel první díl detektivní série o kriminálním komisaři Kurtu Wallanderovi z pera tehdy už zavedeného prozaika a dramatika, levicově angažovaného Henninga Mankella.

Mankell učinil z Wallandera — melancholického rozvedeného čtyřicátníka s problematickým vztahem k alkoholu i k ženám, hledajícího cestu ke stárnoucímu otci a dospívající dceři, nadšeného vyznavače opery a neúnavného workoholika — ikonickou postavu a z Ystadu ikonickou sbírku Wallanderových míst.

Město dokázalo své popularity využít a díky natáčení televizního seriálu se z něj na přelomu tisíciletí stalo středisko filmové produkce. Turistický průmysl dobře živěný knihami i televizí později podpořily další série, tentokrát z dílny BBC, v nichž hlavní roli na vlastní žádost získal uznávaný herec a režisér Kenneth Branagh. Britové se rozhodli, že se seriál bude točit přímo v Ystadu, a to jak v exteriérech, tak v ystadských filmových studiích, a tudíž už nic nebránilo tomu,

aby se do města čítajícího kolem osmnácti tisíc duší začali valit turisté toužící spatřit na vlastní oči místa, kudy chodil jejich oblíbený hrdina.

Dnes už je Wallander nějaký ten rok v důchodu, ale v Ystadu je stále možné absolvovat prohlídku v jeho stopách, a to jak v těch literárních, tak v těch filmových. Z Wallanderova bydliště v ulici Mariagatan tak lze dojít ke skutečné policejní stanici, ke kostelu Sankta Maria kyrka, k Fridolfově cukrárně, hotelu Continental, na náměstí Stortorget i k nemocnici Lasarettet.

Ystad je však krásný i bez svědomitého cukrovkáře jezdícího starým peugeotem. Barevné hrázděné domy z osmnáctého století, klášter s růžovou zahradou a jezírkem, masivní kostel na dlážděném náměstí, budova divadla, kolem níž projíždí moderní skánský vlak z Malmö do Simrishamnu. A pak jachetní přístav. Pamatuju si, jak jsme do něj kdysi zaploutvali a já do svých spoluplavců celou cestu z Bornholmu hustila nadšení z toho, že teď uvidíme na vlastní oči Wallanderovo město a že musíme rozhodně obejít všechna klíčová místa. Kamarády však dosud wallanderovská horečka nezachvátila, a tak je víc než ulice Mariagatan zajímalo, kde si nakoupíme jídlo a kam půjdeme večer na pivo.

Až později mi došlo, že ta restaurace na molu, se zahrádkou a měkkým světlem uvnitř, kolem níž jsme prošli pokaždé, když jsme se z lodi vydávali na břeh a zpátky, je právě ta, odkud psal Wallander dopis své milované Baibě do Rigy. Literární nadšení se však tváří v tvář skutečnému severskému létu, šumění moře a skánskému půvabu stihlo úplně vytratit. ●

Relaps nedospělosti

Kateřina Čopjaková

Ema Labudová
Lada u ledu
Odeon, Praha 2021

Nepsané pravidlo druhé knihy zní, že teprve ta ukáže, co v autorovi vězí. Ema Labudová za svůj debut *Tapetář* (Knižní klub, 2019) získala Cenu Knižního klubu a byla nominována na Magnesii Literu za objev roku, nad její druhou knihou *Lada u ledu* se však vznášejí spíše rozpaky a především četná „proč?“. Když sedmnáctiletá Lada usíná v lehce podroušeném stavu po svém prvním samostatném Silvestru, zdá se jí velmi živý sen, ve kterém vše kolem i v ní zamrzá. Ten spustí její nemoc, v románu odehrávajícím se na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let (kdy termín anorexie nebyl ještě znám), pojmenovanou jako glaciatismus. S Ladou se čtenář setkává podruhé o jedenáct měsíců později, kdy váží čtyřicet kilo a rodiče se rozčileně snaží dopídit, z jakého konkrétního důvodu jejich sečtělá premiantka gymnázia nejí a dvanáctikilometrovou cestu do školy zdolává zásadně během. K ničemu kloudnému se nedoberou, přesto se rozhodnou, že dceru z její závislosti na hladu vyléčí doma,

nikoli na uzavřeném psychiatrickém oddělení. A z nemocnice, kam se Lada dostala kvůli jejich překotné léčbě knedlíky, si ji na revers zase berou domů.

Postmoderna z Ústí

Právě zde dvaadvacetiletá autorka a studentka filologie poprvé otevřeně přiznává, že příběh jasně zasadila do konkrétní doby, ale ta ji vlastně vůbec nezajímá. Lékaře popisuje sice coby neempatické profesionály tlačené časem, kteří pacientku nevnímají jako individualitu, což možná pobouří woke čtenáře mladších ročníků, ale pamětníkům to přijde jako slabý odvar tehdejšího zdravotnictví. Těch momentů, kdy se bude čtenář muset ujistit, že čte příběh zasazený do tuhé normalizace, navíc s přečtenými stránkami přibývá.

Vážně gymnazistka z východočeského maloměsta zná už v době jeho uvedení Lyotardův pojem postmodernismu? Jakkoli se chvílemi zdá, že kniha zaznamenává seznam literatury mladé intelektuálky, a součástí téměř každé kapitoly je, co hlavní hrdinka čte, o její znalosti francouzštiny a případném získání titulu *La Condition postmoderne*, který poprvé vyšel v roce 1979 ve Francii, nepadne ani slovo. Podobných nepřesností je v příběhu více a podivně kontrastují s pasážemi, v nichž se naopak přesně vyjmenovávají dobové názvy pražských ulic anebo se namísto pojmu anorektičky používá neologismu glaciatičky (odvozeného od jednoho z příznaků anorexie, kdy je vychrtlému člověku stále zima). Najít klíč k tomu, kdy na dobových reáliích záleží a kdy jsou odsunuty na vedlejší kolej, nelze. A stejně tak zjistit, jestli v příběhu něco podstatného odemykají. Zdá se totiž, že mají spíš osobní význam pro autorku samotnou než pro charakteristiku

postav, doby a prostředí. Namísto role odkazů rozšiřujících vyprávění se tak stávají slepými uličkami, pouhými ornamenty.

Podobně matoucím způsobem si Labudová hrála se čtenářem už ve své prvotině, kdy kapitoly většinou pojmenovala bez další souvislosti španělsky (někdy i názvy antidepresiv, které španělštinu jen připomínaly) a také prózu uvedla citátem z dopisu vražedkyně Olgy Hepnarové. Vyvolala tak očekávání nejtragičtější pointy, k níž se však nedopracovala. Přesto v nepoměrně kratší monologické novele zasazené do Anglie padesátých let nedůslednost či svévole ještě tolik netrčela, jako je tomu v případě třistastránkového románu, a převážilo především nadání vyprávět, kterým Labudová nepochybně oplývá. Už tehdy bohužel získala pověst autorky, jež si ani zkušeným redaktorem nenechá své záměry rozmluvit.

Olrajt, kluci

S anorektickou zápletkou kniha vystačí asi do poloviny, pak se kolotoč sebenávisti za každé přibírané deko zastaví. Lada společně s rodiči zvládne zkrotit svou touhu po hladu a postupně se naučí nemít pod kontrolou každou kalorií, kterou nese k ústům. Závislost se ale občas někde vzadu v hlavě ozývá coby věčně dotírající skřet. Úspěšně složí maturitu, ale k překvapení všech se třídní odbornice na literární rozborů na vysokou školu nehlásí. Namísto toho se vdá a nastoupí do Karosy coby ředitelova sekretářka. Její touha odpoutat se definitivně od rodičů (především od otce) je příliš velká.

Někdy v tu chvíli začne kniha stále víc působit jako dvě a psychologická sonda, kterou se zdála být na začátku, se přetvoří v poměrně triviální young adult vyprávění o bolestném přechodu k dospělosti.

Z normalizace se už definitivně stane dekorace tvrdě rámuující příběh jako oční linky, „co nosila Olmerka“, a Ladino pobývání na chatě s depresivním manželem, kterému zatím umírá otec, se jeví být stejně odpojené od světa kolem, jako bývaly milostné prózy Jana Otčenáška. Je tu zmínka o vojně, na kterou se musí, o Krylovi, který se nemůže, a nezávislosti, která se chce, ale vše klouže po povrchu. Rozhovory středoškoláků plynou bez větších zádrhelů, a dokonce neškobrtají ani přes východočeské nařeční tátoj, néni a klucí. Tehdy se jistě výrazněji mísily dialektické výrazy se studentským slangem, což je vlastně jediná jasnější odlišnost od mluvy teenagerů pozdějších desetiletí, protože i ona obsahuje „howgh!“ nebo „olrajt“. Autorka se sice nebojí zapojovat různé vrstvy mateřského jazyka, zároveň jako by se spokojila jen s tím, že je předvede a o jejich hlubší propojení s příběhem se dál nestará. A nic na tom často nemění ani naléhavá du-forma, jež už se stala trendem nejen domácí prózy a nechyběla v zajímavých debutech posledních let jako v *Malince* Dity Táborské nebo naposledy v *Dovnitř* Heleny Hrstkové.

Přitom i za těmi všemi samoúčelnými hrátkami jsou pořád cítit ambice, které autorka nepochybně měla, když příběh psala. Netoužila zjevně pobavit žánrovkou ani dojímat melodramatem, přesto se k nim přibližuje pravděpodobně více, než plánovala. Někde za těmi nánosy se skrývá příběh o dospívající ženě, která zjistila, že pokud se v tom naučí chodit — bude přiměřeně lhát —, může si svou závislost ponechat. Může ji hýčkat a hrát si s ní jako kočka s myší. A Lada naivně věří, že tou myší už se pak v tomto nezdravém vztahu nikdy nestane. V samotném románu k relapsu nedojde, ale pořád čeká připraven za dveřmi a jeho možnost hlavní hrdinku vlastně vzrušuje.

A ztratila jsi kontrolu úplně nade vším a některé dny nesnídáš, Landerovi stačí říct, že ti je trochu blbě, a on se neptá a neptá, protože neví a šťastný jako štěně žvýká svůj chleba s rybičkovkou a ty naproti němu s hrnkem černého

kafe a stažené hrdlo a cítíš jen přezíravost vůči jeho nevědomé blaženosti. Pak jdete do práce a hlad tě zastihne nejpozději v deset a obtěžuje tě, nejsladší úleva roku sedmdesát devět...

zní hrdinčiny nejšťastnější myšlenky během prvních dnů manželství.

Ladiny lži

Všudypřítomné lhaní o každém soustu, popírání skutečnosti a vymýšlení alternativních scénářů má skončit s uzdravením, maturitou, pak s manželstvím a odstěhováním se od rodičů, a nakonec prvním velkým proviněním se na blízkém člověku, ale nekončí. Lada nedospívá, zůstává nedospělá, zůstává u ledu. Lhaní ji uzavírá v meziprostoru, v němž se plácá v každodenní rutině, na níž ji vzrušuje maximálně kontrola nad vlastním žvancem.

Když je řeč o hladu a jeho slastném prožívání nebo sebenenávisti, která si v Ladině duši spokojeně raší, dokáže být Labudová přesvědčivá, dokáže jej popsat výstižně stokrát jinak, ale ve chvíli, kdy se leitmotiv vyčerpá, jej jednoduše opouští. Hlavní hrdinka vyrůstá z přesvědčení, že vše má ze sebe a své výjimečnosti. Nevyklube se z obvyklé sebestřednosti dospívání, a tak trochu není zřejmé, jestli z ní už vyrostla sama autorka. Otec měl občas k Ladě neapnou poznámku o její postavě, ale to pravděpodobně nebyl ten důvod, proč přestala jíst. S matkou si nerozumí, ale je to větší neporozumění, než které bývá součástí pubertálního vymezování? Rodiče navíc vždy stojí za ní, otevírají znovu svou náruč a pomáhají jí zachránit její pověst. Pochopit, proč tedy Lada přestala jíst, když za tím nejsou patologické vztahy v rodině, tlak

Tři sta stran zůstává jen důkazem, že napodruhé si Labudová ukousla příliš velký krajíc

doby ani kultury, je vlastně nemožné. Autorka se rozhodla, že v příběhu zůstane stát v půlce cesty k tématu poruch příjmu potravy a nenabídne žádné své vysvětlení.

Přitom téma anorexie není v domácí literatuře zcela nové, i když odhlédneme od dívčích románů s varováním. Zajímavou cestu nabízí například kniha Petry Dvořákové na pomezí beletrie a literatury faktu *Já jsem hlad* (Host, 2009), která je uvozena statementem:

Nikdy jsem nevlastnila panenku Barbie, nikdy jsem netoužila stát se modelkou, a dokonce pro mě nikdy nebyla otázka vlastního vzhledu nijak zvlášť důležitá. Přesto jsem ve svých šestadvaceti letech onemocněla mentální anorexií. A málem zaplatila životem,

a rovnou předestírá, že tady půjde o pátrání a odhalení jiných důvodů, než se společnost domnívá, že stojí za touto nemocí. A to ptaní se, analýzování a interpretace je i na malém prostoru velmi důsledné a přináší logické a překvapivé závěry. Román *Lada u ledu* nic takového nenabízí a přes svých tři sta stran zůstává jen důkazem, že napodruhé si Labudová ukousla příliš velký krajíc, na jehož strávení už její nesporný talent vypravěčky nestačil.

Autorka je kulturní publicistka.

Skrytá část ledovce

Eva Klíčová (ed.) — Kateřina Čopjaková — Jakub Kára — Táňa Matelová

Další román, který se přichytává nějaké historické éry, navíc té zřejmě už nejobvyklejší: normalizace, která, zdá se, v popularitě předstihuje padesátá léta a druhoválečné náměty. Historicita je v každém případě jedním z nejvýraznějších rysů soudobé prózy. Zároveň plytkost a svévole, s nimiž je s dějinami mnohdy nakládáno, jsou až zarážející. Román *Lada u ledu* Emy Labudové si také pohrává s motivem ledu coby metaforu anorexie. Na to konto se vnucuje představa, že dobové reálie tu zůstaly jako ponořená část ledovce, zcela nepoznány. A proto nakonec potopily celý román.

TM: S většinou toho, co zaznělo v kritice, souhlasím. Zejména pak se zmínkou o druhé, kvalitativně podstatně horší části. Název druhého úseku knihy „Variace na starověké téma“ je docela trefným pojmenováním, nepřináší totiž nic nového, naopak autorka zde postupně opouští dobře rozjetou zápletku. Kompozici vnímám jako nejslabší článek knihy.

Co se týká zmíněných historických nepřesností, je to beletrie, a podobné nakládání s historií tu tak není ničím nečekaným — ani *Lada u ledu* se nestane věrohodnou sondou do doby normalizace. Samozřejmě kdo četl *Šikmý kostel* Karin Lednické, který je naopak na pečlivé historické práci a zkoumání matrik založen, může být z *Lady u ledu* trochu vykořeněn. Tyto mírné deformace a nedůslednost na mě však nepůsobily přímo rušivě, opravdu zde historie v podobě sítovek, pomazánek, šustákových a nárazek na všeobecnou šed' byla pouze jakousi nenápadnou kulisou, či jak bylo trefně poznamenáno — ornamentem. Co se mi však zdálo nadbytečné, byly literárněvědné a filozofické úvahy i některé rádobí intelektuální rozhovory u piva, které působily neústrojně, spíše jako by se autorka chtěla mermomocí předvést.

EK: K tomu si dovolím jen poznámku, že o románech Karin Lednické tu také šla řeč (*Host*, 4/2021), a právě ta historická báze rovněž nebyla ve zdejší literární pitevně shledána dostatečně plastickou. Nutno ale říci, že zatímco Lednická si tu dějinnou rovinu hodně zjednodušuje, Labudová se s ní úplně mýlí.

JK: Nešikovné zobrazení doby tu navíc patří mezi hlavní rušivé prvky celé knihy. Opravdu zde čteme o holce, co studuje v době normalizace gymnázium a zná beatniky?

EK: Zároveň o Ježkově meziválečné písničce „Ezop a brabenec“ s textem Wericha a Voskovce soudí, že „posloucháš postmoderního stoika“. Zkrátka je to jízda.

Je normalizace cool?

KČ: Dodala bych, že nepřesnosti a volné zacházení s jakousi obecnou

Nevím, nakolik to bylo záměrem, ale chladné vyznění posiluje i užitá du-forma

Táňa Matelová
literární kritička

představou o šedi normalizace jsou jedna věc, ale druhá je, proč autorka příběh vlastně s danou dobou vůbec spojí? K tomu jsem v románu nenašla žádná vodítka. Ta nedůslednost nebo svévole je pak příznačná pro celý román i v dalších aspektech. Ať už je to jakýsi intelektuální background nebo další popkulturní odkazy. Vše se spíš předvádí, než by bylo propojeno a mělo pro vyprávění nějaký další význam.

EK: Bezvýhradně souhlasím. Proč je tam normalizace? Na co ji autorka potřebovala, když si na ní pokaždé vyloží zub dva? A to od první stránky, kdy se mládež krmí v hospodě nakládanými hermelíny (to se rozšířilo snad až někdy po roce 2000?). Jistě, je fajn, že když má být román takovou přehlídkou normalizační kuchyně, že se tu hrdinka nedojídá tyčinkami Snickers ani avokádem, ale na druhou stranu i všechno ostatní je, ne-li úplně mimo, tak krajně nepravděpodobné. Za socialismu bylo jídlo ještě dražší než dnes a zdaleka ne vždy bylo vše na krámě. Tady se to nejenom obejde bez front, shánění a nedostatku mnohdy běžných potravin (například kakao, čocka), ale

jako na běžícím páse se jí jogurty, ale i sušené brusinky, a přestože se děj částečně odehrává v čase předvánočním a zimním, tak čerstvé papriky a rajčata z jídelníčku nemizí. Jsem přesvědčená, že kdyby autorka téma anorexie zasadila třeba někam do let 2000/2010, kdy se na internetu roztrhl pytel s různými hubnoucimi fóry, módní průmysl byl dosud nedotčen diverzitou typů modelek, naopak digitální úpravy a stylizace módních fotek nabyly až fantastických rozměrů a kdy se před touto masivní manipulací se (sebe)vědomím a vnímáním žen *de facto* nedalo skrýt, mohla to být komplexní sonda do nějakého hlubšího fenoménu. Jistě, kult spuštěný nedospělou vizáží Twiggy přešel i železnou oponu (vzpomeňme na *Metráčka*) a i tehdy se držely všelijaké hladovky a „šunkovo-pomerančové“ diety. Obecně se ale domnívám, že to byla jen skromná předehra toho, co se rozvinulo až po revoluci. Zajímavé mi přišlo také to, že autorka poté, co hrdinku aspoň trochu vykrmí, ji přivádí na scestí alkoholismu, aniž by nějak podchytila, že za obojím dříme hlubší osobní krize, že jde vždy o projev řízené sebedestrukce. Navíc — a to se vracíme k těm reáliím — hospody zavíraly v deset, výjimkou byly noční podniky, takže to „vysedávání v hospodě do půlnoci“ někde na maloměstě je opět takové pochybné. Chyb je tam zkrátka jak máku, od jídla přes oblečení, značně nevěrohodně ale působí i hrdinčiny běžecké výkony — a to v každé době včetně éry Jarmily Kratochvílové. Celkově pak rytmus románových dní odpovídá spíše současnosti, kdy například rodiče sice pracují ve fabrice, ale podle těch zápletek tam chodí tak na devátou, pak jsou to například „přechodové rituály“, jakým byl i Labudovou tematizovaný vstup na vysokou školu, což se zde obejde bez aktivity v SSM, kádrových posudků, doporučení, obíhání všelijakých protekcí a podobně. Ona „dobovost“ je korunována opakujícím se frazémem vloženým do úst hrdinky, že něco „obchází jako strašidlo komunismu“. Je to prostě nepochopitelná záhada, proč si autorka román tak zkomplikovala. Je normalizace opravdu tak „cool“?

Myslím, že autorčina síla spočívá v zájmu o silné, vyšinuté a zároveň v něčem výjimečné duše

Kateřina Čopjaková
kulturní publicistka

JK: Za tím je asi jen neznalost. A opravdu, to dobové zachycení bylo velmi rušivé. Líbil se mi detail zmíněný v kritice ohledně vykreslené situace v nemocnici. Pokud mohu mluvit z vlastní zkušenosti, tak rozhovor s lékařem či lékařkou nebyl možný, vlastně nevím, zda jsem vůbec někdy jako teenager byl lékařem osloven... Labudová podle mne zasadila děj do počátku osmdesátých let ze stejného důvodu, jako volí názvy písní ke kapitolám, respektive „záběrům“. Prostě jen tak. Proč normalizace, nevím, několikrát mne napadlo, že jde o projev nějaké retrovny, inspirace seriály jako *Bezvědomí*, *Svět pod hlavou* nebo *Rédl* či snad nápad propojit téma nemoci a „nemocné“ doby. Jako by se zapomnělo, že rozhodnutím zasadit děj do přelomu sedmdesátých a osmdesátých let se dostáváme do historie, a že by tedy mělo jít o historický román. Tím ale *Lada u ledu* není. Nakonec se ukáže, že jde o jakýsi vývojový román, ale bez vývoje postavy... Bildungsroman z bezčasí. Jestli je to pro někoho

„cool“ a cítí tam nějakou „atmosféru“, tak pán bůh s ním.

KČ: Při čtení jsem na chvíli zadoufala, že se Labudová vymezí vůči generaci svých rodičů a jejich povzdechům nad nedostatkem tehdejších možností, jichž mají mít mladší generace přehršel, jakkoli realita je poněkud komplikovanější. Pojmy jako „salonní disident“ tomu malinko nahrávaly, ale autorka tu dobu nakonec zcela opře, navíc za hranicí autorské licence, protože i ta má svou vnitřní logiku.

TM: K té otázce, proč právě normalizace, mě napadá jediné vysvětlení, a to, že se autorka zkrátka cítí dobře v minulosti, její prvotina *Tapetář* byla také zasazena někdy do padesátých let v Anglii. Podle mě ale o čase, do kterého děj zasadí, nijak zevrubně neuvažuje. Sama přiznává, že při psaní *Lady u ledu* měla k ruce jen „konzultanty“ z řad pamětníků.

JK: U *Tapetáře* jsem musel ocenit drobnou práci s detaily a rozumím, proč zasadila celý děj do doby počátku šedesátých let a do jiného státu.

Ale u *Lady u ledu* jsem tomu vůbec nerozuměl. Vlastně jsem se od druhé třetiny ptal, zda to není vedle neznalosti i nějaké to „lakování na růžovo“. Pouští se zde *Televizní noviny*, ale jen jako kulisa, k níž ani intelektuálka Lada nemá žádný drzý postřeh? *Lada u ledu* je tedy dobovkou, ve které doba povážlivě chybí. A také jsem se ptal: Jak bude román číst mladší generace? Že se vlastně za totáče žilo stejně, jen nebyl internet? Trochu mne straší představa, že by pro ně normalizační soundtrack tvořil výběr toho nejlepšího od Beatles.

Hlad po konceptu

EK: Poradce z řad pamětníků je vždy krajně nespolehlivý — o to víc bývá přesvědčený, že si všechno pamatuje naprosto přesně. Pojďme se možná ještě zastavit u té anorexie. Autorka se snad mohla pokusit rozvinout metaforiku ledu, tedy „glaciatismu“ jako anorexie. To mohlo fungovat, ona komplexní představa chladu, strádání i bílé čistoty jako neposkvřenosti slabostí, jídlem, a nakonec i vnímání

Poradce z řad pamětníků je vždy krajně nespolehlivý — o to víc bývá přesvědčený, že si všechno pamatuje naprosto přesně

Eva Klíčová
redaktorka Hosta

času, který zamrzl — a pak jako kontrastu použít fázi vykrmování a onu jistou prostotu normalizačních hodnot, kdy je důležité bydlet a jíst, a pak už je jedno jak. Povedlo se? Nebo jakou ten román má vlastně poetiku, atmosféru?

KČ: Labudová v rozhovorech zmiňovala inspiraci mrazivou silvestrovskou nocí roku 1978. V případě *Tapetáře* ji prý k příběhu, pokud si to dobře pamatuji, přivedl film o Alanu Turingovi *Kód Enigmy*. Ty nápady/spouštěče vyprávění, které autorka používá, jsou jistě zajímavé a baví mě drzost, s níž k nim přistupuje, ale tentokrát se jí nedaří příběh nikam posunout. Je to rozsypaný profil mladé ženy, která nechce dospět, ale proč, to se nedozvíme. Přitom cesty se nabízejí, ať už v souvislosti s dobou, kterou by uvedla ledová metafora, anebo se samotným dospíváním na malém městě. *Lada u ledu* mi tak chvílemi připomínala to a jindy zas ono. Svými hladovými závislácými popisy klidně *Já jsem hlad* Petry Dvořákové,

bydlením s manželem na chatě a odříznutím se od světa Otčenáškovy *Když v ráji pršelo*. V průběžné povrchnosti dialogů ze středoškolských tlachů taky romány pro dívky. Chyběl mi nějaký koncept a přesvědčivost, abych se vlastně dobrala k tomu, co mi chce sdělit. Pochopila jsem jen, co mi sdělit nechce a o co jí nejde. O to, být snad didaktická nebo napsat historickou sondu.

TM: S tím chybějícím konceptem souhlasím, to téma bohužel úplně vyšumělo do ztracena. Co se týká nějaké poetiky, líbilo se mi propojení chladu tělesného s chladem emocionálním, který se odrážel ve vztahu ať už k manželovi, nebo k rodičům. Nevím, nakolik to bylo záměrem, ale chladné vyznění posiluje i užitá du-forma. Ta měla pro knihu podle mě docela zásadní význam. Jednak zde druhá osoba působí jako hlas, který Lada našeptává a sužuje ji, a jednak to celé působí jako promluva přímo ke čtenáři, před nímž se hrdinka odhaluje beze studu a lži (přitom lži, jak bylo řečeno v kritice, jsou u Lady na pořadu dne). Liší se také zastoupení slov, zatímco v dialozích se vyskytuje množství prvků dialektu, promluvy k sobě jsou plné vulgarismů, které ale v dialozích Lada příliš nepoužívá.

JK: Souhlasím, že du-forma zde měla smysl a vlastně tvořila atmosféru první třetiny knihy. Vedle dobových nesrovnalostí mi však vadila i celková upovídanost textu, v němž jsme sice detailně informováni o tom, jestli si někdo sundává hodinky na spaní a co si kdo koupil v samoobsluze, zato o motivacích hlavní hrdinky nevíme nic. Nevím, zda je to typický projev žánru young adult, ale právě přílišná popisnost a nekonečné rozhovory o ničem jsou pro mě další silnou výtkou vůči celé knize.

KČ: To lhaní sobě i ostatním, ve kterém jí iniciativně pomáhají rodiče a následně také manžel, mi vlastně na knize přišlo nejzajímavější. Podle mě ono bylo vodítkem, které mohlo příběh propojit s dobou a vybudovat atmosféru. Ale zůstalo utopené v moři dalších zbytečností.

A také jsem se ptal: Jak bude román číst mladší generace? Že se vlastně za totáče žilo dost stejně? Jen nebyl internet?

Jakub Kára
učitel a literární kritik

EK: Ono to souvisí i s nečitelnou psychologií postav, které jsou rozlišitelné jen podle vnějších charakteristik (například Ema chce na medicínu, Lada nikam), ale na to, že tu máme taky pokus o sebevraždu, potrat, zhroucenýho kluka, co chtěl na práva... tak je to vlastně dost ploché. Lehké vzrušení jsem pocítila jen u epizody s bestiální učitelkou, která trhá nepodepsané písemky. Onu buzerálně zastrášující atmosféru normalizačního školství se sem tam „rozumnou kantorkou“ se ale zachytit nepodařilo. Tam úplně chybí dobový newspeak, propaganda vsáklá do učiva, ale taky třeba mládežnický dobový slang. Útočná du-forma sice k typu hrdinky sedí, ale jen s ní a východočeským dialektem to pořád na jazykově zpracované dílo nestačí. Trochu záhadou zůstává i to, proč to zamrzlé Československo víc nevytěžila? Třeba jako dystopickou kulisu pro hladovějící a vychládající Ladino tělo. Lze něco naopak i ocenit?

TM: Já jsem si právě tu nečitelnou psychologii postav spojovala s onou du-formou, kdy hrdinka je od podstaty sobecká a manipulativní a nemá o rozpitvávání psychologie svých blízkých zájem. Také ty nečitelné Ladiny motivace vyplývají z její impulzivní povahy. Labudovou bych ale pochválila za neotřelé pojetí zdánlivě vyčerpaného tématu, které ačkoli, jak již bylo řečeno, se nakonec vytratilo, bylo na začátku velmi dobře rozehráno.

JK: Hrubě řečeno: přes veškeré lapsy se to nějak dalo číst. Zvláště první třetina, která se chápe anorexie trochu jinak, ne prvoplánově. Také oceňuji odhodlanost kupit všelijaké konfliktní nápady (anorexie, středoškolská studia, manželství, potrat, nevěra...), ačkoli mi nakonec vadilo, že se děje tak nedotaženě.

KČ: Myslím, že autorčina síla spočívá v zájmu o silné, vyšinuté a zároveň v něčem výjimečné duše. Pak lze myslím vyzdvihnout hlavně jednotlivosti: když píše dialogy středoškolské partičky, tak tu tematicky triviální rovinu dokáže napsat tak, že to vyznívá přirozeně. Stejně tak rozepře s rodiči, kde lze vycítit, že to má autorka dobře naposloucháno. Umí překvapit originální metaforou a ráda bych si o *Ladě u ledu* chtěla myslet, že je flirtováním s žánry, které tentokrát jen nevyšlo.

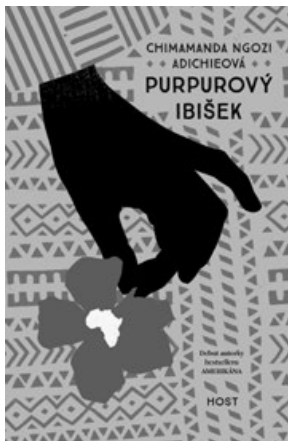
EK: Dnes asi zase skončíme poučením, že napsat dobrý román je dřina, kdy nestačí jen házet na hromadu nějaké nahodilé nápady.

JK: Právě ta „nápadovost“ tu z textu hodně trčí, proto je rušivá, až protivná. Ale zaujalo mě, jak autorku v recenzích někteří chválí, že umí psát. Během čtení jsem si právě říkal, že součástí toho „umět psát“ by měly být i to promýšlení, rešerše, vůbec všechna ta práce. ●

Jan Váňa

Hluboko pod kůží

**Chimamanda Ngozi
Adichieová**
Purpurový ibišek
přeložil Petr Štádl
Host, Brno 2021

Nigerijská spisovatelka Chimamanda Ngozi Adichieová vešla ve známost u českých čtenářů a čtenářek svým dosud nejpropracovanějším opusem *Amerikána* (Host, 2017), v němž rozvíjí částečně autobiografický příběh původem africké ženy, která je ve své nové americké domovině poprvé v životě nucena řešit barvu své kůže a s ní související společenské vyloučení. V anglickém originálu vyšla *Amerikána* deset let po autorčině románovém debutu, *Purpurovém ibišku*, s nímž se letos můžeme setkat opět díky překladu Petra Štádlera. Právě *Purpurovým ibiškem* na sebe Adichieová upozornila na mezinárodní scéně jako na autorku schopnou citlivě propojit působivé vyprávění s důležitým společenským sdělením. Vedle prostředního z trojice románů *Půl žlutého slunce* (BB/art, 2006, nově Host, 2021) a dosud nepřeložené sbírky povídek *The Thing Around Your Neck* uplatňuje Adichieová své vypravěčské umění

v esejích a společenskokritických úvahách. Vedle již zmíněného tématu etnické různosti se angažuje především jako feministka, přičemž se v první řadě snaží tento pojem očistit od nánosu negativních významů, jež se na něj během let nabalily jako výsledek účelově zkratkovitých (dez)interpretací. Z pohledu autorky je účelem feminismu jednoduše prohlubování mezilidské sounáležitosti a vzájemného respektu bez ohledu na pohlaví nebo původ. Feminismus v jejích očích spíše staví mosty než hloubí zákopy.

Otec bůh

Podobně jako v *Amerikáně*, i v *Purpurovém ibišku* Adichieová zdůrazňuje nezvratnost a osudovost společenských norem, které se nám zaryjí tak hluboko pod kůži, až se stanou součástí nás samých. V autorčině debutu jsou to hlavně konvence spojené s „údělem ženy“ a snadností, s jakou ženy tento úděl přijímají. Příběh se točí kolem rodin bohatého nigerijského továrníka a mediálního magnáta Eugena Achikeho a jeho sestry Ifeomy, jež vyučuje na univerzitě v oblastním městě Nsukka. Očima patnáctileté vypravěčky Kambili, Eugenovy dcery, sledujeme intimní život rodiny na pozadí klopoty velkých dějin. Politické incidenty a korupční aféry, jež jsou ve stále se ještě rodící nigerijské demokracii (podobně jako u nás) na denním pořádku, tvoří kulisy Kambilina života skrze titulky ranních novin a příležitostné návštěvy mužů v černých oblecích u otce v kanceláři. Kambili a její starší bratr Jaja jsou vedeni Eugenovou přísnou patriarchálně katolickou výchovou k tomu, aby neustále projevovali vděk za své výsadní postavení ve společenském žebříčku. Zatímco její spolužáci tráví přestávky vykecáváním se na školním dvoře, Kambili

využívá každou volnou chvíli ke zlepšování prospěchu, aby tak vyjádřila poslušnost a lásku k otci a zároveň ke křesťanskému Bohu, neboť tito se pro ni slívají v jedinou trestající a odměňující entitu. Průzračnost a křehkost, s níž Adichieová vyjadřuje Kambiliny city vůči dogmatickému otci, je dechberoucí. Čtenář může mít často dojem, že se mu román rozsype pod rukama. Zároveň je ale vždy patrná závažnost náboženských tradic a konvencí, které jako skutečná závaží táhnou osudy rodinných příslušníků ke dnu jako tunové kotvy.

Stejně jako ostatní náctiletí, i Kambili naplno prožívá překotnost svého duševního a tělesného zrání. Adichieová zde zručně využívá perspektivy dívky nacházející se na rozhraní mezi dětským a dospělým světem. Zatímco Kambili cítí ke své rodině vroucí lásku a svého otce uctívá jako posvátnou autoritu, zároveň si začíná klást otázky po smyslu následování takové autority. Takřka totalitní výchova, jíž se Kambili s Jajou podřizují, obzvláště vynikne na návštěvě u svobodomyšlné a vzdělané tety Ifeomy a jejich dětí. Neteř a bratrance se vzájemně handrkují, občas ironicky odseknou matce, ale panuje mezi nimi otevřená atmosféra sdílení a důvěry. Jejich křesťanství tu má spoustu odstínů, nezahrnuje jen poslušnost a tichou modlitbu. Silným momentem v životech Kambili a Jaji je například to, že u své tety poprvé v životě stráví noc pod jednou střešou s dědečkem, Eugenovým otcem, kterého jim jakožto nevěřícího pohana Eugene téměř zakázal vidat. Později se to Eugene dozví a obě děti podrobí brutálnímu trestu, aby je ovšem hned vzápětí zahrnul péčí a láskou. V těchto mnohdy paradoxních a rozporných projevech postav můžeme spatřovat největší sílu psaní Adichieové. Autorka se totiž

nesoustřeďuje na jasné pojmenování zla nebo útlatku. Naopak ukazuje, jak je mocenské jednání těsně provázané s intimitou a vnitřním prožíváním, jež nacházejí uplatnění v konkrétních situacích a v nejednoznačném proudu zkušenosti všedního dne. V této nejednoznačnosti se Kambili pokouší hledat vlastní cestu, která nepřítaká náboženskému fanatismu, ale zároveň zcela neodvrhne boží — a otcovskou — milost.

Jiný příběh

S nejednoznačností souvisí i autorčin záměr vyhnout se tomu, co nazývá „nebezpečí jednoho příběhu“ Afriky. Adichieová tvrdí, že západní média omílají stále dokola populární verzi Afriky jakožto neutěšené pouště zmítané nesmyslnými lokálními válkami a obývané vyhladovělými, nemocnými a pologramotnými chudáky. Kambilina rodina je naproti tomu vzdělaná a bohatá. Eugenem financovaný deník se zapojuje do progresivního boje za otevřenější a demokratickou Nigérii. Ifeoma je všestranně nadaná intelektuálka, která se vedle péče o tři děti angažuje pro rozvoj svobodné diskuse na univerzitě. Autorka důvtipně proplétá britskou koloniální tradici s tradicí nigerijskou. Nejde jen o duchovní boj křesťanů a „pohanů“, ale také o boj stále zakořeněného koloniálního paternalismu s postkoloniální otevřeností nebo importované západní „civilizovaností“ a místní kultury. Nelze přesvědčivě říct, která z těchto vrstev je špatná a měla by se odvrhnout. O takové radikální řešení se pokoušejí některá politická uskupení, s nimiž se Kambili setkává jen zprostředkovaně a zdálky. Adichieová místo toho ukazuje, že snaha vyrvat nějakou tradici i s kořeny je nejen nesmyslná, ale především nemožná, protože tradice se ve vrstvách usazují v každodenních pohybech našich těl a v představách o tom, co považujeme za samozřejmé. Toto vrstvení je výstižně zachyceno ve vztahu Eugena vůči rodině a jeho klanové komunitě. Postava blahosklonného tyрана, který se stará o své okolí, dokud je po jeho, respektive boží vůli, není jen praktickou aplikací metody cukru a biče. Za lítostí nad brutálními tresty, jimiž Eugene

Adichieová zdůrazňuje nezvratnost a osudovost společenských norem

trýzní ženu a děti, sledujeme upřímné emoce člověka svázaného svou životní nutností. Když Kambilin otec říká, že z ní „vyžene ďábla“, zatímco její ochablé tělo zahrnuje kopanci, tak je bytostně přesvědčen, že nekope do své dcery, ale právě do onoho „ďábla“. Po vykonání exorcismu následně tiskne v náručí svou dceru, pro niž, jak věří, právě vykonal to nejlepší, co jako milující otec mohl.

Barvy a vůně jazyka

Pro *Purpurový ibišek* je příznačná bohatost zobrazeného a současně uměřenost ve vyjadřovacím stylu. Vypravěčka si nepotrpí na dramatické popisy scén. Svět, svůj vnitřní i ten kolem sebe, ohledává pokorně, až plaše, aniž by se ovšem vzdávala touhy po objevování. Nigerijská kultura je skrzskrz prošípaná barvami a vůněmi, jimiž se Kambili někdy nechá unášet, zatímco jindy se zajímá spíše o ceny plodin na trhu. Adichieová používá v přímé řeči výrazy z igboštiny, tedy jazyka západní Nigérie, aby jej postavila do kontrastu s britskou angličtinou. Někdy jsou významy igboských slov vysvětleny, většinou je ovšem musíme odvodit z kontextu, což umocňuje vtažení do onoho vzrušujícího a stále trochu tajemného světa před příchodem bílého misionáře. Kambili, stejně jako čtenář, se pohybuje na hranici dvou jazykových kontinentů, které se vzájemně všelijak překrývají a slévají, a vytvářejí tak nové škály uvnitř společenských hierarchií. Když chce například Eugene vzdát hold své rodné vesnici, hovoří s místními v igboštině, zatímco v rámci rodiny pěstuje perfektní britskou angličtinu. U Eugenových spolupracovníků, kteří jsou vzdělaní, ale níže postavení, rozeznává Kambili „špinavou“ angličtinu s ostrým igboským přízvukem. Obzvlášť patrné je jazykové

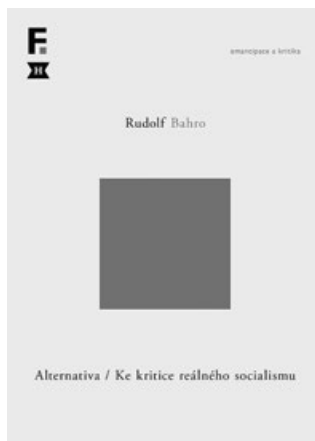
uspořádání v případě dědečka, v jehož přítomnosti rodina přepíná mezi jazyky podle toho, jestli ho chtějí do hovoru zahrnout, či nikoli. Jazyk tak v Kambilině světě představuje jedno z mnoha tenkých přediv, která jsou tím méně patrná, čím více rozhodují o privilegiích nebo naopak vyloučení ze skupiny.

Za svými pozorovatelskými postřehy vnímá Kambili hlubší významy, aniž by je ovšem dokázala sama plně vyhodnotit. Závažnost patriarchálního společenského uspořádání se vyjevuje převážně až ve druhém plánu, jako kulisa bezprostředních prožitků a divoce proměnlivých citů. Kambili zakouší lásku rodičovskou, bratrskou i partnerskou, její křehkou duší zmítá strach i puzení objevovat. Tento vír Kambiliny spontánní každodennosti čtenáře nasaje a chvíli bezstarostně unáší, aby je pak s o to větší silou vymrštil na tvrdou skálu bigotního šovinismu. Právě tato nejednoznačnost, rozptýlenost a zároveň všudypřítomnost teroru společenských norem může vést čtenáře k vlastnímu objevování a tázání po příčinách nespravedlností. Pokud se „zlo“ nenachází v konkrétních lidech, ale ve vztazích mezi nimi, pak nám Kambilino vyprávění může ledacos prozradit o vztazích kolem nás samých. A třeba nás i motivovat k tomu, abychom se na svět dívali s onou univerzální laskavostí, kterou Adichieová ve svých textech zvěstuje.

Autor je literární kritik.

Matěj Metelec

Rudolf Bahro
Alternativa. Ke kritice
reálného socialismu
 přeložil Milan Jelínek
 Filosofie, Praha 2020

Spotřebujeme to, co by k životu potřebovaly jiné národy a budoucí generace. [...] To musí skončit, má-li planeta zůstat obyvatelná, protože podíl zemské kůry, který lze v průmyslové výměně látek spotřebovat, je omezený, ať už se jakkoli, třeba i nesmyslně, hledají nové technologie,

varuje Rudolf Bahro v knize *Alternativa*. Aktuálně znějící formule pocházejí ve skutečnosti z textu, který vznikl v první polovině sedmdesátých let v tehdejší Východní Německo. *Alternativa* představuje jednu z raných formulací marxistického ekosocialismu a patří vedle Ďilasovy *Nové třídy* a Modzelewského k nejznámějším kritikám komunistických diktatur vedeným zleva. Že takovou kritiku považovaly komunistické režimy za obzvláště nežádoucí, dokazuje, že Bahro byl za svou knihu v roce 1978 odsouzen na osm let

Socialistická kritika komunistických diktatur z NDR

nepodmíněně. Díky mezinárodnímu tlaku byl už o rok později amnestován a bylo mu povoleno vystěhování do Spolkové republiky Německo.

Mladý budovatel, starý odpůrce

Bahro, narozený v roce 1935, patřil k nadšeným budovatelům Východního Německa. Do SED (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands) vstoupil ještě před maturitou a zapáleným „bolševikem“ zůstal vlastně až do potlačení pražského jara. Jak ve zdařilé úvodní studii upozorňuje Stanislav Holubec, východoněmecká destalinizace měla, s ohledem na druhou světovou válku i existenci dvou německých států, odlišnou dynamiku než ve zbytku sovětského bloku. Jestliže se však pro Bahra zlomem nestala ani dělnická revolta roku 1953, ani Chruščovova odhalení v roce 1956, ale až likvidace československého pokusu o reformu, byl tento zlom naprostý. V roce 1968 se stáhl do ústraní a kromě sociologických výzkumů v gumárně, kde pracoval, další čtyři roky věnoval studiu literatury a další dva sepsování první verze *Alternativy*. O rukopisu se nakonec dozvěděla Stasi. O zvláštnosti poměrů ve Východním Německu svědčí to, že nejen nechala Bahra pokračovat v psaní, ale dokonce se k němu donesla informace, že Stasi o knize ví. Bahro rukopis urychleně dokončil a nechal propašovat do SRN, kde k původnímu titulu *Ke kritice reálného socialismu*, který byl aluzí na Marxovu knihu *Ke kritice politické ekonomie*, přidal západoněmecký vydavatel slovo *Alternativa*.

Kniha se stala „hitem“. Bahro byl obětí režimní represe, přinášel svědectví zevnitř východního bloku a zachytil poslední dobu levicového vzrchu na Západě, kdy ještě byla po marxistické kritice komunistických diktatur poptávka. Po emigraci Bahro dále rozvíjel ekologické aspekty své kritiky, která v mnohém cílila na industriální civilizaci jako takovou, nějakou dobu dokonce seděl v předsednictvu německých Zelených. Žádná jeho další kniha už ale nedosáhla významu ani úspěchu *Alternativy*. Nadto Bahro tíhl k obskurantismu, který se projevoval třeba zájmem o Oshovu sektu a postupně se posouval na pozice spiritualizovaného eko-komunismu.

Levicová kritika

Ruská revoluce podle Bahra neuskutečnila socialismus, ale urychlila průmyslový vývoj Ruska — a následně i dalších rozvojových zemí. Sovětský „marxismus“ se stal nástrojem industrializace a Bahro ve své práci chtěl ukázat „původ nekapitalistické cesty v dědictví tzv. asijského produkčního způsobu“. Protože východiskem komunistických režimů nebyl kapitalismus, na „vyšší vývojový stupeň“ se místo toho pozvedal asijský výrobní způsob. Bahro zde argumentuje vlastně deterministicky — Rusko se pokusilo řešit industrializaci a s tím spojenou válečnou akceschopnost pomocí nástrojů, které mělo k dispozici. Pohled na dnešní Rusko, které sdílí mnohé problémy Sovětského svazu — vojenská velmoc, která v jiných směrech zaostává, země příliš

velká, než aby mohla dobrovolně přijmout úlohu druhořadé rozvojové ekonomiky —, některé Bahrovy fatalisticky znějící soudy možná ospravedlní. Jistě není žádoucí propadat představám o „železných zákonech dějin“, na druhou stranu možnost menšího státu přilnout k některému z velmocenských bloků velmoc, být druhořadá, zkrátka nemá.

To, čeho komunisté docílili, byl pouze „protosocialismus“, „socialismus v embryonálním stadiu“. To samo o sobě nebyla podle Bahra chyba, protože „autentická není teorie, ale historický proces“, na druhou stranu sám uznává, že řada starých bolševiků se nehodila do státu, který pomáhali budovat, a moc získal ten, který se k němu hodil — Stalin. Na rozdíl od trockistických kritiků Stalina upozorňuje, že sovětský režim mohl být srovnatelnou katastrofou, i kdyby Lenin žil déle, což dokládá příkladem Mao Ce-tunga. Ale přestože se státy sovětského typu míjejí se všemi svými cíli a jejich katastrofální „ideologický bankrot“ je patrný z reakce na československý vývoj v roce 1968, zůstává Bahro přesvědčen, že ještě mohou dojít ke skutečnému socialismu.

Všeobecný despotismus

Tato představa je z dnešního pohledu jednou z největších slabin Bahrova výkladu, dlužno ovšem podotknout, že v tehdejší době ani nejkonzervativnější západní sovětologové nepředpokládali zhroucení sovětského impéria. Snahu vyrovnat se s diskrepancí mezi „vizí klasiků a skutečností nové společnosti“ a očekávání, že řešením se může stát strukturální reforma východního bloku, sdílela většina levicových odpůrců komunistických diktatur. Mezi nimi patřil Bahro k těm nejpronikavějším, mimo jiné i pro svůj kritický postoj k Marxovi. Přestože byl marxistou, nestaví svou kritiku na „hodném“ Marxovi a jeho „zlých“ interpretech, přitakává například Bakuninově kritice Marxova autoritářství a zdůrazňuje, že Marx nebral vážně námitku, že „komunismus přenese despotický tovární systém do měřítka celé společnosti“.

Trevířský rodák podle Bahra podcenil roli státu, který považoval

za pouhý výraz společenských vztahů, a spolu s Hegelem kladl mylně jednotu logického a historického. Marx často „geniálně zachytil historické tendence“, aby s nimi následně nakládal „značně svévolně“, protože byl přesvědčen, že co se zdá „ukončeným logicky, končí i historicky“. Porozumění logice dějin mělo odstartovat éru sociální revoluce, která ukončí kapitalismus. Bahro vidí vznik sovětské despocie „již v samém zárodku ideje komunistické strany, v požadavku spojit filosofii a proletariát“. K relevantním, a dodneška důležitým, Bahrovým výtkám vůči Marxovi patří, že přecenil míru kapitalistického revolucionizování staré společnosti a přehlédl její přetrvávající patriarchální struktury: vykořisťování žen, nadvládu města nad venkovem a nadřazenost duševní nad manuální prací.

Bahro a Československo

Na rozdíl od řady západních marxistů Bahra jen málo zajímala filozofie. Naopak za důležitou považoval znalost továrního prostředí, s nímž byl sám obeznámen důkladně. Přestože s ohledem na polské zkušenosti uznával, že jediným reálným mocenským faktorem změny zdola jsou v sovětském bloku dělníci, jako zásadního iniciátora těchto změn viděl vrstvu, k níž sám náležel. Tou byla technokracie, intelektuálové ve výrobě, což se nápadně blíží tezi, kterou v Československu razil od šedesátých let Radovan Richta. Bahro ovšem přehlédl jak prostý fakt, že privilegia technokracie z ní dělají spíše prvek stability než změny, tak to, že vize ústřední role technokratů-plánovačů odpovídala vrcholu industrialismu uhlí a oceli po druhé světové válce a na konci sedmdesátých let byla očividně zastaralá. To nicméně souviselo s problematickou pozicí socialistů z Východu, kteří kvůli zaostalosti socialistických ekonomik vlastně nemohli upozorovat nástup postindustriální éry.

Richtovská paralela není náhodná. Bahro znal německý překlad *Civilizace na rozcestí* a už jsme mluvili o významu, který přičítal pražskému jaru. Ten nejlépe ilustruje fakt, že nakladatel měl jeho knihu

po vydání poslat trojici vůdčích představitelů západoevropského eurokomunismu — a Zdeňku Mlynářovi. Bahro možnosti československého pokusu o reformu možná přecenil a nedohlédl, že stále šlo o v podstatě autoritářské, byť v dané situaci žádoucí kroky, jejichž výsledkem mohlo být, tak jako v jugoslávském případě, pokračování diktatury, i když bez Sovětů. Ve třetí části částečně předjal podle československého vzoru osud Sovětského svazu: „sovětský Dubček“ však přišel příliš pozdě a namísto reformy systému přinesl jeho rozklad.

K Bahrovým vztahům k Československu zbývá dodat, že když byl po vydání *Alternativy* zatčen, Charta se přidala k hlasům na jeho obranu a přítomný český překlad vznikl v roce 1979 v okruhu brněnského disidenta Jiřího Müllera — překládal jej bohemista Milan Jelínek a konzultoval Petr Uhl. Ohlasy na knihu, jak zmiňuje Holubec, byly však v disentu i exilu spíš chladné. Bahro byl socialistickým hlasem z Východu v době, kdy opoziční mainstream socialismu spíš opouštěl, byť v Československu ještě v roce 1978 vyšel manifest *Sto let českého socialismu*, který podepsal i Václav Havel.

Vlastní vize Bahrovy „alternativy“ byla už v době vydání přežila. Představa státu, který „nebude pracovat pod byrokratickou kontrolou zkostnatělého stranického aparátu, nýbrž pod ideologickou vedoucí mocí organizovaného komunistického hnutí“, „sociální dialektiky příští etapy lidské emancipace“ a „kulturní revoluce“, která přepokládá „skutečnou komunistickou stranu“, by vyžadovala restart komunistického projektu kamsi do roku 1844, kdy Marx a Engels psali *Německou ideologii*. Bahro v podstatě toužil vrátit se k původnímu utopickému požadavku „osvobodit lidi z pout staré dělby práce a státu“ a zajistit předpoklady pro „svobodný rozvoj všech“. V tom, že jej dokázal propojit s myšlenkou, že lidstvo musí změnit svou „technostrukturu“, protože věda a technika postupující „ve vyjetých kolejích“ nevyřeší sociální problémy lidstva, však zůstává dodnes inspirativní.

Autor je redaktor A2.

r

Bagr s lidskou tváří

★★★★★

Viki Shock

Stavební deník vskutku šstormovský

František Štorm
Stavitelé. Pocta
řemeslníkům, kteří nejsou
aneb Spiritos creativos,
ilustrovaný stavební deník
Volvox Globator, Praha 2020

„Docent i nigramotná lopata jedno jsou, lhostejno, kolik škol mají ukončeno, na stavbě jsou si všichni rovni stejně jako na věčnosti,“ zapsal si koncem léta roku 2018 do deníku František Štorm: typograf, tvůrce písma, grafik, malíř, ilustrátor, vysokoškolský pedagog, zpěvák, textař a spisovatel, který letos v červenci oslaví pětadesáté narozeniny. Uvedenou větu najdete v jeho pozoruhodné knize *Stavitelé* s výstižným podtitulem *Pocta řemeslníkům, kteří*

nejdou aneb Spiritos creativos, ilustrovaný stavební deník. Ta jistým způsobem navazuje na předloni vydanou sbírku Lovecraftovy poezie *Houby z Yuggothu*. Jednak oba tituly Štorm ilustroval a graficky připravil k vydání, jednak oba vyšly v nakladatelství Volvox Globator a stejný je i jejich čtvercový formát, jen *Stavitelé* jsou o něco menší. Čtenář v nich najde necelou čtyřicítku kreseb tesařskou, zednickou a truhlářskou tužkou včetně jedné barevné ilustrace na frontispisu, a k tomu víceméně odpovídající počet stran deníkových záznamů ze stavby ateliéru na autorově chalupě v jižních Čechách, kam se přestěhoval z Prahy. *De facto* se jedná o *bilderbuch* pro dospělé, zvláště pro ty, kteří se chystají stavět či přestavovat dům.

Nicméně jak vidno z úvodní ukázky, v případě *Stavitelů* se nejedná pouze o suché záznamy stavebního deníku, nýbrž o svérázný mix tohoto žánru s klasickým deníkem, obohaceným letnými básnickými vsuvkami či kratšími prozaickými fantaziemi, včetně filozofických maxim a úvah o architektuře, ba i reflexí fauny a flóry Třeboňska (nechybí zde pochopitelně ryby, zvláště pstruzi, žáby, hmyz, netopýři a kočky domácí). Kdo zná podrobněji autorovu bibliofilskou tvorbu a jeho *bilderwanderbuch* z pobytu v Indii *Ermina Bar Monolog*, ten ví, že forma deníku je mu blízká. Úvodní záznam *Stavitelů* se datuje rok před stavbou, kdy Štormovu obec navštívil peruánský šaman, jenž si oblíbil louku a rybníky před jeho domem, přičemž prohlásil, že tam žijí *spiritos creativos* čili tvořiví duchové. Po následném společném psychedelickém rituálu Štorm naznal, že je třeba postavit ateliér s velkolepým výhledem na toto magické místo, a začal naň s přáteli architektu spřádat bohatýrské plány. O rok později stavba slavně začala, jenže ouha, nastal problém: „Vybouchli mi řemeslníci.“

Tuto vlastně již ustálenou frázi, již používají nešťastníci, kterým v domluvený termín nepřijdou námezdné síly nejen z oboru stavebnictví, a kterou vlastně každý čtenář zná ze své osobní zkušenosti, autor následně rozvede a přetaví

do doslovné představy exploze party dělníků s kusy jejich roztrhaných těl, přičemž k tomu pochopitelně nechybí obrazový doprovod. Přes dílčí problémy však nakonec přestavba starého domu včetně postavení nového ateliéru zdárně pokračuje ku potěše autora, který tak může pozorovat při práci například bagr, jenž ho fascinuje natolik, že jej v ilustraci antropomorfizuje. A tento vskutku roztomilý bagřík s lidskou tváří je jednou z nejlepších kreseb knihy. Také ilustrace robotického zasklívacího modulu, ale i jeho verbální popis při práci připomíná ve Štormově podání jakousi obří vážku z pravěku. Ze změti topenářských trubek pak autor vytvořil obraz mimozemského monstra vzdáleně připomínajícího Gigerova vetřelce. Dojde i na popisy a podobizny stavitelů a řemeslníků z mnoha oborů: kopáčů, zedníků, bagristů, asfaltérů, sklenářů, izolátorů a jiných.

S těmi všemi se autor na své stavbě potkal, pro ně vařil obědy, večere i pivo, jim prostíral a po nich uklízel a také mnohdy sám přiložil ruku k dílu jako přidavač, míchač malty a tak dále. Mnozí z nich jsou autorovi dobří známí z okolí, jako například jurodivý starosta Standa, jenž oplývá kouzelnými schopnostmi a dokáže na dálku přimět míchačku, aby sama míchala, a pak se naklonila, do kalfasu vylila hotovou maltu a kalfas „se pomalu vznášel nahoru a přistál mu u nohou na ležení“. A dokonce i cihly ze země přivede k levitaci, takže pro ně nemusí slézat z ležení. Alespoň tedy dle autorova podání.

Krom veselejších pasáží dojde i na vážná témata, to když autor reflektuje úmrtí svého otce, známého architekta, jenž ještě několik dnů předtím se zaujetím pozoroval stavbu a jakožto pamětník protektorátu okomentoval robotický zasklívací modul slovy: „Tohle kdyby viděli Němci, tak by se tak lekli, že by k Mnichovu nedošlo.“ *Stavitelé* však končí happy endem v podobě dokončení vzdušného a proskleného ateliéru s výhledem na magické místo, jímž se Štorm může kochat a inspirovat ve své další rozmanité a originální tvorbě. Jen tak dál!

Přes vyprávění prerostlý pan Hugo

Jakub Kára

Naivizující próza z archaického
bezčasí: bude humor?

Lukáš Csicsely
*Nejkrásnější pohřeb
Jana Huga*
Vyšehrad, Praha 2020

Poslední kniha spisovatele Lukáše Csicselyho v sobě spojuje bizarní obrazy venkova, humoristické vyprávění, ale i nesnesitelného vypravěče, který nás celou knihou bohužel provází.

Lukáš Csicsely není úplně neznámé jméno české literatury. Dosud se věnoval především literatuře pro děti a začínající čtenáře. Jeho poslední román, *Podivuhodný pohřeb Jana Huga*, je po debutu *Svátek* teprve jeho druhou knihou „pro dospělé“. A i zde se setkáváme s podobnými prvky, jaké se objevily již ve „festivalovém a karlovarském“ *Svátku*: najdeme zde snobského hlavního hrdinu, který neprojevuje příliš zájmu o své okolí, tajemnou dívku, jazykovou hru či tvorbu neexistujícího nářečí. Zatímco ve *Svátku* se pohybujeme v naší současnosti, příběh *Nejkrásnějšího pohřbu Jana Huga* je

zasazen do prostoru mimo čas, respektive propojuje ho s naší současností jen několik nepatrných drobností.

Příběh Csicselyho nového románu není nijak komplikovaný. Jan Hugo, hlavní postava a vypravěč, se zamiluje do hlasu tajemné dívky, kterou nazve Zpěvankou, a rozhodne se opustit svou rodnou ves Hlučiny a vypraví se do Bílin, kde jeho vysněná bydlí. Že jeho „dobrodružná cesta“ skončí tragicky, upozorňuje již titul románu, a čtenář je tak veden do očekávaného finále a může jen zvědavě číhat, kdy, jak a jak moc tragicky se ukončí protagonistovo putování a z jakého důvodu bude poslední rozloučení s Janem Hugem tím nejkrásnějším pohřbem.

Na počátku knihy se tedy ocitáme v Hlučinách, vesnici, v níž se jaksi zastavil čas. Obyvatelé zde žijí bez civilizačních vymožeností a vše se točí kolem sběru borůvek. Jan Hugo, místní estét, sebestředný dandy a odpůrce práce, shodou okolností zaslechne hlas tajemné dívky, vmžiku je zamilován a je ochoten neznámé dívce věnovat své srdce a zcela se jí oddat. Stačí se jen vypravit do nedařlivých Bílin, opět poněkud archaické a podivné vesnice...

Nejkrásnější pohřeb Jana Huga je od první stránky anekdotickým vyprávěním, které slibuje dovést čtenáře k závěrečné pointě. A začátek knihy členěný do krátkých úvodních kapitol zároveň budí naději na slovní komiku, alegorické prvky a spád. Ale po první čtvrtině se čtenář ocitne v houštině poznámek a tu více, tu méně vtipných komentářů hlavního hrdiny.

Csicsely se totiž rozhodl postavit celé své vyprávění na výrazném vypravěči, jenž má zálibu v rozvlklém popisu a který vše kolem sebe „dandyovsky“ opisuje a zálibně či rádoby humorně líčí. Zpočátku úsměvný staromilský styl Jana Huga, se kterým nás informuje, že matka „dokuchtila snídani“, on si vzal „skývu chleba“, „upil hlt kávy“, „vyleštil střevíce“ a „očistil fráček“, začne víc a více dominovat a postupně zcela zastíní vše ostatní. Děj, vedlejší postavy a popis prostředí tak po čase ustoupí vypravěči a jeho stylu a celý slibně se rozvíjející příběh se i přes snad dobrodružné epizody začne sunout doslova hlemýždím tempem.

Rozběhnutý děj se zasekne. Přibývají sice další epizody, ale už mají podobu jen nedostatečně humorných vycpávek. Anekdota se zbytečně protahuje, k pointě se nespěchá a Hugovy slovní hrátky se mění ve slovní mlhu. Průběžně se zjevující postavy poslouží snad jen jako terče britkých odsudků pana Huga, děj nijak výrazně neposunou a zase mizí. Jazyková hravost vypravěče, který každý krok či posun v ději obalí všemožnými komentáři, má i své světlé momenty, často se však poněkud utrhne z řetězu a zplodí podivné větné konstrukce či promluvy. Čtenář tápe, nakolik jde o záměr, nepřesnost, chybu či důkaz pochopitelné únavy redaktorské pozornosti.

V tomto případě *Nejkrásnější pohřeb Jana Huga* nenašel svého čtenáře. Už proto, že celý děj se odehrává za vypouklým sklem vypravěčova otravného stylu. Jsem si vědom vytrvalé snahy o humor a všemožné jazykové eskapády, ale zamýšlený efekt se bohužel tentokrát nedostavil. Kniha tak nakonec budí dojem jen zbytečně natažené anekdoty.

Veřejná autoterapie

Vít Malota

Prozaické fragmenty banálních
vychodisek i závěrů

„Je přece zapotřebí ze své existence něco vyvodit, k něčemu ji vztáhnout. Svět obývají miliardy lidských já. Copak stačí opakovat JÁ JSEM a JÁ TRPÍM? Tím se sebezpoznavání mění spíš v solipsismus a sebegigantizování,“ napsala historička a teoretička umění Pavla Pečínková v esejí „Splátka na dluh“ na podzim roku 1990. Adam El Chaar svou drobnou prozaickou sbírkou *Zeny* může o více než třicet let později (znovu) otevřít prostor pro diskusi. Obávám se, že nikoli pro takovou, jakou by si přál.

Na poli literárním není El Chaar nováčkem. Pravidelně přispívá coby

r

Adam El Chaar
Zeny
Milan Hodek, Praha 2020

publicista i autor do *Tvaru*, *Psiho vína*, *Hosta* a dalších. Rovněž o sobě hovoří jako o performerovi, novináři či blogerovi. Je aktivně zapojen ve slam poezii, jež si kolem sebe vytvořila v posledních několika letech čínorodou obec performerů i diváků. Průpravu má tedy autor skvělou, slovo jej prostupuje každým krokem, každým nádechem. Pije a jí slovo. Slovo jej píše. Není divu, že si jej ochočil, dokáže na drobném prostoru několika málo stránek rozpoutat variace snových imaginací, žonglovat s představami, věty láme z veřejných prohlášení do niterného šepotu. Žongluje, tu bere anglicismy facebookové generace, tu slang, tady zajede přímo pod kůži. Ale.

Zeny je kniha složená z krátkých textů podobných deníkovým záznamům, jejichž středobodem je vyprávěč-autor. „ZENY“ stojí na obálce proděravělé čtyřmi výřezy ve tvaru oka. Každý pro jedno písmeno, a přestože žádný háček nad „Z“ se nikde neukrývá, stěžejním motivem El Chaarovy nejčerstvější publikace jsou tak nějak právě předpokládané „ŽENY“ a jeho vztah k nim.

Autor soustavně ohledává možnosti, jak je pochopit, uchopit, jak se

jim vmluvit do přízně, jak s opačným pohlavím niterně souznít, nebo prozaičtěji — jak je „sbalit“. „Když balím holku, balím ji tak nějak psychoanalyticky [...] Lidi na mě často zapomenou. Jsem trochu neviditelný, nerad vystupuju.“ A zde se naplno vyjevuje jeden ze základních nedostatků; už tak poměrně banální premisa „jak na ženy“ je hnána *ad absurdum* tím, že se autor stylizuje do básníka-intelektuála, jehož svět nechápe a jenž není s to pochopit svět. Příznává své vnitřní myšlenkové pochody, bolesti a nejistoty, ale jakákoli snaha najít obecnější rámec zvoleného prizmatu selhává. Pro koho vlastně píše? Komu se svěčuje? „Jsem vlastně hodný, nechci ji korumpovat svou minulostí, i když to vypadá jako zlo.“ Ať už se o to snaží, nebo ne, El Chaar čtenářovy sympatie získá jen těžko. Domnělá křehkost vyznívá spíše jako ublížené sobectví.

Anotace knihy obsahuje výrazy jako „beatnická autenticita, nekonformní, pozoruhodné“. Jsou to však jen nálepky bez hlubšího významu, a především bez opory ve skutečnosti. Kniže totiž zoufale chybí alespoň špetka pokory. Autor sice slovem vládne a zachází s ním umně, ale zbytečně se uchyluje k samoúčelné slovní ekvilibristice, schovávající se za „snovost“. Je namístě klást si otázku, zda má jít o pokus zachytit esenci životního pocitu nenaplněnosti, tápání v sobě samém i v druhých? Je to snad zpověď generace stížená virtuální samotou? Těch, pro něž je podstatnější forma než obsah a uspokojení vlastní než blízkých? Jak ale brát takovou zpověď, když fráze jako „byl jsem sick and dirty“ jsou na hony vzdálené autenticitě, již se autor zaklíná a která by přitom z logiky věci měla být stěžejním východiskem? Zároveň zbytečně vysvětluje již řečené: „Co tu hledám? Jako by ten pocit definoval celý můj život.“

Napadá mne srovnání s Romanem Szpukem. Dvě různé generace, deníkové zápisky a dva různé přístupy k autenticitě. Ale zatímco Szpuk příznává obtíž s přijetím sebe sama a pokorně sklání hlavu před stéblem trávy, El Chaar sedí v čajovně a stýská si: „Vidím, vnímám nedotknutelné kundy na dosah, život ve mně je prach. Čekám na tu pravou, která nechce. Každá je ta pravá, každá, která se

vynoří z neprozřetelnosti.“ Rozumím jeho stavům, obavám, strachům i bolestem, ale nechávají mne chladným. Adam El Chaar možná skutečně rozdírá srdce, ale kniha působí spíše dojmem terapie než literatury. Jako by nevěděl, co říci nad rámec obligátního JÁ JSEM, JÁ TRPÍM.

Básník vězněný a zapomenutý

★★★★★

Vladimír Barborík

Monografie psaná nejen hlavou, ale i srdcem

Zdeněk Doskočil
V žaláři a vyhnanství.
Ladislav Novomeský v éře stalinismu a poststalinismu
Nakladatelství Lidové noviny — Historický ústav
AV ČR, Praha 2020

Tři roky po vydání zevrubné syntetizující monografie historika Michala Macháčka o Gustávu Husákovy vychází jeho kolegovi Zdeňku Doskočilovi kniha věnovaná Ladislavu Novomeskému, básníkovi, novináři a komunistickému politikovi, další klíčové osobnosti slovenských dějin dvacátého století. Jedná se o práci, která nevzniká ze dne na den — a ani

každodenně, se solidní materiálovou základnou a jasně promyšlenou i procítěnou koncepcí předmětu.

Na pozornosti, kterou čeští historici věnují některým slovenským veřejným činitelům, není nic zvláštního. Konečně zůstávají na domácí půdě, neboť u obou zmíněných osobností se jejich působnost vepsala i do českých společenských a kulturních souvislostí. Ladislav Novomeský navzdory tomu, že právě s Husákem jej spojovaly komplikované vztahy, představuje jiný typ historické postavy, a to s potenciálem víc spojovat než rozdělovat, což je jev ve slovenských poměrech spíše vzácný. A ani z české perspektivy, jak ji představuje Doskočilova monografie, tomu není jinak.

Navzdory úctyhodnému rozsahu (odhadem čtyři sta padesát normostran čistého textu bez příloh, poznámek a seznamu literatury) se publikace věnuje pouze zhruba patnácti, jakkoli nejtragičtějším, letům básníkovy života. Šlo o období, v němž politické osočení z „ideové úchylinky buržoazního nacionalismu“ (1950) přerostlo do trestního stíhání a vyšetřovací vazby (od roku 1951), do vykonstruovaného procesu a odsouzení k deseti letům odnětí svobody (1954). Po podmíněčném propuštění (konec roku 1955), jehož součástí byl zákaz pobytu na Slovensku, pracoval Novomeský jako výstavní referent v Památníku národního písemnictví na Strahově. Až v první polovině šedesátých let byl postupně amnestovaný, rehabilitovaný a mohl se vrátit na Slovensko. Na tuto etapu básníkovy života se dosud nesoustředila žádná mimořádná badatelská pozornost. Pro Novomeského byly vzpomínky osobně traumatizující a na rozdíl od Husáka jich ani nechtěl využít jako politický kapitál k návratu do veřejného života. V oficiálních normalizačních životopisech se zmínky o kriminalizaci komunistického básníka komunistickým režimem redukovaly na několik šablonovitých neosobních frází („kult osobnosti“, „vykonstruované procesy“). Po roce 1989 se pak, pochopitelně, soustředila pozornost především na nekomunistické oběti padesátých let.

Doskočilova publikace se skládá z několika dobře propojených rovin.

Tou základní je věrohodná materiálová báze. Mnohé z objeveného se přitom nakonec uplatnilo pouze v závěrečných poznámkách a respekt budí i pouhý pohled na soupis pramenů a použité literatury. Většina pamětníků už je dávno po smrti, a o to je cennější skutečnost, že Doskočil mohl v knize použít rozhovor s básníkovou dcerou coby posledním svědkem těch dávných časů přímo z okruhu Novomeského nejbližších. Výkladová linie se sice soustředí především na hlavního protagonistu příběhu, ale zároveň je spolehlivě zasazená do širšího dobového kontextu, který autor dokáže rekonstruovat stručně, ale přitom názorně (například pasáže věnované historickým souvislostem takzvaného buržoazního nacionalismu, ale i přesahy k pozdějším obdobím básníkovy života, které ho dokážou představit hlavně českému čtenáři komplexněji).

Zvláštností Doskočilova přístupu je osobní, až emocionální zainteresovanost autora ve vztahu k „výzkumnému objektu“ (někdy přechází až ke vcitování se, například když básníkovým jménem vede fiktivní vnitřní monology), na mnohých místech přiznaná a reflektovaná:

Až příliš často jsem se při výzkumu i psaní dotýkal bolestných, krutých a tragických okamžiků a dilemat... Nejednou mi z nich bylo úzko a těžko na duši... zachvacovaly mne protichůdné pocity respektu, lítosti, údivu, rozpaků, zklamání i odporu...

Tato vlastnost jej přibližuje k předchůdcům, z nichž většina, kdo se Novomeskému výzkumně věnovali (především Š. Drug, ale i S. Šmatlák, K. Rosenbaum či A. Matuška), se ani nesnažila zatajit, že je jim i lidsky blízký. Všichni ale Novomeského osobně dobře znali, zatímco Doskočil, narozený až po básníkově smrti, si k němu citový vztah utvářel teprve zprostředkovaně.

Kniha českého historika o slovenském básníkovi a kulturní osobnosti konečně přibližuje i jednu kapitolu z dějin česko-slovenských vztahů, čímž zároveň spoluvytváří jejich současnou podobu. Novomeského téměř osmiletý nucený pobyt v Praze po podmíněčném propuštění z vězení

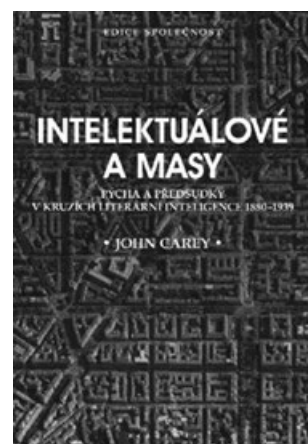
se pro mnoho českých umělců, tedy pro ty, kteří se nebáli aspoň kontaktem solidarizovat s umlčeným kolegou, stal příležitostí básníka navštívit — a napsat či nakreslit něco do památníku jeho dceři Eleně. Nejsou to bezvýznamná jména: Hoffmeister, Holan, Seydl, Švabinský, Werich... Mlčení o Novomeském ve veřejném prostoru pak poprvé prolomil básník Ludvík Kundera v brněnském *Hostu do domu* v roce 1958, kdy vyjádřil přání, v následujícím desetiletí splněné, přeložit jeho básně do češtiny.

Ustup, měšťáku!

Zdeněk Staszek

Čtivá literární historie o povýšenosti jedné intelektuální generace

John Carey
Intelektuálové a masy.
Pýcha a předsudky v kružích literární inteligence
1880—1939.
přeložila Zuzana Šťastná
Academia, Praha 2020

Snad žádná kniha nemá v moderních dějinách tak jednoznačnou pozici jako *Mein Kampf*. Zpětně jsme si navykli Hitlerovo knižní blouznění vnímat

jako dokument zla, ouverturu k neopakovatelné tragédii. Jistě, stejně jako žádný jiný text, ani *Mein Kampf* nestojí mimo kontext: v knize se ozývají dobový antisemitismus, rasistická pavěda i konspirační koníček, které do značné míry sdílely velké části západního občanstva. V kombinaci s ublíženým, tupým nacionalismem tak vzniklo, co vzniklo — jenže k tomu bylo navíc potřeba egomaniakálního šilence. Nikdo vzývající humanistické ideály by přece takovou zvrhlost nesespsal...

Je to pohled pochopitelný, zpřehledňující dějiny na jednoduchý, a tím pádem i politicky účinný narativ dobra a zla, vítězů a poražených, rozumných a šílených. Nesamozřejmost tohoto vyprávění je přitom patrná nejpozději od reportáže Hannah Arendtové *Eichmann v Jeruzalémě* (1963) a historických či sociologických zkoumání, která ukazují, že metoda genocidy je inherentně vlastní celé západní civilizaci a že k racionální a efektivní technologii koncentračních táborů jsme se dopracovali mnohem dříve než ve druhé světové válce. Nabízí se pak příležitost a možná nutnost nahlížet podobně nemilosrdným prizmatem také intelektuální a umělecké milieu počátku dvacátého století. Literární kánon podobně jako středoškolský — a tedy oficiální — dějepis totiž mnohé vynechává.

Tak nějak by se dala shrnout mise literární studie *Intelektuálové a masy* z roku 1992 od literárního historika a kritika Johna Careyho, která nedávno vyšla českým překladem. Hitler a *Mein Kampf* tu slouží jako temná pointa historického bádání nad tím, jak se angličtí intelektuálové a umělci vypořádávali se společenskými a kulturními změnami, které během jediné generace proměnily (západní) svět a s ním i Anglii k nepoznání: průmyslová urbanizace, povinná školní docházka, příchod masmédií a s nimi i populární, masové kultury, turismus, demokratizace veřejné správy a tak dále. Londýn a další města zažívala nebývalý růst předměstí, na nichž se to

hemžilo novou bobtnající nižší střední třídou a jež zabírala prostor — notně idealizované — anglické krajiny luk, kamenných zídek a mokřadů. Povinné vzdělání znamenalo zástupy nových čtenářů s novým vkusem, potřebami i ambicemi.

Jak John Carey ukazuje, intelektuální elita té doby měla o tyto nové sociální světy jen pramalý zájem. Respektive často redukovala nové společenské struktury na jediné: amorfní masy. Teorie už tehdy pochybné kvality, jako například *Psychologie davu* od Gustava Le Bona či konzervativní filozofie Josého Ortegy y Gasseta, si s novou společenskou realitou nedokázala poradit jinak než ustrašeným alarmismem, jehož přirozeným závěrem bylo, že by se to s demokracií a vzděláním nemělo moc přehánět: vždyť si zaděláváme na davový lynč a přelidnění. V tomto ranku pak vyniká dílo Friedricha Nietzscheho. Toho Carey sice vykládá na některých místech až za hranici karikatury a bez uznání pro jeho nezpochybnitelný přínos filozofii a humanitním vědám — nicméně silácká, aforistická rétorika o nadlidech pohrdajících soucitem i obyčejnou lůzou z úst chabého syfilitika možná nezasluhuje nic jiného. Byla to právě Nietzscheho díla o síle individuality, kterou nezkrátí žádná konvence a kterou právě boj proti konvenčnosti, ať už to je křesťanská morálka, nebo měšťanská slušnost, vyzdvihne k nadlidským výšinám, jež nejvíce rezonovaly v tehdejších intelektuálních kruzích a dávaly spisovatelům potřebnou imaginaci pro boj s vlastními nejistotami, převlečenými za hordy barbarských mas.

Každý z autorů, které Carey analyzuje — například David Herbert Lawrence, Herbert George Wells, William Butler Yeats, Ezra Pound, Virginia Woolfová a další —, měl pro obavy ze společenského vývoje pochopitelně jiné důvody. To se projevilo jednak v odlišné (nicméně v míře odporu víceméně jednotné) konceptualizaci mas a následně také v různých estetických přístupech, které se vůči těmto domnělým davům vymezovaly: ať už to byly romány o rachitických úřednících, kteří lačnili po vyšším společenském statusu, ale při pokusech proniknout do kulturního světa

přišli jen ke zklamání, ne-li přímo neštěstí, či díla schválně natolik formálně komplikovaná, aby se počet možných čtenářů zmenšil na minimum — a tím se stvrdila autorská jedinečnost, nová „aristokracie umění“. John Carey první polovinu knihy proto věnuje obecnějším fenoménům daného intelektuálního prostředí, ať už jde o konceptualizaci mas, roli urbanistického vývoje či nastíněné estetické strategie. V druhé půli se pak detailně zabývá dílem vybraných spisovatelů: George Gissinga, Herberta George Wellse, Arnolda Bennetta a Wyndhama Lewise. A Carey je nemilosrdný, v britském a na mnoha místech suše satirickém textu rekonstruuje diskurs elit, jež přicházejí o do té doby samozřejmá privilegia či si na ně dělají nárok, nepodložený ničím jiným než právě „aristokratičností umění“. Nejde tu ani tak o nejistotu z prudkých společenských a politických změn — s tou se musel na počátku dvacátého století popasovat téměř každý a Carey tak například zmiňuje i George Orwella a jeho hledání jazyka pro popis zkušeností nejnižších společenských vrstev. Běží tu především o kulturní zrod fikce masy, jakési měkké dehumanizační strategie, která je ve svých důsledcích stejně drastická jako třeba dobový rasismus: až příliš často lze v *Intelektuálech a masách* narazit na úvahy o cíleném vyhlazování a eugenice, na vzývání fašismu a zatracování demokracie. Tragické dědictví *Mein Kampfu* tuto rétoriku možná tabuizovalo — „masy“ však zůstaly...

Magnetismus severu

Radek Štěpánek

Dva reportážní eseje z pustin, kam lidská noha vstupuje jen zřídka

Nakladatelství Portál vydalo v loňském roce dvě pozoruhodné knihy, které čtenáře zavedou za polární kruh.

A protože mají hodně společného, stojí za to mluvit o nich vedle sebe.

Jako první vyšla nenápadná knížečka kapesního formátu od spisovatelky Sigri Sandberg s názvem *Tma* a podtitulem *O hvězdách, strachu a pěti nocích na hoře*. A ještě než jsem knížku otevřel, napadlo mě, jestli je vůbec seriózní psát o něčem, co trvá jen pět dní, a jestli kniha bude opravdu prožitá. Při čtení knihy mi však brzy bylo jasné, že to možné je, Sigri Sandberg rozhodně nenapsala nějakou rychlokašku, ale stylisticky přívětivou knihu na pozemí reportáže a eseje o fenoménu tmy, která je sice přítomna každou noc, na druhou stranu jí však v posledních letech povážlivě ubývá: světelný smog rozrušuje hranice dne a noci téměř všude, kde se usídlil člověk.

Ústředním motivem knihy je popis cesty do norské horské oblasti Finse, které se říká nejjižnější místo Arktidy, a následujících pět dnů a nocí, v nichž nemá tmu rušit nic než světlo hvězd. Autorka přijíždí sama, v chatě (?) zatopí v kamnech a nechá tmu přijít. Své vyprávění pak prokládá postřehy o tom, jak a proč v nás tma vyvolává obavy, avšak jak moc důležitá pro nás zároveň je. A všímá si i zajímavých paradoxů, které mohou za to, že tmy kolem nás ubývá, což má pro nás i naše okolí nepředvídatelné a o to ničivější následky. Přílišné množství umělého světla spouští pandemii nespavosti, problémy s udržením pozornosti i přílišnou únavou. A zdá se, že další a další technická řešení vedou jen dál do osvětlenější a osvětlenější propasti:

Roku 2012 byly klasické žárovky v EU zakázány. LED žárovky jsou mnohem úspornější, a tak není třeba světlem šetřit, je rozsvíceno pořád a všude, ve dne v noci, po celý rok. Venku i uvnitř. Ještě nikdy nebylo v Norsku spotřebováno tolik proudu jako v roce 2017. A problémy se spánkem jsou častější.

Její knihou dále procházejí i texty norských básníků, například Sonji Nyegaardové, Olava Håkonsona Haugeho a nejčastěji pak Jona

Sigri Sandberg
Tma. O hvězdách, strachu
a pěti nocích na hoře
přeložila Jarka Vrbová
Portál, Praha 2020

Christiane Ritter
Žena v polární noci.
Rok na Špicberkách
přeložila Viola Somogyi
Portál, Praha 2020

Fosseho. Ty jen připomínají dluh českých nakladatelů — do našeho jazyka přeložené básně jednoho z nejocetovanějších současných norských spisovatelů v knižní podobě u nás totiž nadále chybějí.

Vůbec nejčastěji však Sandberg svůj text prokládá zápisky Christiane Ritter (1897—2000), rodačky z Karlových Varů, která v roce 1934 prožila se svým manželem rok

na ostrově Západní Špicberk. Ani její knihu *Žena v polární noci* (první vydání německy 1938) si i přes její proslulost čtenáři v češtině až do loňského roku užít nemohli.

Barvitě a až básnickým jazykem líčený příběh Christiane Ritter je možné číst na několik způsobů: jako nevšední reportáž z míst, kam se v první polovině minulého století vydávali jen ryzí dobrodruhovci, jako deník moderní ženy, která se vydává do míst ve střední Evropě demonizovaných, i jako meditaci o tom, kde leží hranice člověka a kde a za jakých okolností se člověk stává úplným.

Když vypravěčka přijíždí na Špicberk, vidí jen jednotvárnost: hory, led, moře a nebe, opuštěné pobřeží s ubohou dřevěnou boudou, kde má spolu s manželem a jedním dalším lovcem kožešin strávit zimu. Vyhledky nevnímá nijak nadějně: „Nemám sebemenší chuť si cokoli kamkoli odkládat a dělat si pohodlí v chatě plné sazí. Zůstanu sedět v klobouku a kabátu a zlobím se na celý svět,“ přiznává krátce po příjezdu. Postupem času však zjistí, že i ta jednotvárnost pustiny skrývá uhrančivé a jedinečné detaily, které navíc dokáže vidět svým malířským okem a popisovat bohatým a citlivým jazykem. A že i sněhová bouře může být užitečná k tomu, aby člověk začal hlouběji chápat své lidství:

Poprvé jsem poznala, že v osamění uprostřed nadlidsky silné přírody mají věci docela jiný smysl, než jaký jim připsujeme v našem světě plném trvalých vzájemných mezilidských vztahů. Pocítila jsem, že prosadit v Arktidě navykklé lidství je pro člověka v mnoha případech obtížnější než si v boji s živly zachovat vlastní život.

V současnosti, kdy Arktida nezadržitelně taje, velikost člověka a síla lidské činnosti, ale i nadlidská síla přírody dostávají zatím netušené rozměry, lze její knihu číst i jako jisté memento. To ne-lidské bychom měli chránit i proto, aby to lidské mohlo zůstat zachováno. A i z toho důvodu je její kniha nanejvýš aktuální a rozhodně není pouhým cestopisem.

A proč ta via purgativa?

Zdeněk A. Eminger

Poezie jako duchovní nástroj

Marek Jan Vilímek
Via purgativa
Odeon, Praha 2020

Poezie jako duchovní deník patří k základům literatury jako takové. Záznam či otisk duchovního prožitku do veršů dává naději, že alespoň něco z autorova díla zůstane zachováno. Marek Jan Vilímek ve své básnické sbírce *Via purgativa* vědomě navazuje na křesťanskou mystiku, v níž jeden z prvních stupňů očisty duchovního života je právě — cesta očištná, *via purgativa*. Když se na tuto pouť jednou vydal, ví, že po *via purgativa* následuje *via illuminativa* (cesta osvěčující), završující se ve *via unitiva* (cestě sjednocení). Několik básní z doby jeho vstupu do noviciátu bratří františkánů ukazuje, že již zahlédl přicházející světlo cesty osvěčující.

Autorův dušezpyt nás u většiny jeho básní přivádí do časů jeho mládí, třebaže i on, ročník 1979, je bezpochyby mladým člověkem. Báseň „Mládí“ odkazuje možná k počátečnímu bodu alfa, kde jeho *via purgativa* kdysi začala.

Kolik nám tehdy s Filipem L. / bylo let? Sedmnáct? / A ty, dívko, ses motala / na rohynolu a pivech kolem nás, / kolem nás dvou mladých kluků, / kteří tehdy nevěděli ještě nic. // Kde je teď tobě konec, kde nám? / Ovšem ty tvé divoké závratě, / kterým jsem nedůvěřoval / a tolik se jich bál, / pak připadly mi tak skutečně. / Ale slunce tohoto léta už nikdo nevrátí, / lakonicky odvětila ještě ta hodina.

Melancholické návraty básnické samomluvy otevírají rány plné zmatku, pochyb a váhání. Pouť k pramenům vlastní minulosti není značená velkou bolestí a utrpením. O tom nám básník nesděluje nic. Jeho *via purgativa* je spíš očišťující proces, v němž si připomíná události, na první pohled docela obyčejné, které ho někde v hloubi zasáhly, proměnily, přiměly padnout na kolena. Velikost jeho výpovědi tkví v tom, že věci dávno minulé neodhazuje a v sobě nepopírá, ale bere je ve své františkánské identitě na svou novou cestu, na cestu proměnění, na cestu svatosti. V básni „Noviciát“ říká: „Někdy pod tím nebem míváš pocit, / že pomalu rozstřiháváš / svého života temnou zvěst.“ Tě temnoty není v jeho básních mnoho, spíš nezaplavitelný pocit, že je třeba vyjít z mlhy iluzí o světě, o lidech a jejich vztazích.

Vilímkova *via purgativa* není cestou anachorety, který by seděl ve své mnišské cele a čekal na osvědčení. Důležitý je tu pohyb, cesta ven, do přírody, ke světlu, k novému ránu, v němž „slunce vystoupilo z deště“, cesta do polí, touha po „ustavičném dešti“, „vláčení se po okolních kopcích“, „obsypané větve jabloní“, „šumění listů“ či „stébla řídkých trav“. Jako by tu autor šel se svatým Františkem a oba si říkali z jeho *Písně tvorstva*: „Chválen buď, můj Pane, skrze bratra vítr, / skrze vzduch a mraky, jasno, všechna počasí, / kterými všem stvořením

svým žití dáváš.“ Vilímkovy básně dávají už svým názvem najevo, že jsou předstupněm, proglasem, přípravou na dílo, které se už možná rodí a v němž jeho poznání bude osvětlené (*illuminatum*) prožitky, které jako služebník Boží shromažďuje pro dny vykoupění. Jeho básnickou knihu nechápu jako odstřižení se od starého, smrti propadlého světa ani jako závět či vzkaz dobám minulým a všem těm, kteří mu vstoupili do života a on jim. S odvahou nese mnohé (jistě ne vše), co ho v životě formovalo, dál, protože ví, že jediné očištěné se může dát osvětit a že jediné osvětlené může pomýšlet na sjednocení. Křesťanský orientovaná mystika má pochopitelně svou všednodenní, nepřikrášlenou tvář. Svatá Tereza či Jan od Kříže by Marku J. Vilímkovi rozuměli, neboť jeho verše vědí, odkud vycházejí a kam jdou. Jak to kdysi napsal právě Jan od Kříže? „Já jsem nevěděl, kam jsem vcházel, / ale když jsem se tam uviděl, / aniž bych věděl, kde jsem byl, / velké věci jsem pochopil...“

Psát jako dítě, které čurá pod stromem

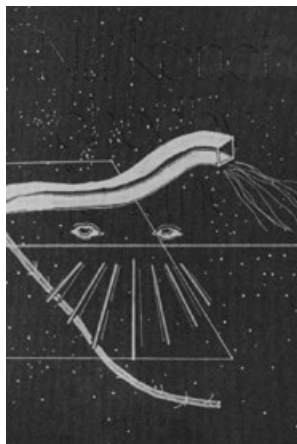

Libor Staněk II.

Prvotina, která se o nic nesnaží: jaká úleva

„[...] a tomu starému básníkovi tečou slzy / nepláče jen je starý / já nejsem starý / a jen pláču,“ píše v jedné z úvodních básní své prvotiny *Na konci chodby je ráno* mladá opavská vizuální umělkyně a básnířka Nela Bártová (nar. 1998) a možná se tak trochu nezáměrně vysmívá veškeré té současné české poezii (s jejími salonními básníky a básnířkami), tonoucí v přecitlivěných lyrických kliše, nořících se do intimně zateplených poetických hnízd, v nichž se i z obyčejného uprnutí stává nezaměnitelně prožitá chvíle.

Nela Bártová
Na konci chodby je ráno
Bílý Vigvam, Ostrava 2021

„Básník dnes znamená hovno,“ řekl jednou Antonín Sova mladičkému Vladimíru Holanovi. A Nela Bártová, aniž by asi přečetla jedinou báseň od dvou zmiňovaných autorů, to ví. Nebo s námi alespoň takovou hru hraje. A nemyslím tím, že ji hraje stejně jako autoři okolo časopisu *Psí víno* (Jan Těsnohlídek ml., Klement Václav Lakatoš a další) na konci nultých let, kteří také toužili po větší srozumitelnosti básně a skrze politická a sociální témata poezii prostředkovali širšímu okruhu veřejnosti. Síla poezie Bártové je právě v tom, že na nic — snad kromě tematizace řečové vyprázdněnosti — upozorňovat nechce. I tak je ale její poetický projev přes všechnu obsahovou surovost a vulgárnost velice křehký, naivisticky odlehčený a přitom jaksi až spratkovsky exhibicionistický. Nikdy se nechce (opět jako řada našich současných poetů) alibisticky ztratit za nějaký dokonale vytepaný básnický obraz. Z veršů Bártové je navíc cítit, že mohutný balvan naší básnické tradice ji ani příliš netíží. Nakonec ho autorka tak trochu skrze své verše očurává lascivní neznalostí a vlastně píše jakýmsi „antistylem“, o kterém mluvil polský romanopisec Witold Gombrowicz: „Píšu jako... jako dítě, které čurá pod stromem — dělám to proto, abych si ulevil, a nemám potuchy.“

I proto jsme ve sbírce — zejména v druhé kapitole „Taedium

vitae“ — svědky nekončících řetězkových kolotočů nesmyslných promluv, v nichž se básnířka projevuje jako skvělá pozorovatelka zachycující živel zaslechnuté řeči v jejím neskonale se rojícím rozpuku: „že že to nejde / to je guma no / nejde / to vrazíte dolů / výborně / to musí být silák / já jsem slabý no“ či „a obecně bílá vína / se kazí dříve kdybyste / si koupila takové to levné / za osumdesát až šedesát / korun a skovala si to,“ popisuje až s obsesivní rozkoší autorka něco tak banálního, jako je hodnocení či degustace levných vín. Díky těmto neustále se na sebe vrstvicím promluvám se Bártové posléze daří tvořit chaoticky kolážovité textové skulptury, jejichž hlavní hmotou je odhalování řečové prázdnoty. Mějme přitom na paměti, že po celou dobu lyrický subjekt nihilisticky hledí buď do těchto slovních propastí, anebo je narcisticky zahleděn do sebe samého. Nečekejme tedy žádný environmentální žal ani angažovaný patos. Například typicky uniformně stylizovaný „mileniálovský pokoj“ plný pokojových rostlin se pro Bártovou stává „skleníkem hrobového ticha“, v němž je potřeba vše posekat a zabít.

Její poezie zkrátka nechce zachraňovat, moralizovat, a už vůbec ne nikoho chlácholit. Snad jen sebe samu, kvůli čemuž by ale byla schopna zapálit celý svět. Vlastně je to poezie vesměs neekologická (alespoň slovně) — primárním komunikačním prostředkem se zde jen tak bezostyšně fluše na papír. Ale o to tu jde především. Jako by si s námi totiž autorka hrála. Poodhaluje svou básnickou perspektivu se všemi slepými řečovými místy prorostlými slovním plevem. Vrhout se do výhně tohoto jazyka, který se v těchto delších básních uprostřed sbírky pokouší znovu narodit, je pak výzvou pro čtenáře. Zájem Nely Bártové o „skutečnou řeč“ navíc vzdáleně připomíná Goldsmithův koncept nekreativního psaní, v němž je (v kontextu modernistického zaměření na přirozenou řeč) básnické „tlachání“ stejně disjunktivní jako další modernistické strategie fragmentarizace.

Od druhé poloviny sbírky tento slovní experiment ustupuje

a my čteme vesměs jakési básnické momentky z podsvětí básnířčiny duše, jejichž atmosféra nedospaných nocí, kruhů pod očima a nekonečných večírků na drogách připomíná *Basketbalový zápisník* od Jima Carolla: „[...] láska prochází nosem / ale my už si spolu nerozumíme / ani na těch drogách,“ píše jako vždy narovinu Bártová, jejíž slovní chladnokrevnost je umocněna i takzvanými QR kódy uvnitř sbírky, které vás po naskenování mobilním telefonem přesměrují na temná audiovizuální díla nacházející se na autorčině Instagramu. To ostatně potvrzuje fakt, že zástupci té nejmladší české poezie (viz například Elena Pecenová, nar. 1994, Tim Postovit, nar. 1996) ve svých textech čím dál více koketují s jinými uměleckými disciplínami, čímž pro recipienta přirozeně rozšiřují variabilní možnosti jejich vnímání. Prvotina Nely Bártové je i z toho důvodu příjemným oksyličením současné české poezie, do jejichž mnohdy zkostnatělých útrob vnáší přidržený vítr, který voní jak čerstvě posekaný trávník. Škoda jen, že se na něj před chvílí někdo pozvracel. ●

Tipy redakce

Karel Škrabal
Nikoho nečekám
 (Větrné mlýny, Brno 2020)

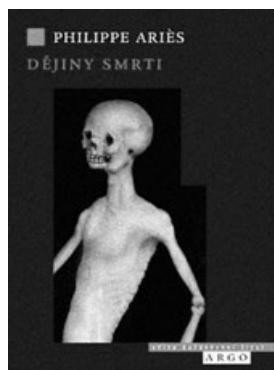
—
Dalibor Maňas
Tynošita
 (Větrné mlýny, Brno 2021)

Vydražil jsem je na Hithitu. Jsou nerozřezaný, na šedém papíru a smrdí jako ponožky. S Karlem jsme si v Poslední leči slíbili, že si půjdeme na pohřeb, a Dalibor byl takovej kamarád, že zhudebnil jednu moji říkanku. Tvrdil, že ji zahraje na příštím koncertě, a nikdy mi neřekl, že je úplně pitomá. Je to osobní. Ale dobřejších básníků je spousta a u těchhle aspoň vím, proč co říkáj. (mb)

Robert Darnton
Velký masakr koček a další epizody z francouzské kulturní historie
 (přeložila Markéta Křížová,
 Argo, Praha 2013)

Je to staré (i originál: 1985)... temné a výborné. Autor analyzuje mentalitu neprivilegovaných čili i negramotných vrstev předprůmyslové a předrevoluční Francie, kdy životy lidí byly krátké a drsné. Jako jiní historikové dějin mentalit ukazuje, že dějiny nejsou jen převlékáním kostýmů nějakých univerzálních lidí s univerzálními hodnotami, že nejsme návštěvníci epoch, které žijeme, ale že ony nás utvářejí, hnětou, že jsme jejich drobounkými, zcela závislými částčkami. (ekl)

Philippe Ariès
Dějiny smrti
 (přeložila Danuše Navrátilová,
 Argo, Praha 2020)

(Znovu) vydat v roce pandemie knížku o smrti může být dobrý marketingový tah — anebo něco, co člověka od tématu zaručeně odradí. To druhé by byla škoda. Pokud vám připadá, že je v našem současném vztahu ke smrti něco, co by se dalo (a mělo) měnit, máte nejspíš pravdu. Kulturní vnímání smrti už se totiž změnilo mockrát. Pokud se chcete dozvědět, jak fungovaly trhy na pařížských hřbitovech, jaké smrti se báli šlechtici nebo proč dnes chceme umírat nejčastěji ve spánku, máte jedinečnou příležitost. (rek)

Jaromír Marek
Interhelpo. Tragický příběh československých osadníků v Sovětském svazu
 (Host, Brno 2020)

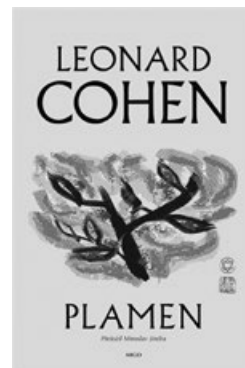
Titul maně vylovený „doma“, ze tmy pod svícem. Skvěle napsaná kniha novináře a dokumentaristy, v tématu osobně angažovaného. Češi ve Spojených státech amerických, Češi v Rumunsku, volyňští Češi, osudy relativně známé. Příběh našich občanů, kteří (ve dvacátých letech) prodali vše, co měli, a odešli do Sovětského svazu budovat socialistický ráj, je stále zasutý, byť jedním z osadníků družstva Interhelpo byl v dětském věku také například Alexander Dubček. Příběh heroický i tragický. Stalin, slzy, step a esperanto. Kniha, která již dnes (znova, marně) připomíná, že lidé jsou a budou, včera i zítra, stejní a (dojemně) nepoučitelní. (mst)

Jiří Štaif
Modernizace na pokračování. Společnost v českých zemích (1770—1918)
 (Argo, Praha 2020)

V jistém ohledu pořád žijeme v osvícenské, tereziánské době. Koncem osmáctého století s nástupem josefínské modernizace vznikla hierarchizovaná byrokracie, systematické a sekularizující se školství či moderní, měšťanské elity. A až v tomto novém kontextu se mohla artikulovat národní otázka — díky formalizaci života nabyta na jasných obrysech. Kniha historika Jiřího Štaifa pokrývá sociální dějiny v českých zemích a poodkrývá mnohé kontinuity v našich jinak politicky přerývaných dějinách. (zst)

Leonard Cohen
Plamen
 (přeložil Miroslav Jindra,
 Argo, Praha 2021)

Vypadá to, že příběhy o moudrosti stáří se pomalu propadají do pohádek, ale občas se ještě stane, že někdo umře celkem při vědomí. Před necelými pěti lety se to podařilo Leonardu Cohenovi. Důkazem toho je nejen posmrtně vydané album s výmluvným názvem *Thanks for the Dance* (2019), ale i kniha *Flame* (2018), která nyní vychází česky. Typově navazuje na předchozí *Knihu toužení*, i zde jde o mix písňových textů, básní a deníkových záznamů. „Starý bastard v obleku“, jak Cohen sám sebe nazývá v jedné písni, zde nezavrhuje ani tak svou kariéru, ale spíš svou vnitřní cestu. (jn)

Pavel Jasanský, z cyklu *Nová krajina, noví obyvatelé*, 1985—1990

Symbolické násilí

„Heroes“ je taky o srabech,
o vašich mužích, již neudělali nic pro to,
aby zůstali v našich očích hrdiny.
Ale my jsme dávno vyrostli
a místo toho, abychom se těšili
z budoucnosti,
začínáme koncem světa.

Odchází,
vždycky odněkud odchází,
aniž by opravdu přišel.
Prohlíží si mě:
„V jeho věku jsem měl pupek, šediny,
chlupy po celém těle — a ho.“
Nebo si říká
jazykem zdravého rozumu:
„Tohle je konec písma,
konec textu, konec čtení. Konečně,
proč ničemu z toho nerozumím?“
Nebo:
„Kdo je vinen?
Pracuje vůbec?“

Práce jako morální povinnost,
neúprosná, zničující dynamika,
osvícenecká energie,
která mě paralyzovala.
Logická jako tržní ekonomika.
Mechanický přenos hnacích sil
z otce na syna.
Orvané silentbloky na těle i duši.
Moje alter ego
se znovu učí vzít do ruky tužku,
mluvit.

Ale nedávno mě pohladil, manuálně,
kovovýma rukama.
Trochu jsem škubl.
(Setrvačnost!)
Tího těžkých rukou,
když chceš hladit svými mozoly,
je to nečekané jako omluva:
„Chlapečku můj, moc se omlouvám,
ale tohle a tamto
mi nějak uteklo.“

Ráno jsem zaléval květiny,
citlivěji než kluk, spíš jako dívka,
a rozhodl se tak zůstat až do večera.
Ukolébavka pro moji nespavost
měla několik vypravěčů
a končila potměným ženským chórem.

Chór:
„Jsi moje duhová energie
(energía Iris),
nejvíce — moje svědomí.“

Ve tmě vzniká určitá viditelnost,
oči se věkem přizpůsobují,
začínají rozlišovat.

Chór:
„Tys barevný a světlý a zářící,
ale moje svědomí
v důsledku
černočerné.“

Jeho lyrický subjekt
nenalezen.

Pavel Jasanský, z cyklu *Nová krajina, noví obyvatelé*, 1985—1990

Krátké korona prózy

Krajina podél západu

Patrik Linhart

Vždy posuzujeme svět

Vždy posuzujeme svět ze svého povýtce sobeckého hlediska. V Bejrútu vybuchlo skladiště ledku. Číňané páchají na Ujgurech, na národě mého dědy Bižúra, ohavnosti, ale nic je netrápí, že o tom ví celý svět. Na dětský tábor ve východních Čechách vpadlo covid-komando, což byli lidé ve skafandrech (a protože se šetří, tak byli dva v jednom), a uspávalo děti tehzrem a rodičům udělilo zpětnou karanténu. Jak se blížíme k tomu, co je nám blízké, známe víc a víc podrobností, až tomu rozumíme méně než skladování ledku v Libanonu. A to vše není tragikomedie lidského utrpení, ale prostý námět k zamyšlení a náběh na román. Jenže v běhu informací zamyšlení nemá maska myslí čas na myšlení... a román? Všechno to shánění, pídění, pilování slov — a výsledek je jakési rodinné účetnictví.

Síla života jako na dlani

Vzít blechám radost skákat, tak nebudou. Nebudou v kožichu pod sluncem ani pod sklopeným mikroskopem. Neskákající blechy jsou strašidelnější než tanec divouse vyhnaneho z rodné osady, tanec je víc než cesta po rovině, rovina je výsek hor zahalený mlhou. Jako každý se za ná-kupy řítím kosmickou rychlostí mlhovinou utajených tváří. S nikým se nevykecávám, chlastám v kuchyni, nečtu noviny. To není v pořádku, ale jinak to nejde. Dnes jsem mluvil s mámou, koukali jsme na sebe, já na sesliče na konci haly, ona od kuchyňského baru, daleko od sebe, po dvou měsících tváří v tvář. Byli jsme od sebe tak dvacet metrů, ano tak velký je náš palác — ale byli jsme k sobě pohleduplní.

Krajina podél západu

Pokud si cestovatel po východní části Dolního Bavorska zvolí za Hundsbachem špatnou odbočku, těsně před Svatým Křížem, dostane se do opuštěného a podivuhodného kraje. Na severu stojí mocné sopky, na západě chrlí sama sebe Plzeň, na jihu selský hvozď a na východě

„Ázije!“ A uprostřed je „Tam!“. Tato podél západu ležící krajina zná universální hlas moudrosti. I když z toho kraje ani slovo nevytěžíš. Neboť kraj a ta země, která v něm leží, se spolu většinou hádají. Tak třeba dnes večer kraj řekne: „Uděláme si jen pro nás dva den chlubení a já ti v tom dni dám pět minut jen pro tebe.“ A země: „A já tě za pět minut kopnu do držky!“

A jindy se zase kraj hádal se zemí, jestli půda pod kopcem patří tomu, komu patří kopec. A byla to hádka velká, protože šlo o velký kopec, dokonce spíš tlustý než štíhlý. A pokud jde o tento kopec, nejen kraji a zemi, ale všem Čechům se už jen při vyslovení jeho jména rozevírá poklopec. A praotec Čech vylezl na matku Říp... jak praví legenda, které musíme věřit, jinak se rozsypeme jako starý cukr po úderu kladivem. Matky jsou posvátné, svaté.

Dne 19. dubna napsal Walter Rathenau ze Ženevy dopis své matce: „Milá matko, dnes, na Velikonoční neděli, jsem podnikl výlet do Rapalla. Bližší bude v novinách... Srdečný pozdrav, W.“

A přesně tak informoval Babiš o sobě svěřené misi své mateřské orgány: „Oženil jsem se, mám syna, vedu malý podnik, Českou republiku, bližší informace v Mladé frontě. Prosím, pošlete další instrukce. Srdečný pozdrav, pan Bě.“

Pokud si cestovatel po východní části Dolního Bavorska zvolil za Hundsbachem špatnou odbočku, je tu s námi a my jsme s ním.

Co kdybych svůj den vzal obráceně?

Dopoledne vstanu, vyčistím si zuby, dám si černou kávu a zvolna začínám petky a píšu povídky, po osmi hodinách pracně píle a pilné práce s ksichtem znetvořeným nadšením načnu flašku vína a dám si druhého panáka, doladím poslední texty, sním misku rizota, poleju se sojovkou a pustím se do redakce překladu Avengerů, po pěti hodinách přešaltruji na revisi sazby románu Benjamina Kurase, už nevím — ale bylo to o uvozovkách a dvojtečkách, sdělím nakladateli svůj vyhraněný názor na přepisování anekdot, po dvou turkách a jednom přesypávaném kafi,

nebo grankovém, zavolám Pepovi Strakovi a vykoktám mu, že sbírka Martina Davida, ta o řece Ogh, je boží a musí se vydat. Když mi nevynadá do kokotů, protože Pepa Straka je slušný, vezmu psa na procházku a cestou koupíme — nejspíš v nonstop benzince — vložky pro Lucii, psí konservu a cigá, která jsem mimochodem od rána postrádal, a celý vyválený ve sněhu začnu ještě za studena číst básně autora z Podpálaví, současně utírám podlahu po té špinavé psí svini sám sebou — to vše umožňuje Baader, který strhl notebook ze stolu a zamotal se tak, že obrazovka mu svítí přímo z psí prdele, a já volám básníkovi z Podpálaví: „Mrmrm, no, nevidím, tři dobrý, pět uj-ujde, zbytek smrt! Píšeš no —, piš jak česká básnická reprezentantka v hexagonu, hexa—“ Básník na to: „A kolik vám, tedy tobě, dlužím za konzultaci?“ Je sedm ráno, nebo prostě ráno jako den.

Mezitím se rodí mistrovská báseň, jedna z těch, co se píšíou pájkou do sněhu, protože zdraží mouku:

*S mlíkem bez rohlíku
postavíme republiku!*

„Co-že, jako konzul...? Ty jako, vole, zaplatit, jako mně? S-si děláš prdel? Tebe nák vosmahly prachy, nebo... he?“ Zavěším, podívám se a dávám si první ranní kávu, a to mám rád s mlíkem. Ale už je den zase na hlavě noci, a třeba jsem ten den nezačal naruby, ptám se: Proč jsem si mu neřekl aspoň o kilo na cigá? Protože já bych nikomu za konzultaci svého díla nedal ani korunu, ač by si ji každý tehdy zasloužil — anebo proto, že takové věci se nedělají? Není na to lehká odpověď.

Udání náhodného střelce

Život, svět a vesmír je jako práce elektrikáře. Jeden to zapojí tak, že nemusíte deset let měnit žárovky, jiný to posere, a měníte je každý měsíc. Nicméně zaplatíte oběma, protože nevíte. Možná to není dobrý průměr.

I tak může mít úvaha o smyslu světa zcela osobní, soukromý ráz a pitomý, úplně debilní pozadí. Jednou takhle

za karantény šel kolem naší zahrady náhodný střelec a pak ještě jeden a ještě jeden. Celkem to byla tři udání na okresní hygienické správě, že jsme na zahradě pořádali „zahradni párky“, pak nás udali přímo na úřadě, že ignorujeme nařízení „sdružováním několika i více lidí“. U toho všeho jsem si uvědomil, že nemám problém s alkoholem, ale bez alkoholu. Takže jsem si dal voraz, abych měl konečně nějaký problém, protože s udavačím problémem nemám, vždyť ty kluky a holky ani neznám! A v takové střízlivé situaci jsem udělal rodinný rozpočet — a byl tu konečně problém. Ukázalo se, že za tohoto stavu jsem jediná naděje rodiny... smečky řekněme. To je příšerný pocit — být nadějí: dokonce ani krasavice se s tím často nevyrovnej, místo filmu a modelingu vletí na drogovou kariéru a jsou z nich blízny k politování. Ten rozpočet vycházel z toho, že víceméně všechny prachy hrnu přes literaturu. Nevím, jak na tom jsou jiní, ale v tom našem byly reálné mínusy a nadějně plusy. A jak už věděl každý občan baroka a dnes každý návštěvník Kuksu: zoufalství je hřích, takže — jen si nezoufat a prstíky do křížku!

Hledání správného okamžiku

V jedné knížce, myslím že ruské, ale už nevím od koho, byla krásná věta: *Čekáme. Čekáme, nedočkáme-li se, dočkají se jiní...* Letošního roku jsme byli všichni neviditelní — abych parafrázoval proslulý výrok Jendy v *At žijí duchové*. Možná jsme schytali nějakou ránu, ale není to na nás vidět. Osobně usiluji o to, aby mě aspoň pětkrát za den napadla veselá myšlenka. Někdy se probudím a místo povzbudivé parole z polosnu si do bdění přinesu nějaký vosatý, až sršní nápad. Nápadně blbý byl tento: Bylo by dobré si místo ranního holení nožem ořezat ksicht jako tužku a něco nakreslit. Ovládl jsem se, strčil jsem do vany holínky, řádně je zbavil bláta a do kuchyně, kde už u kávy seděla Lucie, jsem vešel jako starý kocour v roznučaných botách, ze kterých crčela voda. To bylo uklízení a pucování, vždyť právě v takové době — a to nejsme žádní váleční zajatci — je moc fajn vzít si poučení od britských důstojníků od mostu přes řeku Kwai. ●

Patrik Linhart (nar. 7. srpna 1976 v Duchcově) je básník, spisovatel, essayista, výtvarník a performer žijící v Teplicích a v Duchcově. Je zakladatelem Vědeckého studia Stará milenka, jehož náplní je „aktivisace každodenního života“ a „magie všedních dnů“. Výsledky této práce publikoval v knize studií o horroru *Vyprávění nočních hubeňourů* (Pulchra, 2013), sbírce essayí a kritik *Horroru roků* (Paper jam, 2016) a sestavil a přeložil výběr z díla Arthura Machena *Temnota nepomíjí* (Malvern, 2020). V posledních letech vydal sbírky básní a povídek *Šílený Trist* (Novela bohémica, 2014), *Vienna Calling* (Větrné mlýny, 2014), *Legenda Ysbwriel* (Větrné mlýny, 2017) a *Jáma a rypadlo* (Paper jam, 2019) nebo román *Nonstop amok* (Paper jam, 2016). Letos nakladatelství Větrné mlýny vydává jeho sbírku povídek ze Lvova *Král zvířat učitel*. Je členem radikálního baletu Vyžvejklá Bambule.

Malé Oljušce, i když spí

Ján Sedal

Žila jednou jedna babička, říkejme jí Strmá Stařena. A ta měla snad sto padesát let, ale ono je to jedno, v noci se to nepočítá a přes den není čas. No a ta Strmá Stařena si žila v lese. Tak. Divný to je, ale nikdy neviděla vlka. Až jednou, když na pomezí lesa a pole obdivovala rostoucí travu, ho uviděla. Byl jak ocelový stín a sto ovcí se mu válelo na duši. A řekla si, toho si upeču. A šla domů, zadělala na kvásek, uhnětlá ho silného a krásného a upekla. Postavila ho doprostřed dvorka pod jabloň a říká mu: Můj milý, prosím, jsem už stará a potřebuji opravdový oheň, neboť ten, co mám, už nehřeje. Vlk procitnul, protáhl se, ještě byl teplý z toho pečení, a naslouchal Strmé Stařeně. Dlouho byl ticho, až do večera, a pak pomalu, jako by byl sama zem, řezavě promluvil. Ví, co myslíš, slyšel jsem o Ohňové Zemi, tam půjdu a donesu Ti to, co chceš. A vyrazil. Vyskočil z celé síly do vzduchu a trhal pod sebe vzduch, že za chvíli se Strmé Stařeně vzdálil jako její mládí. Pak skákal nad oblaka a zem, moře a řeky, ani ovcí dole si nevšímal. Až v dálce spatřil zemi z kamene a ohně, z výbuchů udělanou, sešitou z děsného zmitání se ohně. Tam zamířil. Když dopadl na zem, celý se do ní otiskl a začal hořet. Ale vyskočil znovu nahoru, trhal vzduch pod sebou a do směru Stařeny se otočil. Když dopadl na dvorek pod jabloň, otočil se k ní a nic už neříkal. Strmá Stařena zchladila z něj ten žár, to velký pálení do svých dlaní a do svých kostí a srdce. Pak se na sebe dlouho dívali. Vlk se už jenom otočil, jako se otáčí noc. Jenom ještě slyšel Stařenin Hlas, děkuji Ti, můj milý. A to se stalo.

...

Jednoho dne, neví se proč ani jak, hned brzo dopoledne se na Pracovním úřadě objevil Vladimír Uljanov zvaný LENIN. V tu chvíli, jak vkročil do úplně prázdné místnosti, okamžitě zjistil, že tam není sám. Uprostřed stál sám velký, neodolatelný, nadhvězdne přitažlivý, největší z největších, Elvis Aaron PRESLEY. Lenin k němu přistoupil a dost bez obdivu, bez okolků a pazgřivecky trochu lstivě (byl to odpudivý malý muž a k tomu permanentní revolucionář) se ho dost drze zeptal: ELVISI, Ty tady? ELVIS AARON, už tehdy Božský, se pomalu otočil (páč byl nad věcí) a jednou ranou srazil lstivého LENINA na špinavou (LENIN byl na špinu zvyklý už z vyhnanství ze Sibíře) podlahu úřadu. Pak se Božský ELVIS AARON sklonil nad revolučním prckem a eroticky sytým hlasem mu řekl do tváře: LOVE ME

TENDER. Vzpřimil se a krásný a lesklý a vznešený jak hořící jasná hvězda vyšel před pracovní úřad, kde ho čekal obrovský svíjející se dav obdivovatelů. Mezitím se otřesený LENIN posbíral ze země. Bylo na něm vidět, že slova Božského jím otřásla. Ale víme taky, že si je sice pamatoval, ale NIKDY se podle nich nechoval. Co ale ti DVA dělali na pracovním úřadě, nikdo neví.

...

Ale aj všelijaké poudačky sa krajem nesú, od pramenu tečú a ľudé si je vypravajú. Taková je jedna smutná aj trochu veselá: Jak mosela mala Olja své malé srdce na Horu vynést.

V jedné malé vesnici pod Katmandujskýma horama byla vesnička, ze které snad ani nebylo nikam vidět. Těžkota tam vládla, pořád enom bláto a syroba, smích byl kdesi hluboko, že ani pramének nevytíkal, aj mraky zmuchlané na ní ležely. A malá Olja se tam jen tak motala, nikoho neměla, a tak tam jednou u kaluže stála, o strašně starý strom opřená byla. A tu ji z toho strašně starého stromu spadne rovnou k nohám strašně starý trpaslík. A říká jí: Ty, Oljo, budeš muset svoje srdce nahoru vynést, jinak to tu skončí. A podal jí hůl. Ale jak To mám udělat? Tož jdi rovnou pomalu navrch a na vrchu se zeptej hole. A Olja šla, pomalu, ale šla. Když došla na samý vrch, zeptala se hole: Co mám dělat? A hůl jí řekla: Vytrhni si srdce a zapal ho! A tak Olja udělala. Srdce tam hořelo, ale ona zkameněla. A dole hnedky candrbál počal a prameny smíchu se spustily a hned bylo z vesničky vidět daleko do kraje. A srdce tam nahoře hořelo a malá Olja tam coby kámen stála. Aj na ni zapomněli. A jednoho dne přišel do vesničky starý unavený horolezec, co už všechny hory prolezl a věil už neměl co, a ten se hnedky ptal: co tu máte? A lidé mu ukázali ten vrch s tím srdcem a kamennou Oljou. A on tam vylezl, Olju políbil, ona obživla, vzňala se láskou a radostí a hnedky se tam ti dva aj vzali. Ale ještě než odešli, Olja si srdce zase vrazila tam, kam patřilo. A to se opravdu stalo.

...

Šli dva psi po dlouhé zemi a dohadovali se, co udělají s kostí, kterou teprve najdou. No a jak na sebe tak mocně štěkali, najednou letí nad nimi Kristus. Ale oni ho neviděli a furt na sebe jak pominutí štěkali. A Kristovi,

jak on byl z lipového dřeva, upadla noha, ta jeho svatá přesvatá noha, no a rovnou mezi psy. Psi se zastavili a psím pohledem koukali na nebe, pak na tu nohu a zase na nebe a zase na nohu a zase na nebe, kdo že to po nich jako hodil. Ale to už byl Kristus v dáli, jen tak na obloze se míhal. To je aport, řekl jeden. Ale není to aport, říká druhý. Je to aport, ale svatý, až přesvatý aport. To je Kristova noha, to je noha našeho pána, musíme mu ji vrátit. Zapomněli na hádku, vzali nohu do tlamy a běželi, až do dáli, tam do dáli na nebi za míhajícím se postavou lipového Ježíška. V nesení se střídali, aby každé okusil tu svatou nohu. Tu se před nimi zjevilo a rozprostíralo pole. Zlaté obilí se jemně naklánělo ve vánku a klásky se o sebe tiše otíraly, jako kdyby krev praskala. Hned na kraji pole u cesty stála bílá kaplička a v zapadajícím slunci celá zářila. Psi do ní opatrně vstoupili. Bylo v ní přítmí a jen paprsek světla, co pronikal malým okýnkem, dělal na staré dlažbě světlý pruh, který pokračoval až na stěnu. Když si jejich psí oči uvykly přítmí, oni uviděli na stěně nevelký kříž, ale prázdný. Tu se za nimi ozval hlas: přinesli jste mi mou nohu? Otočili se a uviděli, jak se o dveře kapličky opírá Ježíš bez jedné nohy. Psům noha údivem vypadla z tlamy. Kristus se sklonil, vzal svou nohu ze země a přiložil si ji k tělu. Pak se pomaloučku vyšplhal ke křížku, položil se naň, roztáhl ruce a usmál se na psy. Psi okouzlení jeho úsměvem se taky usmáli. Vyšli pak ven, lehli si před kapličku a hlídali ji až do konce svého života.

...

Povídá se, že příběhy jsou na dně našich duší, ještě než se narodíme, že je pak na nás pozorně sobě naslouchat a myslí svou a jazykem je pak vyprávět. Takový mně jeden

vyprávěla stařena, co prodávala vrány. Tak. Šli jednou mniši Okurka a Dýna po cestě, byla už skoro tma a v žaludku jim vyhrávali hlady indický cikáni, a klášter ještě daleko. No, když je hlad, je daleko všechno. Okurka si trochu nejistě poskočil jen tak, možná právě z toho hladu, že tím ten hlad zažene. Ale jak poskočil, už nedopadl na zem a přitom stále šel ve vzduchu, těsně nad zemí. Ale nedal na sobě nic znát, tak z rozpaků a překvapení se podíval na Dýnu, ale ten ho vůbec nevnímal, a tak se ho tichým jemným hlasem do tmy zeptal: Ty, Dýno, JAKÝ MÁ ŽIVOT SMYSL?

Dýna trochu zakašlal, malinko znejistěl, a páč byla tma, nejistě si poskočil, taky se trošinku vzněs nad zem, ale taky nic neřekl. A tak se začalo rozednívat a to šli právě po horské stráni. Jak první paprsky pohládily nebe, oba dva měkce dopadli na zem a chvíli ještě šli. Pak se zastavili, že se pomodlí, a rozdělali si ohýnek, takový malý ušmudlaný ohýnek. Tu se najednou z dálky nese čísi hlas. Otočili se v tu stranu a viděli, jak k nim míří, rovnou k nim, malý oslík. Byl sám, měl na sobě přehozenou krásnou, už trochu vybledlou vyšívanou deku. Když k nim dokráčel, uklonil se a sednul si. Okurka a Dýna se na něj podívali a tiše si dál na ohýnku vařili čaj s máslem. Oslík si cosi přeříkával neznámou řečí, pak vstal, uklonil se a odešel. Dýna se jemně usmál na odcházejícího oslíka, pak se podíval na místo, kde seděl, a uviděl tam lejno. To bylo lejno toho oslíka. Dýna se na to lejno dlouho díval, pak ho zvedl a tu viděl, že je na něm něco napsáno, zvedl ruku s lejnem proti světlu a četl: NA NĚKTERÉ OTÁZKY NENÍ ODPOVĚĎ. Dýna se podíval na Okurku a ten se mu poklonil a poděkoval, tiše dopili čaj s máslem a svěžím krokem, vírice sandály prach, zamířili ke klášteru. A to se opravdu stalo. ●

Foto archiv autora

Ján Sedal (nar. 12. dubna 1948 v Bratislavě) je slovenský básník, režisér a herec. Žije v Brně. Televizním divákům se zapsal do paměti například rolemi v seriálech *Četnické humoresky*, *České století*, *Já, Mattoni* nebo *Svět pod hlavou*. Byl členem Bílého divadla, souboru Křesadlo, po několik dekád klíčovým hercem HaDivadla, působil v Divadle Archa v řadě rozmanitých inscenací, dále v souboru Vosto5 či v nezávislých projektech, ale také filmech. Kromě obrovského množství herecké a režijní práce v řadě divadelních inscenací, projektů a filmů mu v roce 2018 byla vydána kniha *SMS básně*, již sestavil dlouholetý Sedalův kolega z HaDivadla a kamarád — herec, režisér a spisovatel Arnošt Goldflam. Ten také do časopisu *Host* zaslal soubor drobných příběhů se svébytnou poetikou a humorem, z nichž jsme vybrali několik ukázek.

Boj o Českou televizi je bojem o monopol na interpretace

Karel Hvížďala

Již Friedrich Nietzsche říkal: Lidské počínání čím dál častěji místo na skutečnost naráží na interpretaci. A to je hlavní důvod, proč se u nás před volbami rozpoutal lýtý boj o Českou televizi a jejího generálního ředitele Petra Dvořáka, vedený ANO, SPD, ČSSD, KSČM a prezidentem. Zmíněné subjekty touží po monopolu nebo alespoň převaze nad interpretacemi svých kroků hlavně u starších lidí, kteří je podporují a sledují Českou televizi. Situaci ještě ztěžuje ta okolnost, že sám premiér vlastní (přes své jako svěřenské fondy) třicet procent médií na našem trhu.

Úkol řádných a veřejnoprávních médií míří opačným směrem: nedovolit, aby ve veřejném prostoru převládla jedna interpretace, aby se do médií dostaly různé relevantní (ne extrémní) názory, které konzumentům nabízejí podněty a vytvářejí příležitosti k jejich práci s informacemi i zkušenostmi. Pakliže tuto funkci neplní, s oběma očividně manipulují.

Podle výroční zprávy mezinárodní nevládní organizace Reportéři bez hranic (RSF) za rok 2020 se Česká republika v žebříčku 180 zemí světa drží jako předloni na 40. místě, ale oproti roku 2014, kdy byla na 13. pozici, jde o hluboký propad. Pokud neobhájíme veřejnoprávní televizi, propadneme se jako Poláci na 62. pozici či Maďaři, kteří jsou na 89. pozici. Slovinci jsou na 33. pozici.

Naši situaci sledují bedlivě i v zahraničí. RSF píše:

Čeští novináři čelí velkým výzvám, mezi které patří hrozby médiím veřejné služby ze strany vládou kontrolovaných dozorcích orgánů, nenávistné online kampaně... Rozsáhlou nedůvěrou v novináře posilují i slovní výpady českého prezidenta Miloše Zemana.

Nebezpečná situace v naší mediální krajině zneklidňuje i Evropskou vysílací unii (EBU), která vyzvala „k zachování demokratické budoucnosti národa, který je často považován za pevnost stojící proti autoritářství ve střední a východní Evropě“. Podobné obavy vyjádřil i vídeňský International Press Institute a také Global Task Force.

Postoj zástupců mezinárodních organizací ke druhé krizi České televize (první byla na sklonku roku 2000) je zřejmý, horší je situace na půdě naší sněmovny, kde by změna ve vedení, a tudíž i ve vysílání většiny poslanců nevadila. Volební výbor se měl na popud pirátského poslance Tomáše Martínka zabývat legitimitou volby nových radních, kteří jsou dle něj ve střetu zájmů a do Rady České televize byli zvoleni právě kvůli odvolání generálního ředitele. Ale tento bod se na program jednání nedostal, protože jeho předseda Stanislav Berkovec z ANO požádal o právní posudek, který konstatoval, že úprava je v zákoně o České televizi tak obecná, že věc nelze jednoznačně posoudit.

Na právní posouzení jsem se zeptal advokáta Tomáše Sokola, který mi napsal:

Zákon asi opravdu je zastaralý, pokud jde o možnost navrhnout kandidáty na člena Rady ČT. Proto může kandidáta navrhnout kdekdo. Stačí, pokud se tváří jako „organizace“ či „spolek“.

Problém nejagilnější bojovnice proti vedení České televize Hany Lipovské,

která do Rady byla zvolena řádně Českou biskupskou konferencí, je však jinde. Biskupové, kromě kardinála Duky, se později odpovědnosti za její agresivní jednání zřekli a jejich předseda Jan Graubner médiím sdělil: „Rada je nezávislý orgán... Jediné, co mohu udělat, je paní Lipovskou vyzvat, aby zvážila své setrvání v Radě ČT a abdikovala. To jsem však už udělal.“

O Institutu svobody a demokracie Jany Bobošíkové, za který Hana Lipovská vystupuje nejen na Radě, ale i na Facebooku, YouTube — XTV (zvláště pořad *Xaver Live*), víme, že usiluje o odvolání ředitele, a to hlavně kvůli ambicím paní Bobošíkové, která do roku 1998 v České televizi pracovala, ale kvůli neshodám s dnešním ředitelem zpravodajství Zdeňkem Šámalem byla nucena odejít. Její současné angažmá je proto možné číst jako pomstu a snahu se na obrazovku České televize vrátit, viz její následující příspěvek: „ABY BYLO JASNO: 10 000 odběratelů, 1 700 000 zhlédnutí. Máme jít na obrazovku ČT? Napište nám!“ Reklamní text z Facebooku Jany Bobošíkové konečně zřetelně vysvětlil, co ji a její kamarádku paní Lipovskou žene do boje. Už to by mělo stačit k tomu, aby radní Lipovská byla odvolána. Je to totiž v rozporu s § 5 a 2. odstavcem, kde stojí:

Radní nesmí při výkonu své funkce v Radě vystupovat jménem politických hnutí či sdružení nebo působit v jejich prospěch nebo ve prospěch jiných skupinových zájmů.

Absurdní je i odůvodnění snah odvolat generálního ředitele ze strany šéfa Rady České televize Pavla Matochy, jak na to upozorňuje i německá televize ARD, když říká: „Místo hájení národních zájmů hlásají názory Bruselu a pronásledují vládní politiky.“ A toto poštelil prohlášení sdělil

**Nebezpečná situace
v naší mediální krajině
zneklidňuje i Evropskou
vysílací unii**

v době, kdy podle Eurobarometru důvěřuje Evropské unii (tedy Bruselu) 48 procent našich občanů a vládě jen 19 procent. My jsme však členy Evropské unie, a proto by naším státním (tedy i národním) zájmem mělo být Evropskou unii podporovat.

Aby mohlo v nejbližší době dojít k volbě nového radního po rezignaci Jiřího Grunda, na post kandidáta byl dne 11. května navržen spolkem Rugby Spirit Brno advokát Michael Mann. Ten však čelí kárné žalobě kvůli tomu, že se smál příspěvku o plynování prvňáčků, což poslancům nevadí.

Senát si zároveň v mezičase nechal udělat analýzu způsobu, jakým se dostali nominanti do Rady České televize, a došel k závěru, že tři z nich měli být vyřazeni. Pavla Černého vyslal do volby spolek Liga Libe, Jaroslav Kravka získal nominaci od organizace Pétanque club Brněnští draci a Karla Nováka navrhl Nadační fond Filantia. Autoři analýzy ověřili, že žádný z nich neodráží veřejný zájem požadovaný zákonem. Liga Libe je politická organizace, Brněnští draci se věnují sportu a skutečnou aktivitu Nadačního fondu Filantia nelze dostupnými informacemi doložit. Dva neúspěšní kandidáti Michal Klíma z Nadačního fondu nezávislé žurnalistiky a akademik a sociolog Jaromír Volek avizovali, že se zřejmě obrátí na Ústavní soud. Poslanci tyto okolnosti neakceptovali a vzali je jen na vědomí.

Předseda Rady České televize Pavel Matocha navíc nařkl 18. května ředitele České televize z porušení zákona o střetu zájmů. Podle Matochy předpis řediteli ukládá, aby odevzdával majetková priznání. Tento výklad ale není zcela zřejmý, proto to nikdy žádný z bývalých ředitelů nedělal. A téhož dne ředitel České televize Petr Dvořák podal trestní oznámení na Hanu Lipovskou, protože její aktivity překročily rámec působnosti člena rady a dostaly se na úroveň osobních útoků. Dvořák řekl: „Podle některých otevřených zdrojů jsem byl paní radní do policejního protokolu dokonce označen jako osoba, která ji ohrožuje na životě. To je nepřípustné.“

Na zasedání Rady České televize dne 19. května byl pozván i předseda Dozorčí komise České televize Michal Petrman zřejmě hlavně kvůli tomu,

že se komise postavila za generálního ředitele v údajném střetu zájmů. Na sedmihodinovém jednání se radní Jiří Kratochvíl pustil do předsedy Pitřmana a vyzval ho „aby odstoupil, než bude odstoupen“. Pitřman se hájil tím, že Dozorčí komise dle zadání zkoumala ekonomické vztahy a na nich nic závadného nenašla. Rada České televize se tedy rozhodla, že o střetu zájmů ředitele by měl být vypracován posudek. Radní by měli autora posudku vybírat ze tří subjektů do pátku 29. května. Případný střet zájmů má plynout z Dvořákova spoluvlastnictví počítačové školy Gopas, rada se zabývala i jeho angažmá ve správní radě výstavní síně Leica Gallery. Z uvedeného výčtu osočení se zdá, že Rada České televize má jediný zájem, zbavit se generálního ředitele a nejvýraznějších figur, na něž útočí, jako jsou Václav Moravec, Nora Fridrichová, Jakub Železný a Marek Wollner, a dosadit si tam své lidi.

Tereza Matějčková říká, že úkolem filozofa je pozastavit to, jak běžně myslíme. O totéž se má pokoušet i řádný novinář. To je však právě to, co prezidentovi a jemu podobným vadí: jiný pohled považují za dezinformace. Kdo si nemyslí totéž co oni, je nepřítel. Kvůli tomu vydal kancléř Vratislav Mynář dne 21. května

zprávu, že Hrad nebude poskytovat informace týdeníku *Respekt*, serveru *Seznam Zprávy*, *Deníku N* a redaktorům *168 hodin* (Nora Fridrichová) a *Reportéři ČT* (Marek Wollner). Hrad zjevně nezajímá, že je to v rozporu se zákonem o svobodném přístupu k informacím, s Ústavou, kde stojí, že „stání moc slouží všem občanům“, i nálezem Ústavního soudu z roku 2018.

Dne 24. května nedošlo k avizované dovolbě dalších tří členů Rady České televize. Až se tak stane a noví radní se ujmou svých funkcí, bude mít Rada dost hlasů na to, aby mohla odvolat ředitele. Budu-li spekulovat, rýsuji se tyto možné scénáře: Buď se budou politici bát velkých demonstrací, kvůli kterým se musela uzurpování České televize vzdát před dvaceti lety ODS, a zatáhnou za záchranou brzdu, protože by mohlo ANO ztratit další voliče. Nebo naopak bude mít premiér pocit, že prohru v říjnových volbách již nemohou zvrátit, a pak se pokusí ukázat sílu: budou likvidovat do konce svého volebního období všechny instituce a jejich šéfy, kteří by jim mohli po volbách škodit, včetně ředitele České televize.

Autor je mediální analytik.

• • •

Pokaždé, když jsem se v dnešním snu podíval do nebe, viděl jsem provazolezce ve vlajících trenýrkách. Žádného boha, žádné hvězdy, slunce, lunu, boeing — obloha úplně vymetená, čirá geometrická abstrakce: jedna linka, dvě koule a lhostejný vítr.

20. října 2016

• • •

Obávám se, je-li všechno skutečně tak, jak to vidíme, slyšíme nebo cítíme. Například včera ve všech ulicích Jihlavy, kterými jsem procházel, byla cítil marihuana. Točil jsem se jak korouhev, ale nikde nikdo. Přemýšleli jste někdy nad tím, do jaké míry může být vlastní duch pro váš maloměstský život nebezpečný?

4. prosince 2016

• • •

Padáme, držíme se za vlasy, v jejich hustotě je jistota a v jejich jemnosti statická elektřina. Jiskřící náboj osvětluje naše obličej. Probouzíme se s rukama ve vlasech. Před úplným procitnutím učiníme jakýsi nesrozumitelný slib.

29. prosince 2016

• • •

Ležím po krk ve vaně. Naložen v soli s pomerančovou kůrou. Stánkařka tvrdila, že omlazuje a zabraňuje stárnutí. Čtu, že působí jako sedativum při nespavosti, strachu a úzkosti... Vzal jsem tedy pět kilo!

31. prosince 2016

• • •

Rodinný krb je častým zdrojem situačních tragikomedii. Dodnes se mi jeden takový sitcom vrací. Moje sestřenice jednoho dne znuděně houpala nohama na židli a vyzývala mě, aby se na ni dívala, bylo vidět, že se jí mezi panenkami sráží střelný prach, a než jsem se nadál, vypálila v rytmu kulometné palby: buzerant, buzerant, buzerant... Byl jsem konsternovaný, protože nepřipravený. To dítě o tom nemá vůbec páru, neví, co říká, slyšela to od své matky nebo otce, možná ve škole, prolétlo mi hlavou několik kulek zoufalství... Co chcete dělat? Říci, že se to neříká, když se to v jednom kuse říká? Trošku bezmocný jsem pohlédl na mámu za linkou. Ale ta vrazila hlavu ještě hlouběji do hrnce. To byla asi největší rána. U oběda jsme se bavili o úplně jiných, takových těch běžnějších věcech „a bylo nám fajn“.

14. dubna 2017

2021: Stále rozstřílené Slezsko

Text a fotografie Ivan Motýl

**Vkládat prsty do ran po dávkách
ze samopalů a dělostřeleckých
granátech. Dotýkat se puchýřů
po střelbě v ruinách kostelů
a na fasádách zborcených zámků,
přitom se od českých hranic nevzdalovat
víc než dvanáct kilometrů. Kietrz, Nowa
Cerekwia, Rozumice, Wojnowice, tam
všude se jizvy z druhé světové války
ještě nezacelily. Vězni v Kietrzi tkali
koberce také z vlasů osvětimských obětí
a od roku 1972 v městečku dospívala
nobelistka Olga Tokarczuková.**

Gott ist tot? Ani náhodou, jen už nebydlí v kostele apoštolů Šimona a Judy Tadeáše ve Wojnowicích, odkud ho vyhnali rudoarmějci. A vlastně i wehrmacht.

Vždycky si myslím, že už takovou ženu nenajdu, poslední Germánku v Polsku. Pořád ale postávají u plotů a chtějí vyprávět. I tady ve Wojnowicích na přelomu dubna a května 2021.

Irmgard Weinhold, ročník 1932: „Fronta prošla dědinou sedmkrát tam a zpět. Sedmkrát to tady dobyli Rusové a za pár dnů zase Němci.“

Po bojích zůstaly jen trosky, i střechu kostela dělostřelci pohrbili do prvních jarních kopřiv. Ustřelili věž a kulkami potetovali fasádu, od té doby stavba ve stylu pozdního vesnického baroka z roku 1806 nenašla faráře.

Třináctiletá Irmgard boje o vesnici poznala z vyprávění, jako přímá svědkyně by tady asi vydechla v minovém kráteru. „S rodiči jsme bydleli v sousedních Posucicích a začátkem března 1945 nás evakovali do Zwickau in Böhmen, asi tři sta šedesát kilometrů odtud.“ Do Cvikova v Lužických horách, jak žena zdůrazňuje „až za hranicemi“.

Pozdní vyhánění Němců

Když se kolem půlky května dostali Weinholdovi domů, ještě to byla německá vesnice Poßnitz a Wojnowice se jmenovaly Wanowitz. Tato část Evropy patřila od roku 1742 nejprve Pruskému království a později Německu, neboť Marie Terezie prohrála s Berlínem Slezské války.

„V květnu tu ještě byli Rusové. Ukradli, co mohli. Hodinky, zlato nám rvali z uší, ženám ubližovali.

↑ Kietrz, někdejší nacistická textilka u českých hranic, v níž se na koberce a čalounění využívaly i lidské vlasy z Osvětimi

A všechno rozstřílené,“ vypráví poslední Němka v Polsku, ale za týden určitě najdu nějakou další.

Když do kraje vtáhla polská správa a území prohlásila za starou vlast, začalo vyhánění. Wypędzenie, prostě vypendění. Irmgard nechce vysvětlovat, proč její rodiče mohli zůstat. Nějak to zařídil otec, protože když v roce 1958 zemřel, rodina musela šupem do pozdního odsunu. „Z nenávisti k Němcům vyhnali maminku a moji mladší i starší sestru. Já jsem mohla zůstat, protože jsem se v roce 1957 vdala za Poláka.“ Matka se usadila ve Frankfurtu nad Mohanem, už od konce šedesátých let se ale všichni navštěvovali, polská železná opona nikdy nedosedla až k zemi.

Čapí hnízdo v ruinách věže kostela svatých Šimona a Judy Tadeáše ve Wojnowicích je prý obydlené každý rok, drahá léta. Jeden z čápů náhle vzlétne a usadí se na chátarajícím zdivu. Fascinují mě stopy kulek. Hlavně v těch místech, kde ještě neopadaly vnější omítky. Zedníci snad do malty museli naházet kopy vajec, že se presbytář kostela ani po šestasedmdesáti letech nevysvlékl na cihlu. Kulka vedle kulky, ale fasáda na kněžišti nepopraskala.

Co kousek, to nějaký vrak

„Rodáci sem od šedesátých let přijížděli autobusy a přáli si kostel opravit. Komunisti jim to nikdy nedovolili

a po pádu režimu už na to neměli sílu ani peníze," vypráví devětaosmdesátiletá Irmgard Weinhold.

Když se vdala za Poláka a vyhnula se opožděnému odsunu, bála se své dva syny naučit německy. „Škoda, mamí, mohli bychom se ještě všichni vystěhovat," dobírá si matku syn Zbygniew, ale asi to nemyslí vážně. Cítím, že je na vsi spokojen. „Žijeme si teď v Polsku trochu lépe než za komunismu. S vámi Čechy se to ale nedá srovnávat, vy se máte moc dobře.“

S paní Irmgard pociťuji zvláštní blízkost, pocházím také ze smíšené rodiny. Otec Günter (1940) a matka Hermína (1944) se narodili jako Němci, navíc oba dědečci v den slehnutí manželek sloužili ve wehrmachtu. Po válce se však Günterovi i Hermině vykouřila mateřština z hlav, neboť doma z ní neslyšeli ani slovo. „Tak to vidíte, stejný osud," podívá se mi do očí stařenka z Wojnowic.

Na vojáky si hraji nerad, ti hoši z vojenských historických klubů mně lezou na nervy. O postupu Rudé armády v těchto slezských končinách jsem slyšel padesátkrát, strategické údaje ale vždycky zapomenu, proto se obracím na historka Ondřeje Koláře z Národního památníku II. světové války v Hrabyni.

Mezi dnešní polskou Ratiboří (Racibórz), Glubčicemi (Głubczyce) a Prudnikiem se v brzkém jaru roku 1945 válčilo v rámci Hornoslezské operace, kdy se Rusové snažili oslabit jižní křídla německé obrany, aby neohrožovala útok na Berlín. „Velkým obchvatem v západním směru se pak rudoarmějci pokusili o průnik na české území směrem k Ostravě, která byla v té době poslední velkou základnou

zbrojního průmyslu pro wehrmacht," vypráví Kolář. „Vojska generála 60. armády, generála Kuročkina, se přes tuto oblast probíjela během března 1945 na Osoblažsko, což byl vůbec první ruský průnik na území dnešní České republiky.“

Hornoslezská operace se posléze prolula s Ostravskou operací a během půldruhého měsíce spolu na obou stranách dnešní hranice svádělo bitvu na čtyři sta tisíc německých a ruských vojáků (s nimi i Svobodova tanková brigáda). Přibližně sto tisíc jich padlo.

Dědiny na obou stranách hranice se měnily ve spalenou zemi nasátou krví vojáků. „Nepoznávali jsme svou milovanou Hrabyni, neboť na jejím místě zůstala jen halda trosek a rozsáhlé spáleniště. Pole byla proměněna v zákopy plné drátěných překážek a trychtýřů od bomb, co kousek, to nějaký vrak nákladního auta, děla nebo tanku, z něhož leckde trčely spálené nohy vojáka," líčí následky bojů kronika Hrabyně. „V některých částech bojiště prošla fronta až sedmkrát tam a zpět," potvrzuje historik, co mi vypráví Irmgard Weinhold.

Uwaga! Budynek grozi zawaleniem!

Zničené české Slezsko mezi Opavou a Ostravou bylo postupně obnoveno, na polské straně čáry ale leccos zůstává ve stavu z jara roku 1945. Tu dobu si už nikdo

↓ Irmgard Weinhold, ročník 1932.
Poslední Němka ve Wojnowicích

nepamatuje, v Połsnitz ani ve Wanowitz. „Zůstala jsem tu sama s mrtvými,“ říká Irmgard. Nemám odvahu, abych ji vytáhl na zpustošené pohřebiště u kostela, kde se dochovalo několik vyvrácených náhrobků.

„Alois Bartus“, čtu na jednom ze zlomených kamenných křížů. „Lieber Mutter und Grossmutter Anna Klebr“, je vytesáno na dalším, paní Anna tu byla pohřbena 4. listopadu 1939 v pozhnaném věku osmdesáti let.

Vetřný dřevěný kříž před wojnowickou zříceninou je podepřen menším, a ještě chatrnějším Kristovým symbolem. V kostelní lodi si razí cestu k jarnímu slunci první lístky vzrostlých stromů. Nahlížím do zbytků věže, kus zdíva se musel sesunout poměrně nedávno, možná během letošní zimy. „Uwaga! Budynek grozi zawaleniem!“ varuje mě černý nápis na žlutém smaltu.

Polští migranti vyhnání Stalinem z takzvaných východních Kres si po válce ve Wojnowicích opravili méně poškozený evangelický chrám, a ten katolický nechali ladem. Na bývalých německých územích se stejně necítily doma a celý život doufali, že se budou moci vrátit do rodného kraje, jenž dnes patří k Ukrajině. A že jim budou vráceny domy i pozemky, což byla stejná utopie, o jaké snili vyhnání Němci.

Ve Wojnowicích už nemohu najít nikoho, kdo si dětství strávené někde kolem Lvova pamatuje. Před dvaceti lety jsem je tu běžně potkával, jeden z nich mě dokonce zatáhl na půdu a vytahoval z černé dřevěné truhly fotografie rodné vesnice, modlitební knížky a další památky. Zabalen a připraven k okamžitému návratu na východ.

Wojnowice a další vsi v okolí se zničenými kostely patří k takzvaným Znovuzískaným územím, historici jim

↑ Nowa Cerekwia, kostel sv. Václava

říkají Ziemie Odzyskane. Jde o bývalá území Německé říše, která po válce připadla na pokyn generalissima Stalina a po dohodě se Spojenci polskému státu. Obrovské území od Horního Slezska přes Dolní Slezsko až k řece Nise a kolem Baltu až do města Gdaňsk.

„Poláci z východu se s přesídlením nedokázali sžít, takže ani neměli velký zájem na opravách zničených kostelů, zámků a dalších staveb. Cítili se tu být dočasnými hosty,“ uvažuje Ondřej Kolář. Stát do Znovuzískaných území téměř neinvestoval, hlavně tam kdesi u českých hranic. Západní Německo navíc poválečnou změnu hranic neuznávalo a ztracené země označovalo jako „německá území pod polskou správou“ až do sedmdesátých let. Dlouho tu nebylo nic jisté, spory ukončila až polsko-německá smlouva z roku 1990. Příliš pozdě na to, aby uprchlíci z Kres našli domov ve Slezsku hned v první generaci.

Znova se dotýkám jakoby včerejších jizev po kulkách na fasádě wojnowického kostela a malta se mi v prstech míchá s cihlovou drtí.

Rána vedle rány.

Bum!!! Dzmm!!! Fjiií!!!

Nemohu vědět, jak přesně zněla druhá světová válka, ale vybavují se mi cvičné střelby a poučky lampasáků o nepříteli, který mě rozstřílí samopalem, když včas a dostatečně daleko nehodím granátem. To bylo na vojenské katedře Vysoké školy báňské v Ostravě na podzim roku 1989.

Válka je vůl!

Po stopách nobelistky

Čtyři kilometry vzdálená Kietrz leží přímo na české hranici. Městečko střeží silážní věže zemědělského kombinátu, který je v médiích občas barvitě popisován jako „poslední polský státní statek“. A kupodivu stále hospodaří se stejnými úspěchy jako kdysi Slušovice.

Za statkem našlo místo hřiště a hned vedle základní škola s lyceem. Nad portálem budovy visí portrét Olgy Tokarczukové a ředitelka Anna Ludwikowska Wierzchowiec mi chvíli poté ukazuje tablo absolventů základky z roku 1976, mezi nimiž je i portrét budoucí nositelky Nobelovy ceny za literaturu 2018. Ve stejné budově působí i lyceum, na kterém Tokarczuková odmaturovala.

Potrčí si tu na patrony, stejně jako všude v Polsku. Základku zasvětili Tadeuszi Kościuszkovi, vůdci protiruského povstání z roku 1794. Střední školu romantickému básníkovi Cyprianovi Kamile Norwidovi a celý komplex škol papeži Janu Pavlovi II. Všichni patroni mají

↑ Rozstřílený kostel apoštolů Šimona a Judy Tadeáše ve Wojnowicích

na chodbách své koutky, anebo rovnou síně tradic, vedení školy vyvěsilo i dva portréty Tokarczukové. Nobelistce je věnováno i několik nástěnek a galerie u kabinetu výtvarné výchovy, v níž se studenti snažili zachytit tvář slavné absolventky.

Ze spisovatelky však další patronku asi nevyrobí. „Paní Tokarczuková se škole z nějakých důvodů vyhýbá, i když do Kietrze přijíždí hodně často za matkou, která teď má zdravotní problémy,“ vypráví ředitelka, která knihy laureátky považuje za náročné a dočetla jen tituly *Pravěk a jiné časy* a *Běguni*. „Olga je intelektuální spisovatelka a porozumět jí, to vyžaduje velkou literární zkušenost,“ myslí si.

Kantoři, kteří budoucí nobelistku učili, už jsou v důchodu. Nepamatuje si ji ani školník. Otec spisovatelky Józef odpočívá na městském hřbitově, který sousedí přímo

**Tokarczukovi
se do Kietrze
přistěhovali v roce
1972, když bylo
Olze deset let**

se školním areálem. Nejspíš tady mezi vyvrácenými náhrobky německých starousedlíků z města Katscher studentka začala přemítat také o tom, kdo je na tomto území doma. Sedmnáctiletou Olgu si na hřbitově představují ve stejné situaci, v jaké jsem teď já, kdy luštěm německá jména: August Englisch, Franz Stefanides, Rudolf Alker...

Kietrz je jedno velké sídliště pro šest tisíc obyvatel, neboť v zuřivých bojích v březnu a dubnu 1945 byla původní zástavba z osmdesáti procent zničena. Náměstí se změnilo v hromadu cihel, které byly posléze odváženy na obnovu Varšavy. Zámek se proměnil v několik kamenných zdí, které stále trčí ze země v parku pod kostelem. Taková města v Čechách a na Moravě nemáme, Tokarczuková zdejší vyvrácené dějiny musela nějak vnitřně zpracovávat. V médiích přitom o Kietrzi mluví zřídka a spíš úsečně, což platilo i po udělení Nobelovy ceny. Také nářky v jejím díle jsou spíš ojedinělé.

Tokarczukovi se do Kietrze přistěhovali v roce 1972, když bylo Olze deset let. Předtím žili v Sulechówě a Klenici v Lubušském vojvodství, mezi Poznání a Zielonou Górą. V *Bégunech* se sice nic konkrétního o Kietrzi nepíše, ale spisovatelka líčí alespoň útky rodiny z tohoto městečka:

Dopoledne koupání v moři nebo jezeře, odpoledne cesta za starobylými památkami města zakončená večeří — obvykle z konzervy: guláš, karbanátky, rajska omáčka. Musela se jen uvařit rýže nebo těstoviny. Věčné šetření, zlotý je slabá měna, nic si za něj nekoupíš. Hledání míst, kde je možné se připojit k elektrině. [...] Nebyli skutečnými cestovateli, protože odjížděli, aby se vrátili.

A vraceli se rádi, s pocitem dobře vykonané práce. Vraceli se, aby posbírali hromady dopisů a účtů, vyprali všechny věci, nenápadně zívající přátele k smrti nudili svými fotkami. To jsme my v Carcassonne. A tady je manželka před Akropolí.

Žádné velké zátarasy, ani vnější, ani vnitřní. Kdo chtěl cestovat do Francie anebo Řecka, nějak se to dalo udělat i v komunistickém Polsku, Tokarczukovi jezdili na Západ československou škodovkou.

U trosek textilky Wilhelma Schaefflera

Co přežilo v Kietrzi válku, to se mění v trosky v jednadva-
cátém století. Rudoarmějci třeba zčásti ušetřili rozlehlost
textilní továrny Wilhelm Schaeffler AG (za komunistů
Welur). Ohromující komplex pomalu se měnící v rozva-
linu až od roku 2000, stále mu však vévodí třípodlažní
objekt z režných cihel dlouhý přes dvě stě metrů. Je to
největší stavba ve městě, byt už přišla o střechu a dál
chřadne.

Textilka se stala předmětem rozsáhlých majetkových
machinací, jimiž se léta zabývá justice, kauza spojená s di-
vokým kapitalismem mě ale nechává chladným. Cihlové
zdi vyprávějí mnohem hrůznější historii z dob druhé sv-
tové války, kdy část areálu sloužila jako koncentrační tábor
pro nepohodlné Poláky a vězni tu tkali vyhlášené koberece.

↓ Olga Tokarczuková na tablu absolventů
základní školy v Kietrzi z roku 1976

Ivan Motýl (nar. 1967, od šesti let žije v Ostravě a na Ostravsku), básník a novinář. Poezii píše od roku 1983 a žurnalistice se věnuje od roku 1990 (*Region, Lidové noviny, Týden, Rozrazil* a jiné). S bratrem Petrem vydávali časopis *Modrý květ* (1994—1995). Básnickou prvotinu *Zloděj ve sklenici* (1991) vytiskl vlastním nákladem, druhou sbírku *Struska* (2019) v nakladatelství Větrné mlýny. Je spoluautorem divadelní hry *Bezruč?!* (s Janem Balabánem, 2009), editorem výboru ostravské poezie a poezie o Ostravě *Briketa* (2014). Starý žvanil, piják piva a milovník poezie Oldřicha Wenzla, proto i amatérský historik a historický amatér.

Příze se však vyráběla i z lidských vlasů, které do Kietrze dodával sto dvacet kilometrů vzdálený vyhlazovací tábor v Osvětimi.

Historik Andrzej Strzelecki z Osvětimi v jednom z muzejních sborníků přímo uvádí: „Příjemcem lidských vlasů z koncentračního tábora Auschwitz byl průmyslový závod Teppichfabrik Schaeffler AG v Kietrzi.“ A potvrzuje, že po válce byla v továrně nalezena zásilka vlasů vážící nejméně 1 940 kilogramů. Což odpovídá čtyřiceti tisícům lidí. Pytle s vlasy byly označeny písmeny KL Au. Konzentrationslager Auschwitz, koncentrační tábor v Osvětimi.

Nalezené důkazy v pytlích zkoumal v roce 1946 Ústav soudního lékařství Jagellonské univerzity v Krakově, který v nich našel stopy kyanidu. A právě plynný kyanovodík (HCN) byl smrtelnou látkou Cyklonu B, jenž se stal hromadnou vyhlazovací zbraní nacistů v plynových komorách. Někteří vězni i bývalí zaměstnanci továrny v Kietrzi také potvrdili, že ze zásilek vlasů byla vyráběna příze určená k dalšímu textilnímu zpracování, a to již od roku 1943.

Nález z Kietrze byl vrácen do Osvětimi a dnes tvoří jednu z nejsmutnějších expozic v tamním muzeu a také klíčové svědectví o holocaustu. Návštěvníci většinou před dvoutunovou hromadou vlasů oněmi hrůzou, mrazivé pocity mě nyní přepadají i u fabriky. Skoro se bojím podívat do vytlučených oken, aby se v nich nějak nezhmotnilo dávné zlo.

Podle různých odhadů bylo v Osvětimi zmařeno 1,2 až 1,6 milionu lidských životů. Ruiny textilky v Kietrzi jsou sice oploceny a označeny zákazy vstupu, několika provizorními vchody lze však vejít i do útrob. Otročskou práci vězňů držených přímo v areálu továrny v Kietrzi využíval berlínský podnikatel Wilhelm Schaeffler. Vysoce postavený úředník Drážďanské banky koupil bývalou židovskou textilku v roce 1940 (tehdy měla název Davistan AG) za výhodných podmínek, zaplatil jen sedmdesát procent odhadní ceny, a brzy přibral za společníka

i mladšího bratra Georga. Bratři Schaefflerové navázali v Kietrzi na dosavadní výrobu koberců a čalounění, odívali wehrmacht a brzy také produkovali letecké pumy a jehlová ložiska pro tanky.

Historici osvětimského muzea vyčítají dědicům bratři Schaefflerů, že se podnes nedokázali postavit čelem k minulosti. Společnost Schaeffler je přitom považována za jednoho z gigantů německého automobilového průmyslu a je to i globální podnik s pobočkami v desítkách zemí včetně České republiky. Firma ale válečné události vymazala a uvádí vznik až k roku 1946 v bavorském městě Herzogenaurach, kam se rodině před koncem války podařilo převést část vybavení fabriky právě z Kietrze.

„Bratři Schaefflerové začali své podnikání v Herzogenaurachu v roce 1946. S odvahou, kreativitou a moderními vizemi,“ píše se na oficiálních webových stránkách firmy, která v roce 2008 ovládla i proslulou společnost Continental vyrábějící pneumatiky. Dnešní majitel Georg Schaeffler byl předloni šestým nejbohatším německým podnikatelem s majetkem 14,9 miliardy euro.

Fantazie z nádraží

Stojím na opuštěném nádraží v Kietrzi, kde už od roku 1992 nikdo nevystoupil z vlaku. Stanice sousedí přímo s troskami textilky. Koleje jsou zarostlé travou a křovinami, na peroně parkuje automobil, nádraží je proměněno v soukromou dílnu. Zdánlivý poklid narušují získané informace od historiků a představivost opět pracuje. Právě na toto nádraží přece přijížděly vlaky z Osvětimi i s hrůzoplým nákladem. A sem dobytčáky přivázely i vězně z Polska, kteří měli ve fabrice dřít od nevidím do nevidím.

Podle historiků se v táboře pro Poláky s názvem Polenlager 92 vystřídalo až osmnáct set vězňů. A stovky z nich tu zemřely. Skoro čtyřicet procent trestanců přitom tvořily děti do osmnácti let, ve výrobě běžně pracovali i dvanáctiletí kluci i holky. Často bez rodičů, kteří za odbojovou činnost, anebo také jen kvůli smyšlenému udání

sousedů či z jiných příčin, skončili rovnou v Osvětimi anebo v jiném vyhlazovacím táboře.

Hned několik bývalých vězňů po sobě nechalo svědectví, třeba Józefa Posch-Kotyrbová podala výpověď polskému projektu Zapomenuté koncentrační tábory. Když si v srpnu 1943 přišlo gestapo pro jejího tatů, horníka z Jaworzna v katovickém revíru, měla teprve šest a půl roku. Otec tehdy nebyl doma, tak zatklo matku i s třemi malými dětmi. „Mámu několikrát vyslýchali a pak mě od ní nějaký voják oderval. A hodil na korbu auta. Postupně jsem se ocitla ve třech lágrech, a jak jsem po válce zjistila, dost dlouho jsem byla také ve fabrice v Kietrzi. Tam si pamatuji, že mrtvé nosili v dekách přes místnost, v níž jsme spali,“ vybavila si svědkyně.

Vězni v Kietrzi obývali jednu z továrních hal, v níž živořili v zoufalých podmínkách. Polská holčička Józefka tak přežila tři lágry jen díky milosrdenství spoluvězňů, a když válka skončila, zjistila, že nemá rodiče. Táta skončil na popravišti, máma v plynové komoře.

Dívám se od nádraží k halám textilky a fantazie splétá děsivou tečku za příběhem svědkyně. Co když vlasy

umučené maminky také skončily v jedné ze zásilek pro textilku bratří Schaefflerů v Kietrzi? A co když tam byly doručeny zrovna v době, kdy nacisté v lágru drželi i malou Józefku?

Fráze mezi kulkami

Sedm kilometrů od Kietrze leží Rozumice. Jsem jen dvanáct kilometrů severovýchodně od Opavy a nevěřicně obhlížím další rozlehlou ruinu kostela, tentokrát pozdně klasicistního evangelického chrámu. I toto pozemské sídlo Páně je prostřeleno ze všech stran, rány po kulkách, granátech a minách nelze ani spočítat. Je jich jak v řesetu.

Vyhnanci se ani tady dlouho nevzdávali naděje, a ještě v roce 2011 se rozumický rodák Fritz Wiechowski dušoval, že chrám zrenovují. Odsunutým Němcům se ale nakonec podařilo pouze opravit kříž před kostelem a opatřit ho deskou s dvojjazyčným nápisem: „NIGDY WIĘCEJ WOJNY — NIE WIEDER KRIEG.“

Už nikdy žádnou válku.

Fráze, ale tady zní pravdivě. ●

Pojďme se potkati v soboteckých lukách! Objevujte s námi opět nové možnosti, jak nazírat poezii, literaturu a slovesnou kulturu, ale také didaktiku češtiny. Letos budeme putovat **OD FOLKLORU K FOLKLORU** krajinou mýtů, pohádek a lidové moudrosti, nevyhneme se však ani městskému folkloru a internetovým memům.

ŠRÁMKOVA
SOBOTKA

3–10 / 7 / 2021

65. ROČNÍK

FESTIVALU
ČESKÉHO JAZYKA,
ŘEČI A LITERATURY

Folklor bude prostupovat jak programem zahrnujícím odborné přednášky, besedy, divadla, koncerty nebo autorská a scénická čtení, tak tvůrčími a didaktickými dílnami pro dospělé i děti. **Přijďte si užít týden s jazykem, řečí a literaturou v malebném prostředí Českého ráje!**

Pratasevičovo Bělorusko

Libor Dvořák

Běloruská opozice má nového hrdinu. Jmenuje se Raman Pratasevič, je mu dvacet šest let, je spoluzakladatelem telegram-kanálu Nexta a v neděli 23. května byl společně s dalšími sto sedmdesáti cestujícími do slova unesen z běžné civilní letecké linky Athény—Vilnius do Minsku. Představme si tohoto mladého muže výmluvným citátem z facebookové stránky ruského analytika a publicisty Andreje Nikulina:

Jako šestnáctiletý středoškolský student vyrazil Raman Pratasevič na protestní akci a hned poté byl vyloučen z lycea. Když v protestech pokračoval jako vysokoškolák, vyhodili ho z univerzity. Poté spoluzaložil opoziční internetový kanál, tak ho donutili opustit vlast. Když se v něm dál angažoval ze zahraničí, unesli ho a vrátili zpátky do Běloruska — se všemi důsledky z toho plynoucími. Když to tak všechno zvážíte, logicky dospějete k prostému závěru: v normální zemi by se nic z toho, co bylo právě popsáno, nemohlo stát.

Raman Pratasevič se zkrátka — pro sebe zřejmě zcela nečekaně — v neděli 23. května odpoledne ocitl v přímo orwellovské mlýnici, z níž se ozývá, že letadlo k přistání v Minsku přece nikdo nenutil, protože se jednalo jen o doporučení řídící věže a posádka se rozhodla sama, a že protagonista celé neuvěřitelné události dobrovolně spolupracuje s vyšetřovacími orgány, což bylo doloženo i klasickými televizními záběry, z nichž „dobrovolnost“ přímo číší.

Reakce Západu byla okamžitá a samozřejmě rozhořčená — teď se jen

uvidí, co to bude v souboji s brutálním diktátorem platné. Lukašenko má totiž zatím k dispozici jak loajální státní aparát a věrné represivní orgány, tak v neposlední řadě přímo patologickou vůli k moci, což je pro jakoukoli opozici kombinace přímo vražedná — v tomto případě želbohu doslova a do písmene.

Zajímavá byla i reakce Moskvy: Kreml události v Minsku zpočátku vůbec nekomentoval, Státní дума běloruskou eskapádu s cizím dopravním letadlem označila za „skvěle provedenou akci“ a ministerstvo zahraničí Ruské federace bylo „šokováno“ reakcí Západu, který naopak mluvil o „šoku“ nad počínáním běloruských úřadů. K čemuž už není moc co dodat.

Rovnou se ovšem nabízí srovnání prezidentů Ruska a Běloruska, kteří si poslední dobou počínají dost podobně a z nichž se stali věznitelé svých politických oponentů. Jenže zatímco ten ruský strčil za mříže pro režim i sebe osobně nejnebezpečnějšího současného ruského opozičního politika, světového Alexeje Navalného, jeho běloruský protějšek uspořádal státem realizovanou štvanci na šestadvacetiletého mladíka bez jakýchkoli politických aspirací. Lukašenko tak z tohoto srovnání vychází jako pouhý mstivý ubožák.

Podívejme se však na celou současnou běloruskou společnost. Ta byla po dlouhý čas apatická a zásadně ji změnila loňská prezidentská předvolební kampaň a poté i samotné volby 9. srpna 2020, v nichž ústřední volební komise opět přes osmdesát procent hlasů přisoudila Alexandru Lukašenkovi. Od této chvíle až do konce loňského roku celým Běloruskem otřásaly mohutné pouliční protesty.

K mnoha proměnám v běloruské společnosti přitom podle socioložky z Běloruského centra pro evropskou transformaci Oxany Šelestové došlo už dosti dlouho před zmíněnou předvolební kampaní (a samozřejmě volbami samotnými). Jenže právě ona kampaň odhalila, co se v řadách prostých Bělorusů změnilo. Aktivita, solidarita a kreativita nemůže přijít během dne či dvou — naopak je to výsledek dlouhodobého procesu,

který až do loňského jara nebyl příliš viditelný. Jenže právě v posledních deseti letech se čile rozšiřoval běloruský soukromý sektor, probouzela se občanská společnost a sílila i alternativní kultura.

Jak říká politolog a člen běloruské opoziční Koordinační rady Andrej Jegorov, skutečnou erupcí a důvodem politické mobilizace obyvatelstva se stal příchod nových osobností do politiky. Zatímco dlouhých šestadvacet let si lidé většinou říkali „kdo jiný, když ne on?“ (a na mysli měli samozřejmě Lukašenko), najednou se tu objevili třeba pánové Babariko, Cepkalo a Cichanouskij. Nu a když jim byla soutěž o prezidentské křeslo úřady znemožněna, náhle se vynořila Cichanouského žena Svjatlana, která se postarala o ještě jeden zázrak, totiž o schopnost jednotlivých opozičních týmů se sjednotit, což se tak dlouhá léta nedařilo opozici takřkajíc tradiční. Symbolicky tuto schopnost jednoty vyjádřil ženský triumvirát Cichanouská—Kolesnikovová—Capkalová, který režim sice rozprášil, ale vědomí, že to jde, mezi lidmi nesporně zůstalo.

Pravdou samozřejmě je, že Lukašenkovu systému se za pomoci vskutku brutálních násilnických metod podařilo obrovské povolení pouliční protesty do konce loňského roku prakticky potlačit. Zároveň si však většina domácích i zahraničních odborníků nemyslí, že by se Bělorusové v tuto chvíli psychologicky mohli vrátit někam na začátek loňského roku a zapomenout všechno to, co se s nimi před volbami i po nich dělo. A pak, možnost návratu kamsi zpátky už před sebou nepochybně nevidí ani nelitostný, surový režim, který se nenávratně vydal cestou represí, to vše v zemi, kde je v tuto chvíli za mřížemi přes čtyři sta politických vězňů a kde běží tisíce trestních stíhání za účast v loňských protestech.

Jak se bude situace v Bělorusku vyvíjet dál, nelze v tuto chvíli předvídat, ale Lukašenko by si rozhodně měl uvědomit jednu věc: diktátorské režimy se nejednou kácejí velmi snadno a velmi rychle.

Autor je překladatel a komentátor Českého rozhlasu.

Nic vám neslibuju

Vilém Ďoubal

ulomené moře

Kurzweil vyrazil z domova před snídaní a bez rozloučení
a uvízl v mimočase
jak lžička ve sklenici medu
mezi chlapy co hypnotizují pivo slunečných dopolední
v záři obrazovky visící v rohu u stropu
známý hlas z televize přikládá magnet na jejich mozky
a najednou i jeho vystřelí do dávno zaniklé osady

Hutdörfel

ze zataženého nebe slabě padá sníh na torzo kaple sv. Anny
v rozpadlých zdech starého domu krátce zakvílí fistule
detektoru

mrcasník vypne přístroj a zaloví v náprsní kapse maskáčů
za chvíli už polyká sousta kouře
*z kaple vyjíždí smuteční průvod v čele s koňským spřežením
pod kopyty se tříští ostré střepy břídlíce
a hlas lidí na voze zlomí chraptavý žalm
který utichá v prasklinách zmírající krajiny*
jízda je dnes u konce
vítr roznáší zbytky vesnice
a nezbývá než doufat že cigaretový filtr
ladně cvrnknutý proti toku času
nezapadne sněhem příliš brzy

léto 1983

na dovolené s rodiči v Bulharsku
dávíš moře navracíš je zpět
nemilosrdná sůl vyplachuje oči
kterýma nevidíš co bys měl
ještě netušíš ale už se to rýsuje
hrabe to v písku krabími klepety
zatím nežahá zákeřností medúz
jen krabátí čelo a krčí nos
dva týdny se ti dobře dýchá
roky se budeš dusit
v suchých zdech paneláku
ještě nic nevíš o křiku
o střepech
a jizvách probdělých nocí
vše přehluší banální příhoda s plavkami
vzteky metáš jemný plážový písek

na rozpálená těla držitelů trvalých výjezdních doložek
černobílá fotografie v rodinném albu
znásilní kus tvé paměti
dofoukne plovací kruh dětské duše
jež bude pomalounku splaskávat
s každým dalším létem

setkání s králem

vstoupí do dveří
zuje si boty
a ztěžka dosedne do ratanového křesla
je mi na omdlení
dal bych si prosím perlivou vodu
voda hraje v jeho životě důležitou roli
ale v kterém ne
chvíli mlčí a pozoruje bublinky ve sklenici
a potom začne vyprávět
pátého prosince devatenáct set osmdesát devět
jsem se rozhodl že budu podnikat
s kamarády jsme založili eseróčko
sedm let to fungovalo
pak se na mě domluvili a vyšoupli mě
ani mi neřekli proč
zůstal jsem na chodníku jen s aktovkou
víc jsem si nevzal
a to jsme měli pane obrat tři sta milionů ročně
dodneška jsem se z toho nevzpamatoval
v noci se mi o tom zas zdálo
ptám se jich proč jste to udělali
nikdy mi neodpoví
to se mi zdává často
nemůžu se s tou křivdou smířit
nalévám mu ještě vodu
má velkou žízeň s každým douškem ožívá
pak bych si prosil ten váš ledový čaj
jezdím do nového jičína na kliniku
léčit se diagnózu jsem se dozvěděl na narozeniny mé
maminky
nikdy jsem to nikomu neřekl
jen vám ani nevím proč
nedávno mi jeden pán během dvaceti minut převyprávěl
celý svůj život to bylo zajímavé

ženě jsem to říct nemohl sama je dlouho nemocná dceři
zrovna utekl chlap
nikdo to neví nikdo jen vy
ale pomáhá mi mycelium japonských hub shitake
pane hned v pondělí půjdete a necháte si změřit péesá
rozumíte zadívá se na mě slzavýma očima
na chvíli se mění v mého kamaráda neviděl jsem ho přes
půl roku
má ale víc vlasů stažených do šedivého copu
já mám v životě ještě čtyři sny
chtěl bych postavit rybník směje se
potměšile stavební povolení mám všechno ale nemám
na něj peníze žena o tom nechce slyšet
potom bych chtěl jít od hrobu mého syna k hrobu svatého
Jakuba nevím jestli to dojdou ale
chtěl bych jít do vily Mátma jak jste byl vy
a taky bych se chtěl naučit zpívat Ida Kellarová prý naučí
zpívat každého já jí říkám paní Ido i mě? kdybyste
vydržel týden se zavázanýma očima tak i vás
to bych chtěl zazpívat své dceři hallelujah
vy jste mi zachránil život
děkuju
a kdyby přišli policajti ukazuje na auto
zaparkované na zákazu stání
řekněte že jsem šel do lékárny
cigánit se nemá

neodeslaná pohlednice

nic vám neslibuju
ani tohle horké sobotní dopoledne v Olomouci
ani obří květináč na Horním náměstí
ani sloupy v hlavách architektů budoucnosti
ani nastydlé kukačky v ztichlém městském parku
/oázu cvrkotu cyklistických převodů/
//oázu hučení tlustých pneumatik elektromotorek//
///oázu šustění havajských košil surfařů
na elektrokoloběžkách///

ani osamělého poutníka ve funkčním prádle a běžecké
obuvi
ani čas
/zastavil/
//čeká až poslední svazek poslední biozeleniny zmizí
v proutěném košíku krásné paní v slamáku a červených
šatech//
ani oběd /menu/ v zahradní restauraci
ani tlukot srdce kostelních zvonů v pravé poledne
/právě v poledne/
ani mrak na rozjasněné obloze rozjasněného dne
ani tento svět
/ani tento text/
nic vám neslibuju

místo

muž s fajfkou řídí auto
marně se pokouší zaparkovat
v ulici kterou nelze projet
na holé lebce má čepici s kšiltlem
jakou nosil můj děda
narozený rok před první válkou
/jediný vymodlený syn mé prababičky kterou jsem nikdy
nepoznal/
jezdil s koňským povozem
někdy mě svezl
seděl jsem pyšně na kozlíku vedle něj
moc nemluvil jen kouřil čvaňháka
svýho tátu si nepamatoval
/hodili ho do hromadného hrobu někde v Haliči/
děda věděl kde jeho táta leží
chtěl se za ním aspoň jednou podívat
vozil s koňma co bylo potřeba
pole mu sebrali
hospodařit nesměl
na stáří se zplundrovaných polností dočkal
táty ne
toho mu nikdy nevrátili ●

Foto Petr Palarčík

Vilém Ďoubal (nar. 1978) žije v Olomouci, živí se jako čajman v Té & Café Kratochvíle v Olomouci a také jako jazykový korektor a redaktor na volné noze. Ve své čajovně pořádá hudebně-literární večery pod názvem *Tiché úterý* (autorem konceptu pořadu je René Müller z kapely Tiché lodi). Básně publikoval v *Tvaru* a na webové básnické platformě nedelnichvilkapoezie.cz.

Tvorba olomouckého básníka Viléma Ďoubala je rozkročena mezi nonsensovými miniaturami a rozsáhlejšími útvary často obohacenými o výraznou příběhovou linku. Při výběru básní pro *Host* dávám přednost spíše těm druhým. Protože to jsou básně, které drží. Protože to jsou básně, na které se nezapomíná. (Vojtěch Kučera)

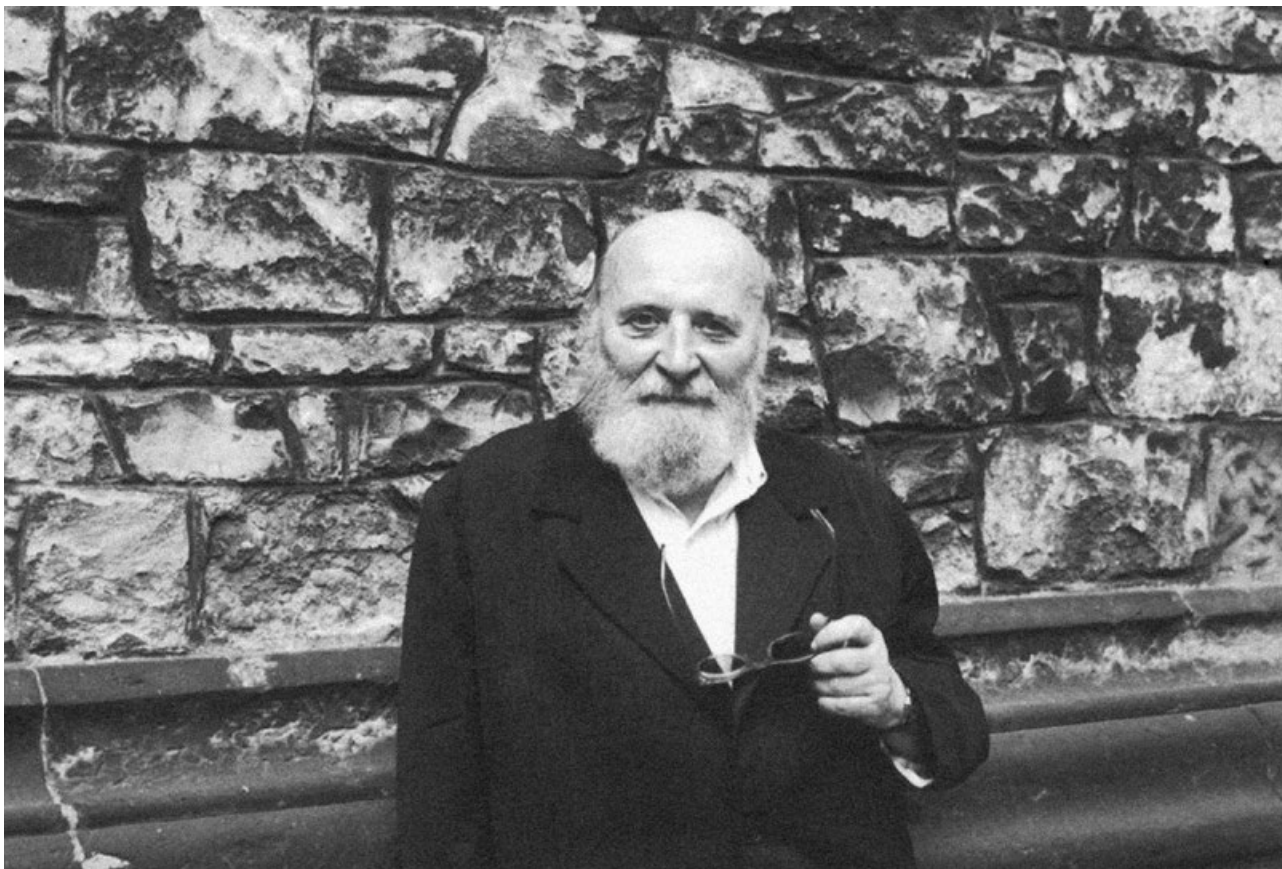
Michal Mareš a žurnalistika

z časů národních správců

Karel Hviždala

Když jsem se začel do často zmiňovaných a vysoce oceňovaných sedmadvaceti článků Michala Mareše (narodil se v roce 1893 v Teplicích a jeho otec se ještě psal německy Maresch) z *Dneška*, který řídil Ferdinand Peroutka, a jež tam vyšly od června 1946 do konce roku 1947 a byly nazvané „Přicházím z periferie republiky“ (stejně, jen bez posledního slova se jmenovala i jeho zřejmě nejúspěšnější básnická sbírka), bezvýhradně nadšený jsem nebyl.

Články popisují velmi expresivně situaci v pohraničí během odsunu Němců a těsně po něm, kdy se tam přesunula spousta zlatokopů, kteří chtěli přijít bezpracně k velkým majetkům, které tam zbyly po odsunutých sudetských Němcích: ti si směli vzít jen věci o váze od pěti do pětatřiceti kilogramů, jak kde. Později jsem Marešovy články porovnal s tím ostatním, co tehdy vycházelo, a byl jsem nucen svůj názor poopravit. Pro přesnost uveďme, že Michal Mareš v *Dnešku* zaměstnán nikdy nebyl, od května 1946, tedy od voleb, pracoval rovněž u Ferdinanda Peroutky, ale ve *Svobodných novinách* jako fejtonista. S *Dneškem* jen spolupracoval.

Ze starých novin

Pan Mareš v druhém (první byl věnován odsunutým Němcům) pokračování svého seriálu v *Dnešku* číslo 15 ze dne 4. července 1946 se zabývá tématem národních správců, kteří tehdy spravovali znárodněný majetek podniků po Němcích či Židech, kteří se nevrátili z koncentračních táborů. V článku se ptá:

Jak je to vlastně s národními správci? Kdo to jsou? A jak jednají? [...] Jsou tyto druhy správců svěřených jim v pohraničí podniků: Typ takový, jako doopravdy má být, to je člověk, který s veškerým úsilím dbá o zdar a rozkvět svěřeného podniku... Pak jsou správcové, kteří by sice byli rádi takovými, jako je typ první, ale nedovedou to, nebo nemají příležitost a podmínky k tomu, aby závod jim svěřený prosperoval. Tak žijí z podstaty podniku, a když tato dojde, žádají státní pokladnu o financování upadajícího podniku... A pak třetí typ — nejhorší. Národní správce, který má určeno třeba 6 000 korun měsíční odměny a padesát i více vyzískaných tisíc neodvede státu, ale zastrčí si je do kapsy. K tomu se druží jen typický zloděj. O zlodějích se dnes mluví všude, kamkoliv přijdete...

Další ukázka pochází z Marešova textu s názvem „Okresní velitel Sboru národní bezpečnosti, jaký být nemá“, otištěného 8. srpna 1946 v *Dnešku* číslo 20, a je o něco konkrétnější:

↑ Michal Mareš

Jde o civilní záležitost a z toho vzniklý spor nepatrného rázu. Pan okresní velitel SNB se svou manželkou si zabrali čtyřpokojový byt ve vile, která patří pod národní správu pana L. (továrny na prýmký). Byt samotný, který nyní obývá velitel pan M., a jeho zařízení patří pod národní správu jiného podniku: národní správkyní je slečna X. (továrna na pletené zboží). Těto byl byt přidělen, velitel toho nedbal a byt si zabral. Pan L. nyní žádá uvolnění bytu pro sebe, případně svůj personál. Bývalý majitel pletárny zanechal v bytě zařízení, které patří k oné pletárně, a také telefon s přípojkou do podniku. Pletárna zůstala bez telefonu, bankovní, nádražní a jiné vzkazy nejsou ke škodě firmy slečny X. odevzdávány. Zařízení bytu je pojištěno bývalým majitelem u pojišťovny Union v Liberci. Odhadnuto bylo 25. srpna 1943 na 100 000 marek... Manželka národního správce vily paní L. se dostala do civilního sporu v záležitosti

bytové s okresním velitelem samým, který v bytě sídlí neoprávněně. Paní L. dostala obšilku k soudu na 3. června 1946 k pokusu o smír. Obšilka ji byla doručena asi v 10 hodin dopoledne, a to četníkem s určením, aby se ve 14 hodin dostavila k soudu. A nyní doslova z dopisu pana L.: „Před 11. hodinou dopolední bylo zvoněno na dveře našeho bytu. Byl jsem ten den v Praze. Když manželka nešla po delší dobu otevřít, byly pakličkem otevřeny dveře, načež vstoupil četník, dále člen bytového úřadu a předseda Místní správní komise a oznámil, že jménem zákona je manželka zatčena...

Snad nejkrutější popis situace najdeme v Marešově článku s názvem „Mezi dobrem a zlem“ z Dneška z 27. února 1947, v němž je otištěn koncept interpelace poslance Václava Tichého zabývající se situací v České Kamenici. Z textu vyjímám:

Adolf Charous, jako samozvaný předseda nové místní správní komise, respektive národního výboru v České Kamenici, zahájil zasedání tohoto sboru s bykovcem v ruce a slovy: „Pánové, toto je naše nová lidová demokracie a touto budu zde vládnout.“ Tento slib doslovně plnil a staly se případy,

že občané, dožadující se vyřízení svých žádostí, byli Charousem zbiti přímo v úředních místnostech národního výboru. Kromě uvězněného předsedy národního výboru Cajdlera byli uvězněni a nelidsky týráni občané Jelínek starší a Jelínek mladší, vysoce tuberkulózní holič Smetana a mnoho dalších občanů a občanek, kteří teprve po několika-měsíčním věznění byli propuštěni na svobodu, aniž bylo předtím proti nim podáno trestní oznámení nebo jiné obvinění...

Podobně se podle tohoto článku choval v České Kamenici i štábní kapitán Dovara, který bez vědomí původního národního výboru a v rozporu s jeho vyhláškou o zákazu domovních prohlídek kradl v bytech i v úřadovnách: dokonce vypáčil garáže národního výboru a odcizil auta tam uskladněná.

O stejná témata se zajímal i Vývoj, sobotník Výkonného výboru Československé strany lidové, který šéfredaktořoval Pavel Tigrid. Články v tomto týdeníku nebyly sice po americko-anglickém vzoru podepsané, ale z dikce lze usuzovat, že s velkou pravděpodobností větší část komentářů k situaci v Československu je

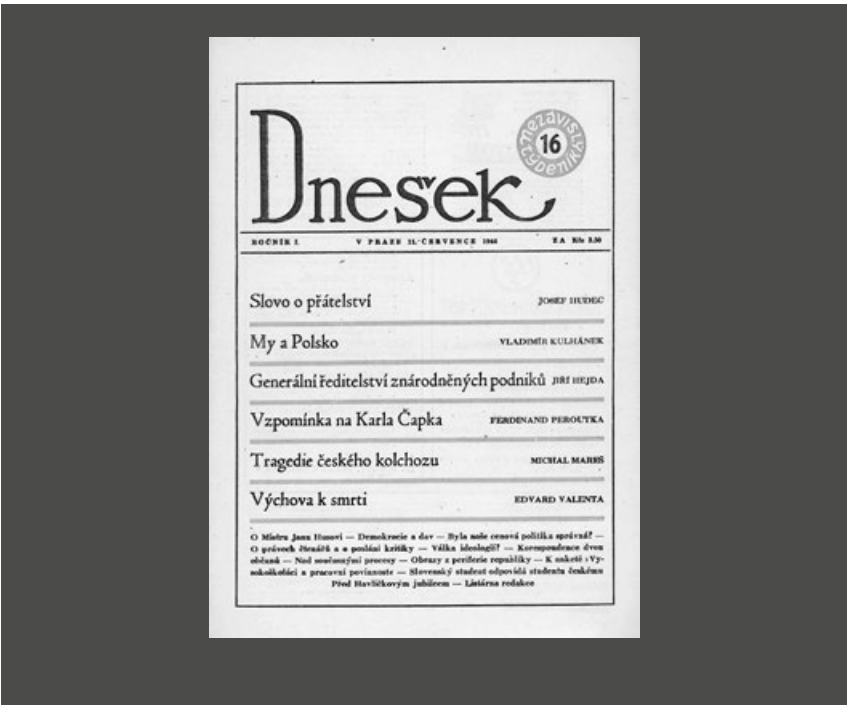
↓ Obálka časopisu Dnešek z roku 1946

právě od šéfredaktora. V komentáři z 2. listopadu 1946 s názvem „Nebezpečí pod pokličkou“ čteme:

Naše vnitřní politika, která se v neúměrné míře opírá o základy radikální socialistické a která pouze slovy vytyčuje nejširší demokracii politickou i hospodářskou, chová se k této zásadě velmi nedůtklivě. Občan však ví..., že s dobrými věcmi se nikdo nemusí tajit. U nás však poslední dobou se chová mnoho věcí pod pokličkou, aby všetečný občan neviděl, co se tam vlastně vaří. Veřejnost ale začíná být nespokojená s touto tajnou kuchyní tím více, když každou chvíli, zejména u orgánů naší lidové správy, zpod pokličky vyhrne se podivný zápach nepřístojností, korupcí, zpronevěr a podobných věcí, za které je ve spořádané společnosti kriminál, ať jde o kohokoliv. Pojem národního správce byl již v celé šíři zdiskreditován v neprospěch poctivých. A přece, když se něco nelibého vyhrne na povrch, přiskočí rychle ruka s tlumícím zařízením, která odstraňuje takové „maličkosti“ s očí veřejnosti. Oficiální projevy v plénu sněmovny nebo ve výborech přejdou pak přes tyto věci, nelibě páchnoucí, rychle k medovému optimismu, k chvále zařízení, aby občanovy nervy byly opět uklidněny...

A dne 5. března 1947 se ve Vývoji objevil následující text s názvem „Ostrá bilinská kysilka“:

V červenci přijela do města Bílina vojenská posádka a s ní tzv. Oblastní bezpečnostní zpravodajství — OBZ. V počtu asi sedmi v čele s poručíkem Markem a Toporcovem se usadili v budově bývalého gestapa v Prokopské, nyní Klofáčově ulici 7 a zahájili činnost. Od té doby až do konce srpna nastal v Bílině stav zvýšeného nebezpečí. OBZ pod záminkou dozoru nad Němci a zneškodňování živlů republiky nepřátelských terorizovala celé město, nedbali obecních ani okresních funkcionářů, zatýkali a odváželi lidi i z vazby okresního soudu, bez údajné příčiny dělali prohlídky, zabavovali velké množství věcí,

kteřé pak byly na vozech odváženy do Prahy... Při nočních výsledcích pořádaných opilými příslušníky OBZ bylo slyšet nářek, volání o pomoc, střelení a řev příslušníků OBZ. Každou noc z tohoto domu dopravovány mrtvolky na kárách...

Porovnáme-li však tyto články, které často nejsou zřetelně oddělené od komentářů, s asi nejznámějšími prvními investigativními reportážemi Idy Tarbellové z let 1903 a 1904 o nekalých hospodářských praktikách Rockefeller's Standard Oil Company, které pak otiskla v časopise McClure's, vidíme hned zásadní rozdíl: Michal Mareš i autoři nepodepsaných příspěvků ve *Vývoji* vyprávějí otřesné příběhy, ale většinou nekonkrétně, nejmenují aktéry ani místo, jde spíše o literární črty než o reportáže západního střihu, které musí být vždy napsány tak, aby obstály u soudu, kdyby vydavatele napadla protistrana. Podobně kriticky se lze však dívat i na komentáře z té doby: jsou spíše úvahami než analýzami, jak se komentář chápal hlavně v anglo-americké žurnalistice.

Je třeba ještě dodat, že citace z *Vývoje* pocházejí z jediného exempláře, který je v Národní knihovně a jehož četné stránky jsou brutálně vytrhány: zřejmě aby některá jména nebyla nikdy dohledatelná.

Na rozdíl od Mareše a jeho kolegů Ida Tarbellová na svých známých reportážích pracovala čtyři roky, každý údaj a okolnost několikrát ověřovala a vydavatele rešerše stály asi padesát tisíc dolarů. Proto měly takový dopad: praktiky firmy Standard Oil Company se musely změnit. Teprve tam, kde Michal Mareš přetiskl konkrétní interpelaci poslance Tichého, který si události ověřoval, jako se to stalo v případě České Kamenice, či kde neznámý autor ve *Vývoji* popsal přesněji události v Bílině, dostaly se kauzy k soudu, i když nakonec jeden ze dvou hlavních viníků z České Kamenice, Adolf Charous, byl nakonec propuštěn „na slib na svobodu“. Teprve po stížnostech byl vzat do vazby také štábní kapitán Dovara, který byl za některé trestné činy 28. února 1947 odsouzen k trestu odnětí svobody ve výši pěti měsíců a degradován. Jak přísně byli

odsouzeni viníci z Bíliny, se mi nepodařilo z časopisu vyčíst, ale zjistilo se, že v tamním sídle OBZ bylo ubito k smrti nejméně sto dvacet osob.

Plešatý, rozcuchaný vysloužilý anarchista

Ferdinand Peroutka se o Michalu Marešovi ani jeho reportážích nikde nezmiňuje, nicméně Václav Černý jej popisuje takto: „Vyjevená vizáž plešatého, rozcuchaného bradatého bohéma, kus neškodného satyra, kus tolstojovského proroka, dohromady vysloužilý anarchista de la Belle époque...“ Marešovy začátečnické básnické pokusy pana profesora nezaujaly. Marie Pujmanová o něm ale v jedné recenzi z roku 1924 napsala naopak obdivně:

Neznám ho, [...] ale mám ho děsně ráda. Knihy jsou divná věc. Čapek píše o Anglii s humorem, a je to vážné. Mareš píše vážně, a člověk by se smál, [...] ale smál s radostí, že je na světě takový dobrý, rozkošný, bezprostřední člověk.

Pavel Kosatík o osmdesát let později v knize *Ferdinand Peroutka. Pozdější život 1938—1978* napsal:

Mareš byl autorem spíš druhořadého typu, povahou exhibicionista, rétor a bohém; na velké části jeho slávy

↑ Marešovy reportáže vyšly knižně v roce 2009

se ve skutečnosti podílel Peroutka, který svým masivním redigováním Mareše jako autora doslova „udělal“; předtím ani potom [...] nevydal nic, co by stylisticky či obsahově sneslo srovnání...

Ani toto hodnocení po zevrubnějším zkoumání ale úplně neplatí. Jistě, je pravda, že pan Mareš byl rozevlátý bohém s dobrodružnými sklony. Například byl zapisovatelem na předvolebních schůzích Haškovy Strany mírného pokroku v mezích zákona, kterou mimochodem do značné míry založili novináři: Hašek byl tehdy po vyhození z *Českého slova* redaktorem Fuchsova *Světa zvířat*, dále tam byli redaktor Antonín Bouček, vydavatel dělnických kalendářů, Alois Hatina, redaktor *Mladých proudů*, ale i Josef Lada, kreslíř mnoha novin, František Sauer, první vydavatel *Švejka*, či František Gellner, karikaturista a fejetonista *Lidových novin*. Mareš dobře znal i Franze Kafku, stýkal se i s Maxem Brodem a Johannesem Urzidilem v „německých“ kavárnách v Praze a ve Vídni s Adolfem Loosem a Oskarem Kokoschkou, byl bilingvální a navíc ovládal i francouzštinu a italštinu. Znal i Eduarda Basse,

s nímž vystupoval v kabaretu Balkán, či filozofa Ladislava Klímu a komunistického novináře a katolíka Antonína Macka, redaktora *Práva lidu* a *Rudého práva* a šéfredaktora revue *Zlatá Praha*. Později například poskytl podklady ke knihám Gustava Janoucha *Kafka und seine Welt* (Videň 1965) a *Jaroslav Hašek. Der Vater des braven Soldaten Schwejk* (Mnichov 1966).

Právě díky tomuto bohémství, které je vždy založené na odvaze chovat se jinak než většina, máme svědectví — i když spíše spisovatelské — o tom, co se v našem pohraničí skutečně po válce dělo. Své novinářské krédo Michal Mareš definoval dne 24. dubna 1947 v *Dnešku* číslo 4 v článku „Napsáno v Bratislavě“:

Novinář, který se spokojí s tím, co mu bylo úředně sděleno, stává se výkonným úředníkem v masce publicistově. Povinností žurnalisty je dát si práci a pečlivým

↑ Ferdinand Peroutka

odposloucháváním tepu veřejnosti slyšet, jak lid mluví a smýšlí, a pozorovat, jak jedná...

Tuto svou zásadu pan Mareš jistě dodržel, jenže evropská žurnalistika požadovala v té době od novináře už více: chtěla, aby žurnalista zkoumal podmínky, v jakých lid žije, jak a kdo mu zabraňuje ve svobodném vyjádření, výkonu povolání či pohybu, jak svou funkci plní policie, soudy a veřejná správa, které mají obecně deklarované hodnoty chránit, a to zcela konkrétně, jmenovitě, aby pachatelé mohli být pohnáni k zodpovědnosti podle platných zákonů. Pan Mareš tyto zásady nedodržoval. Přitom komunisté hned po válce právo porušovali stejně jako nacisté za okupace. Opírali se přitom o představu, že „právním důvodem je nejen zákon, nýbrž i právní cítění lidu“.

Mareš sám psal o „gestapistických metodách“, které právě vztahoval i na praxi komunistů — ti jej ostatně ze svých řad v roce 1947 vyloučili (členem byl od roku 1921).

Mareš byl zkrátka nezlomným: Už po roce 1933 propůjčil své jméno protifašistickým novinám *Prager Mittag*, které tu vydávali němečtí emigranti, kteří potřebovali Čecha jako odpovědného redaktora. Za války pomáhal německým antifašistům a napůl byl v ilegality jako člen ilegálních skupin Engels a RD. A když v roce 1949 začaly antisemitské štvavnice, při sčítání lidu se ostentativně prohlásil za Žida.

Z dochovaných neotřetěných textů rovněž nevyplývá, že by pan Mareš neuměl psát: jeho novinářské psaní bylo jen nesoustředěné, útržkovité a Ferdinand Peroutka, s nímž pracoval již před válkou v *Tribuně*, jeho texty dokázal ztuhnut. Michal Mareš se tehdy podepisoval značkou MiMa. Spolupracoval i s brněnskou *Rovností* a s německými časopisy *Internationale* a *Vorwärts*.

Některé Marešovy prózy byly ve své době označovány za pozoruhodné, a to platí dodneška, i když jsou hodně fejetonistické. Připomeňme alespoň *Andělíčkářku* (1922) a *Oasu* (1924) z nakladatelství Obelisk či *Policejní štáru* nebo *Zápisky z výčepů lihovin, nevěstinců, Afriky, Prahy a odjinud*. Později ještě vydal v nakladatelství Pavla Prokopa dva romány: *Pan Václav* (1928) a *Internacionální patriot* (1931). Michal Mareš byl dokonce spoluautorem scénáře prvního českého zvukového filmu *Když struny lkají*. Film byl natočen v sedmi jazykových mutacích a jednu z hlavních rolí hrál Hugo Haas. Pozornost vzbudila také jeho divadelní hra *Sing-sing* (1928), která se hrála v Německu i ve Spojených státech amerických a u nás ji nastudoval režisér Jindřich Honzl, který ve stejné době režíroval hry Voskovce a Wericha — cenzura ji ovšem zastavila. Hra totiž pojednávala o justiční vraždě dvou amerických odborářů. Pracoval jako dramaturg v divadle Rokoko Vlasty Buriana a Ference Futuristy, a když z něj odešel, stal se dramaturgem Revoluční scény Artura Longena. Ve třicátých letech byl i dramaturgem Binovcovy

společnosti Tobis Klangfilm, která produkovala třeba *Městečko na dlani*. Evidentně se mu v té době také nedařilo špatně: v Mariánských Lázních si koupil vilu.

Ale i z jeho pamětí nazvaných *Ze vzpomínek anarchisty, reportéra a válečného zločince*, které sice napsal v padesátých a šedesátých letech německy, je vidět, že byl zdatný stylista, hodně si toho pamatoval — a také čerpal zřejmě ze svých starých knih, protože jeho rukopisy se za války ztratily a část jich zabavil sovětský NKVD, který jej v květnu 1945 dokonce omylem zatkl a chystal jeho popravu.

Nerovný boj

V prvních letech po válce probíhal ve svobodnějších českých médiích tvrdý boj o nezávislost. Přesto to trvalo pár měsíců a Michal Mareš, který odmítl emigrovat, byl za své články v roce 1946 zažalován Sborem národní bezpečnosti za urážku na cti tiskem. Soud 31. května 1947 stíhání zastavil. *Vývoj*, řízený Pavlem Tigridem, 9. listopadu 1946 jako reakci na Marešovo stíhání (jako jedna z mála tiskovin) napsal:

Svobodný musí být také tisk. Nejen však tím, že do redakcí nebudou posazeni cenzoři, ale také tím, že novinář, který napíše pravdu, třeba bude nepříjemná a nepohodlná, nebude za to osobně napadán, stíhán a vláčen po soudech.

Nejdále jde *Vývoj* ve své kritice poměrů v médiích asi 17. září 1947 v článku, nejspíš Pavla Tigrida, s názvem „Reakce, zrada, velezrada“:

Komunistická propaganda nazývala původně ostatní občany reakcionáři. Protože to netáhlo a „reakcionáři“ se dokonce chlubili tímto názvem, jalo se Rudé právo

nadávat nepříjemným lidem fašistů. Ale ani zde se nedostavil výsledek kýžený. A tak se objevil „velezrada“. Kdo (člověk nebo list) hrubě pomlouvá slovanské spojence, praví předseda vlády [tj. Klement Gottwald, pozn. aut.], je velezrada.

Jak ale z Kosatíkovy knihy vyplývá, i redakce *Dneška* musela za třetí republiky taktizovat a některé články vzdorného Mareše šéfredaktor Peroutka neotiskl, a to zřejmě nejen proto, že se mu zdály méně profesionálně zpracované než ty předchozí.

Mareš byl přesto nakonec odsouzen, a to až po komunistickém převratu. Dostal sedm let (a deset let ztráty občanských práv), oficiálně ale za něco jiného: že nechal u sebe přespát svého bývalého kolegu z redakce *Prager Tagblatt* Karla Prochazku, podezřelého, že se stal za války spolupracovníkem Sicherheitsdienstu. Souzen byl podle paragrafu 20 retribučního zákona. Poprvé byl ale na výslechu již 13. března 1948 a 30. dubna byl zatčen definitivně, odsouzen byl 12. listopadu 1948. Předčasně propuštěn nebyl. Komunisté se svobodného slova báli snad ještě víc než zbraní.

Pavel Tigrid se ze své reportážní cesty po Západním Německu, kam odjel v prosinci, už raději nevrátil. Podle svědectví paní Tigridové jej přišli zatknout již 21. února 1948, tedy ještě před pučem. Ferdinand Peroutka přešel hranice do Německa 20. dubna 1948. Do té doby, jak mi sdělila jeho žena Slávka Peroutková, ho Sbor národní bezpečnosti neobtěžoval. Peroutka zemřel v roce 1978 v New Yorku. Pavel Tigrid Československo spatřil až koncem roku 1989, kdy se stal poradcem prezidenta Václava Havla. Michal Mareš se vrátil z kriminálu s podlomeným zdravím a v šedesátých letech obcházel už skoro slepý redakce a snažil se některé své vzpomínkové texty publikovat: několik jich

vzala *Lidová demokracie* a jeden text dokonce zveřejnil v *Plameni*. Zemřel v roce 1971 v Praze a rehabilitován byl až 6. září 1991.

Michal Mareš byl zatatý zaujatec a vášnivec, košatý člověk, kterého dost dobře charakterizuje ukázka z jeho novely-agitky *Oasa* s podtitulem *Africký román utrpení a lásky* z roku 1924, kterou tak chválila Marie Pujmanová: „O cestě Petra Opolského, člověka, který vstupoval do plného mužství a kterého vyhnal do světa věčný neklid myšlenek, nespokojenost s Evropou příliš organizovanou a hanebně zcivilizovanou.“ V textu najdeme i věty, které zřejmě prozrazují Marešovu celoživotní orientaci: „Jediné násilí je omluvitelné, a to dopustí-li se jej člověk štvaný, dav utlačovaný, toužící po svobodě.“ Přidáme-li citát z jeho pamětí, které vydal Prostor v roce 1999: „V bouřlivých letech mládí mi zněla slova anarchistů Michaila Bakunina nebo knížete Pjotra Kropotkina stejně slavnostními a radostnými tóny, jako zní uchu zbožných lidí v katedrálách jásot slavnostní mše nebo prastaré gregoriánské zpěvy, jež jako kouzlem osloví každého milovníka staré hudby,“ můžeme si přesněji představit základní půdorys jeho úvah i celoživotního snažení.

Epilog

Česká žurnalistika nebyla svobodná ani za třetí republiky, v cézuře po nacistickém teroru a před terorem komunistickým. Přesto články Michala Mareše, i se všemi výhradami, dodnes představují to nejlepší, co tu tehdy vyšlo: nejplastičtější kreslí obraz tehdejšího sužovaného pohraničí, i když nemají čistě dokumentární charakter. Připomínají bolest odsunutých, týraných, ostrakizovaných a jinak ponižovaných Čechů, Němců či Židů, a tím nám připomínají to nejdůležitější: Pokud polevíme i v těchto dnech v boji za svobodu slova, můžeme zase brzy volat po spravedlnosti, jenže hlas, který zaznívá zvnějšku, z nás činí pouhé oběti. Nepřiznáme-li si, že za každou nesnesitelnost je odpovědný svým dílem každý občan, nic se nezmění.

Autor je mediální analytik.

**Mareš byl
zatatý zaujatec
a vášnivec,
košatý člověk**

Pavel Jasanský, z cyklu *Nová krajina, noví obyvatelé*, 1985—1990

Hladit psa, jako by byl jediným domovem

Dora Kaprálová

Vysoko v kopcích nad maďarskou Pešti rozhrnuju rukama májově rozkvetlý hloh. Abych uvnitř křoví spatřila kořeny. Aspoň tu vnější, nadpozemskou část. To, co je skryté v zemi, je pro mě v tento okamžik tajemně spojeno s poloostrovem Tsawwassen. Hlohový trn mě píchne těsně nad levé oční víčko, jsem zmámená intenzivní vůní hlohové pláně, ucítím jemnou rýhu z trnu na předloktí, i to patří k průzkumu terénu, ještě jsem hlohu nepřišla na kloub, ale už jsem blizoučko...

Blízko mi byl i nedávno zesnulý Ivan Schneedorfer.

Blížkost a vzdálenost je relativní.

Z dřevin hlohu se vyráběly topůrka k sekerám. Takže indiánský keř!

Je to až k smíchu, ale ve vši vážnosti si uvědomuji, že na básníkovi indiánské poezie I. S. (tu indiánskou poezii si domýšlím, ale vždycky ji tam čtu); tak tedy na básníkovi Schneedorferovi mě fascinovala už samotná kombinace Ivanovy topografické identity: poloostrov Tsawwassen a k tomu jeho něžně komické příjmení *Schneedorfer* spojující vesnici a sněh.

Sněží, sněží, v dálce vsí běží Schneedorfer a jeho pes, běží, jako by to bylo dnes.

To bylo tak...

Na perském koberci v hale na Údolní ležely někdy v květnu roku 1998 stohy papírů neobvyklých, na pohled úhledných básnických textů. Chodila jsem kolem nich, četla si je nahlas a co chvíli se radostně rozplývala nad čirým půvabem obrazů: PÁTEČNÍ

AUTOBUS / je skříň plná humoru. / Dva tucty mužů / s plným očima / slunce a smíchu / vracejí se domů. / Víkend začíná! / Vidím ty muže / a není mi do smíchu. / Noviny čtou a všemu věří... / Jsem ještě cizinec? / Jako vždy sedím / co nejbliž u dveří.

Opakovala jsem si pak do zblbnutí jako zaklínadlo: Ivan Schneedorfer, básník z poloostrova Tsawwassen.

Zvláštní, že mě nikdy nenapadlo si ten čtyři kilometry široký a deset kilometrů dlouhý poloostrov na západním břehu Kanady najít na mapě. To až dnes.

Ivan Schneedorfer. Básničky uhrančivé svou mollovou melancholií a jednoduché jako dětské souvětí pronesené v odpoledním spánku. Texty, které úhledně v komínkách zaznamenávají drobný zázrak viděného. A skoro pokaždé do nich Ivan Schneedorfer vpašoval něco z reálií exilové ztracenosti, do obrazů lodí z kanadského pobřeží běžně míchal dávné obrazy z Čech, do ironického povzdechu kus dětské naivity.

Někdy na přelomu roku 2000 jsem napsala I. S. dopis a pak jsme si nějakou dobu psali. Ivan mi z poloostrova Tsawwassen jednou poslal nahranou audiokazetu SONY. Hrál v ní na rozvrzaném piánu ve svém domku blues, zapaloval si sirkami doutník, otevíral láhev vína, nalíval si víno, polykal, provázel mě se sklenkou z pokoje do pokoje, pak po zahradě, mezi předsíní a zahradou vrzaly dveře, občas v té zvukové nahrávce zaštekál jeho pes, celé to praskalo dálkou, bylo to krásně nedokonalé a dokonale krásné jako jeho poezie.

Dopisy dávno nemám, ani tu kazetu, a dokonce ani pozdější nahrávku svého radiodokumentu o Ivanovi, ve kterém jeho básničky geniálně načtl Miloš Černoušek.

Ale zpátky k maďarskému hlohu. Čekali jsme v domku nad Peští na kamaráda, maďarského Srba Viktora, narozeného v Subotici. Viktor se ze Srbska přestěhoval s rodiči do Maďarska už jako dítě, krátce po balkánské válce. Vystudoval v Budapešti informatiku a přes dvacet let se toulá světem. Žil v Singapuru, Austrálii, Kanadě, Švédsku, poslední rok bydlí v Curychu.

Nenávidí všechny systémy, ale nejvíc, nejvíc ten maďarský. Nomád programátor — neklidná ztracená duše.

Vídáme ho jednou za rok a já pokaždé zapomenu, že je trochu manický.

Uvařila jsem mu dole v domku turka, podle všeho moc silného.

Šli jsme se projít se psem až nahoru do kopců... Hlohy kvetly, ptáci zpívali, pod námi zatopený lom a skály, a Viktor celou tu dobu anglicky vykřikoval o strašlivém osudu Maďarska, a z toho klení nebylo úniku.

Nakonec, když už jsem nemohla dýchat — vždyť on mluvil jménem nás všech, co máme doma jedině uvnitř hlohových keřů s trním —, nakonec jsem rukama rozhrábla keř, abych se mohla nadechnout. Abych spatřila kořeny.

Aspoň tu nadpozemskou část. A tam jsem to spatřila: to skryté v zemi bylo najednou tajemně spojeno s poloostrovem Tsawwassen, svobodou a nekonečností.

Možná už jste ho taky potkali. Ivana Schneedorfera. Nebo ten opojně vonící trnitý keř hlohu, obsypaný květy...

Anebo Viktora, který drmolil a hudral, dokud našeho psa Bubu nenapadl před domkem zdivočelý pes. A dokud ten náš Bubu nezakňučel bolestí.

V ten okamžik Viktor, *lost soul par excellence*, začal našeho zraněného psa hladit a utěšovat. Ve své rodné srbštině.

Hladil psa, jako by byl pes jeho jediným skutečným domovem.

Jsou tři: Ivan Schneedorfer, Viktor ze Subotice a ten trnitý, bezměrný hloh, takže dokonale porozumíte i téhle Ivanově básni, která mě provází přes dvacet let, ukolébavka ze vzducholodi: Bylo nám kdysi / do pláče do křiku / že není úniku. // A teď máme před sebou / zemi tak velikou / že marně hledáme / nějakou podobnost.

Červené hlohové plody svítí v říjnu do dálky. Mám ráda tu průzračnou jednoduchost Ivanových básní.

Protože svítí. Jako podzimní hloh.

Svítí, občas kvůli trnům trochu bolí, ale bydlí se v nich dobře.

Autorka je spisovatelka.

Hostinec

Roman Polách

Nedávno jsem náhodou zjistil, že se mi při čtení básní zpomaluje tep srdce, ukázaly to chytré hodinky, které mě neustále hlídají. Přitom uvnitř to je úplně naopak — zjitřeně vždy stojím s básní před novým světem, před novým člověkem a jeho rozevřeným životem.

Básně Felixe Geislera jsou podivně krásné — pozoruju v nich velmi zvláštní archaizující tendenci, sebevědomě přiznanou, jež je ovšem záměrně kontaminována takřka surrealistickou imaginací a onou surrealistickou fascinací z prorůstání iracionality do racionality, z nezastavitelné přírody k nám jako pouhým chomáčům vlasů naproti strhující krásě před bouří.

Felix Geisler

Zrcadlo

Jak se to stalo
Vidíš se v zrcadle
Čím to vlastně je
Že bylo dáno
A vybrat sis nemohl
Proč nevidíš třeba opar mlhy zbarvený kůží
Nebo chomáče vlasů z výlevky
Nebo kombajny sklizená a sluncem vyprahlá pole
Čím že vidíš sebe, když stojí před tebou zrcadlo
Deště kalí cesty, jejichž prach nesmyjou
Vlažnost přízemního živlu, jež život dává

Podnebí

Večerní předjaří
Kdy za dne nevykouklo světlo z nadoblačí
Zbytky sněhu pomalu půdu i cesty smáčí
Šedomodř krajinu postupně objímá
Do světlůšek ještě zbývá času dost
A lampy vynahradí motoristům
Jejich šeroslepost
Kupředu je směr a jako takový je rozencem míry
Čas by plynul zcela jinak, kdybychom žili jako říční raci,
nebo jako skorec vodní, který si v zamrzlé řece bez
potíží razí cestu proti proudu pod ledem
Nahnilá radost a svěže zlomená rozkoš
Zpod sněhu opět vydechují kořeny a kvítků klíčky, jež
zámky zemního krasu odemykají

Vzduch I.

Vzduch čerstvý jak lužní potůček
Chutný až chřípí se ho nenabaží
Vůně všech pylů a mísí se s větrem
Vánek jarního poledne, jež létem by už chtěl být
Ptačí zpěv a hmyzí bzukot
Rudé tulipány v příkré stráni
Oranžové máky ve chvíli před bouří

Tomáš Král zaslal nejprve pouze níže uvedenou báseň, poté jsem jej poprosil o větší soubor textů, které ovšem nakonec nedosahovaly kvality prvně zasláního textu — je totiž mnohoznačný, má nevšedně krásné obrazy, v nichž se nebojí propojit osvobodivou obrazotvornost (bajonety ječmene), pozorovatelskou citlivost (lososové nebe!) s básnickým tajemstvím a výtečnou expresivitou. To vše vytváří skvělé významotvorné napětí. Je to parádní báseň!

Soubor zasláný Lenkou Dvořákovou obsahoval básnické miniatury, lyrizující prózu a básně v próze. Na gymnaziální studentku je ona tvarová synkreze dobrým znamením — neomezovat se pouze na jistý druh textu, být neustále v napětí nejenom se světem, ale také právě s tvarem sdělení. A z níže tištěných básní lze pozorovat, že chápe napětí mezi prožíváním a čímsi kolem nás — a to je hezký.

Tomáš Král

• • •

Vkročila do louky, která již vtékala zadem do domu
 Nebylo, kdo by ji hlídal
 Kdysi tudy vyšel otec
 To byla ještě louka polem
 Jeho silueta byla dosud patrná na obzoru
 Bílá vypálená do soumraku
 Černá vyražená do jitra
 Nikdy se tam za ním nevydali
 Stál tam už jen jako strašák proti ptákům
 Pravda, že od té doby tu žádní ptáci nebyli
 TAK BYCH SI PŘÁLA POLOŽIT MU DLAŇ NA ZÁDA
 Ale byl tak daleko
 Ve svém jediném manšetrovém saku
 Pod nímž zbyla jen kývající hůl páteře
 Daleko, kam z nich došel jen on
 Mezi palicemi máků
 Bajonety ječmene
 Položit mu dlaň na záda a říci
 Že už může domů
 Ale co kdyby se ptáci vrátili
 Teď, když je nebe lososové jako ložnice
 Ven rozlícenými dveřmi
 V dřevácích polem proraženým myšími děrami
 Rozedraným strupy každodenního pátrání zřítelnic
 Bez zřetele k polednímu masu mizejícímu v pánvi
 Vstávají vlasy na louce
 Palice ji bijí do boků
 Bajonety bodají do klína
 Pro tohle měla vždy z otce strach
 Nikdy by mu dlaň nepoložila na záda
 Nikdy by mu neřekla, že už může domů

Lenka Dvořáková

• • •

Emoce ne,
 myslím na světle šedou a bílou,
 drolí se do sebe.

Tma

Stojím na okraji lesa. Kolem mne hadi. Nesyčí a hýbou se jen velmi pomalu. Radši bych byla sama. Jenže do lesa nechci a oni tady budou furt. Je tma. Vidím je i přes tu tmou. Líbím se jim, a to je hezký, ale teď, když vidím tuhle podobu.

A to je z Hostince vše, nad vašimi texty se potkáme zase po prázdninách. Posílejte je vždy v jednom (!) souboru na e-mail hostinec@hostbrno.cz a nezapomeňte připojit i svou poštovní adresu.

Roman Polách (nar. 1986) je básník, literární kritik a pedagog. Působí na Filozofické fakultě Ostravské univerzity.

čtěte Bubínek Revolveru

www.bubinekrevolveru.cz
pravidelná dávka reflexí
na aktuální témata
v kultuře a společnosti
po síti posílá
Revolver Revue

revolverrevue.cz | **@RevolverRevue** | **@revolver_revue** | **#revolverrevue**

16 POVÍDEK NA MOTIVY „ČERNÉ KRONIKY“ BRNĚNSKÉHO CEJLU, ZVANÉHO BRONX

**Čtou Jana Štvrtecká
a Michal Bumbálek**

**napsali Irena Dousková, Kateřina Tučková,
Ludvík Němec, Alena Mornštajnová,
Bianca Bellová, Martin Reiner,
Michal Konečný, Štěpán Kučera,
Dora Kaprálová, Michal Sýkora,
Petra Dvořáková, Jan Němec, Petr Stančík,
Ondřej Hübl, Václav Kahuda,
Petra Soukupová**

www.radioteka.cz

**Tvar i do
vašich
schránek**

roční
předplatné
525 Kč

objednáte na www.itvar.cz/predplatne nebo na www.send.cz

The image is a stylized, symmetrical magazine cover for 'LÓGR'. The cover is divided into a grid of six main panels. The top and bottom panels are narrow horizontal bands filled with a row of stars. The left and right panels are narrow vertical bands, each containing a vertical column of stars. The central area is divided into four quadrants. The top-left quadrant is white and contains the title 'LÓGR' in large, bold, black letters, with 'magazín' in a smaller, italicized font below it. The top-right quadrant is white and contains the text '4krát' in large, bold, black letters, with 'literatura', 'komiks', and 'poezie' in smaller, italicized font below it. The bottom-left quadrant is gray and contains a black and white illustration of a person with long, wavy hair, seen from behind, sitting in a meditative pose on a toilet. The bottom-right quadrant is gray and contains a black and white illustration of a person's legs sticking out of a bathtub, with a toilet paper roll and a toilet brush nearby. The central vertical panel is white and contains the text 'ROČNÍ PŘEDPLATNÉ' in bold, black letters, with a small graphic of a book or magazine below it, and the website 'www.logrmagazin.cz' at the bottom. The entire cover is framed by a thick black border.

PLAV

MĚSÍČNÍK PRO SVĚTOVOU LITERATURU

Měsíčník věnovaný současné překladové literatuře.
 Tematická čísla, původní překlady, literární publicistika.
 Více informací a možnost objednání na adrese
www.svetovka.cz

Smutné konce

Pavel Pilch

Dne 19. února 2021 zemřel Đorđe Balašević. Novosadský písničkář a básník, kterého milovala celá Jugoslávie, podlehl zápalu plic. Záměrně zmiňuji název již neexistujícího státu, protože Balašević byl vše, jen ne „národní“ pěvec.

Už jazyk jeho písňových textů, které literární historik Petar Milošević zařadil ve svých *Dějínách srbské literatury (Storija srpske književnosti)* do kapitoly „rocková poezie“, nebyl žádnou čistou srbštinou: byl plný hungarismů a germanismů, neotřelého jazykového humoru, hrátek a kalambúrů, slangu, a navíc okořeněný jemnou špetkou vulgarismů. Dole také vždy umně přizpůsoboval své koncerty, které byly show smíchanou z písní a stand-upových monologů, konkrétnímu publiku. Během jednoho koncertu v Chorvatsku v žertu prohlásil, že hovoří zkaženou verzí chorvatštiny, které se říká srbština. Publikum svého rodného Nového Sadu pak počastoval přídomkem nejhoršího publiku na světě. Vždy za tyto vtípky sklízel smích a ovace.

V devadesátých letech, když se Jugoslávie krvavě rozpadala, se nebál veřejně vystoupit proti tupému nacionalismu, který v zemích Socialistické federativní republiky Jugoslávie bujel, a střilet do vlastních řad, v nichž hledal viníky především. V Chorvatsku a v Bosně vystupoval v době, kdy se rány na duších i tělech jejich obyvatel ještě ani nestačily zacelit. Až do smrti byl věrný myšlenkám pospolitosti a solidarity jugoslávských národů. Když zemřel, zněly

jeho písně nejen na náměstích v Bělehradě a Novém Sadě, ale i v Sarajevu, Skopji, Lublani, Záhřebu, Splitu, Banja Luce, Podgorici... Doleho smrt, která dodnes v zemích bývalé Jugoslávie rezonuje, však také píchla do hluboké společenské krize, do níž postjugoslávské společnosti nástupnických států Jugoslávie zabředly.

Balašević byl vždy trnem v oku nacionalistům a populistům, kteří mu nedali pokoj ani po smrti. Když pomíneme nenávislné komentáře chorvatských i srbských nácků na sociálních sítích (v nenávisti k Đolemu našli alespoň jednu společnou řeč), čekalo se především na to, jak se zachová politická reprezentace Srbska. Mrazivé obavy z toho, že jeho smrt rozhodně některé z vůdčích politických osobností země potěšila, sice trochu zklidnila premiérka Ana Brnabićová jakousi vykastovanou obecnou kondolencí, ovšem výmluvné bylo gesto prezidenta Aleksandra Vučiće. V den Balaševićova pohřbu, zatímco se bývalá Jugoslávie loučila s „panonským mořeplavcem“, umístil Vučić na svůj instagramový profil fotku z vinného sklípku, na níž se usmívá u sklenky červeného, již doprovodil komentářem: „Je jenom málo večerů, kdy mám důvod k úsměvu!“ Spekulace, zda šlo o náhodu, či ne, jsou vedlejší. Pachut přetrvává. Jsem si však jist, že Doleho odkaz jistě nakonec zastíní vše, co po sobě megaloman Vučić kdy zanechá.

Tím se dostávám k dalšímu pohřbu, tentokrát však literárnímu. Svetislav Basara, jedna z vůdčích osobností srbského literárního postmodernismu, získal v loňském roce prestižní cenu týdeníku *NIN* za román *Kontraendorfin*. Již delší dobu u Basary pozoruji tendenci ke grafomanii a bohužel,

navzdory ocenění, je tento jeho román poslední tečkou za pádem do propasti, jež Basara započal již před nějakým časem. Cena *NINu* navíc nyní prochází skandálem, kdy ji značná část literátů oficiálně bojkotuje. Mluví se, jako vždy, o korupci, klientelismu, hochštaplerství, diletantismu.

Recenze čtenářů *Kontraendorfinu* byly vesměs výborné, hvězdičky na e-shopech na maximum. Takže když jsem viděl, jak se o románu vyjadřují některé osobnosti ze srbských literárních kruhů, jež nazývám svými přáteli, moc jsem tomu nevěřil. Básník Đorđe Kuburić po první kapitole prohlásil, že to už čte jen „na sílu“, aby o tom mohl vůbec mluvit. Spisovatel a publicista Vasa Pavković se podivuje nad tím, jak na to mohla porota Basarovi „opět skočit“. Autor humoristických próz Dejan Simonović pregnantně pojmenovává Basaru jako „mistra skandálů“. A skutečně, jeho poslední román napadají bulvární média a inteligenci méně obdaření kritici například i za to, že si vymýšlí historické události, které se nikdy nestaly (sic!). Román jsem si tedy koupil a po šedesáti stranách odložil, zcela unuděn a zničen Basarovým kvazimemoárovým blábolním. Bohužel, pád skončil nárazem přímo na držku. Ano, Basara je (byl?) vynikajícím satirikem a zůstává důležitou postavou srbské literární scény. Jak také praví mnozí, má na víc, ale již léta ukazuje, že se mu jaksi nechce, a žije nejspíš jen z marketingové setrvačnosti, již tlačí kupředu pouze jeho jméno. A čtenáři si toho začínají všimnout.

Tak nevím, co je důležitější. Zda odchod člověka, který po sobě zanechal kompaktní, vynikající a hlavně nepřenositelnou hudební poezii, nebo umělecký konec autora, který mohl být vývozním artiklem srbské literatury. Smutné jsou konce oba.

Autor je slavista.

**Spisovatel je někdo, pro koho je
psaní obtížnější než pro jiné lidi.**

Thomas Mann

ROSTEME S KNIHOU

KAMPAŇ NA PODPORU ČETBY KNIH

NEW!

Rostík.cz

Nový interaktivní web
Určený především
pro „náctileté“ čtenáře.

Vytváření databáze zajímavých knih.

Hodnocení a doporučování
přímo čtenáři samotnými.

A spousta dalších novinek.

Autorkou postaviček,
jež webem provázejí,
je ilustrátorka Galina Miklínová.

EU
READ

Kampaň realizována
za finanční podpory

MINISTERSTVO
KULTURY

www.facebook.com/rotemesknihou

